

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

OCTOMBRIE 2001

Nubira II

De II ori succes!

Încearcă Nubira II!

Este puternică și sigură, tenace
și ambițioasă. Este irezistibilă!

Alege-o,

și te va răsplăti, pentru că este concepută
după o rețetă de succes.

Pentru succesul tău!

CERTIFICAT
DE CALITATE
ISO 9002

3 ANI
GARANȚIE SAU
100.000 KM

24 ore
asistență tehnică rutieră

Telefonul clientului: 051.41.77.99
www.daewooauto.ro

DAEWOO
AUTOMOBILE ROMANIA

magazin istoric

Anul XXXIV – serie nouă – nr. 10 (415)
octombrie 2001

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric@itcnet.ro

1 Șah cu șoim și tânăr cu o carte (miniaturi azere), două simboluri ale lumii islamice: războinicul și învățatul. Celei de-a doua categorii îi aparține și astronomul Nasiraddin Tusi

3 Apărut în Anglia la jumătatea secolului XVII, ceaiul a făcut o frumoasă „carieră” în această țară. Colecția permanentă de ceainice a Consiliului Britanic – căreia îi aparțin și cele ilustrate – a constituit recent tema unei expoziții itinerante, găzduite, în luna iulie, și de Muzeul Național Cotroceni

4 Începută sub semnul ridicării mănăstirii Dragomirna, o adevărată bijuterie arhitectonică, arta medievală din Moldova secolului XVII a continuat frumoasa tradiție a secolului anterior, cel al mănăstirilor pictate. O dovadă și această icoană înfățișând *Duminica florilor*, realizată la jumătatea secolului XVII

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA
Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂDEA**,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef:
Dorin Matei
Secretar general de redacție:

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Theo Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție

și macheta artistică:

Theodor Lianos

Director economic:

Doina Pascu

Documentare:

Mădălina Geambașu

Corectura:

Georgeta Apreotesei,

Constanța Avram

Secretariat:

Floarea Dragne,

Tudora Petre

Difuzare:

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Casa poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

octombrie

2001

4 Nefericirea enciclopedismului

C. NOICA

5 Cutezanța pertractării Iuliu Maniu

C. XENI

9 Trădare în cetatea Mediașului Aventurierul venețian Aloisio Gritti

A. RĂDULESCU

13 Vatră monahală lângă București Căldărușani

F. ȘERBĂNESCU

UNCHIUL SAM ÎȚI DĂ, DAR NU ÎȚI PUNE ÎN CĂRUȚĂ

18 De ce a avertizat Lyndon Johnson Moscova în 1968

Întrevederea Vasile
Șandru – Richard Davis

C. MORARU,
C. MORARU

20 Invitația neonorată

Mărturia emisarului
român la Madrid, 1943:
inițiativa au avut-o
americanii

T.A. POKIVAILOVA

26 Mana delațiunii Informatorii Securității

M. OPREA

30 Laudă țărânului român la Seattle

Z. DUMITRESCU
BUȘULENGA

33 Trăsnet din neant

Originele terorismului
V. IONESCU

37 Sindicalistul, mafiotul și președintele Cazul Jimmy Hoffa

E. BALSAMO,
G. CAPOZI jr.

DRUMUL CEAIULUI

41 Savoarea jadului lichid

A.E. BUDURA

45 Ceainicul britanic străbate România

C. CRUCEANU

46 O danie pentru Sfântul Munte

C. CHINEZU

48 Arma fără arme Începuturile aviației militare române

V. AVRAM

52 Alarmă falsă: vin americani!

August 1943. Panică pe
Valea Prahovei

A.-A. SPĂNU

53 Antisemitismul proletar

Ședință la vârful
conducerii comuniste în
octombrie 1945

T. WEXLER,
M. POPOV

EXILUL CA DESTIN

57 Tihna pribegiei

Gheorghe Ștefan și suita
sa la Stockholm

D.H. MAZILU

60 Domnul pământean rămâne fără pământ

Documente din arhive
rusești despre Ioniță
Sandu Sturdza

I. VARTA

TIMPUL CA ARTĂ

66 Țările Române între ora turcească și cea nemțească

D. MAREȘ

70 Colecția lordului Sanders

V. IONESCU

71 Hitler între femei R. BERGMANN

ISTORIA REVIZUITĂ

75 Angelicul și demonicul Commodus M. STAHL

80 Ziua când s-a născut Coreea E. URIAN

CHIPURI UITATE

82 Astronomul azer Nasiraddin Tusi N. ABDULQASIMOVA

ASA VĂ PLACE ISTORIA?

86 Și acum 100 de ani sportivii se dopau Cazul Pietri M. POPESCU

EVENIMENT

47 Liceul D.A. Sturdza din Craiova la 120 ani

I. POPESCU,
D. BĂRBOI

65 Mihai Viteazul la Curtea Veche Voievodul român în 160 imagini

I. ZĂNESCU,
C. ENE

RUBRICI

40 Pentru biblioteca dumneavoastră

47 Amprente în timp

Fotografii de la cititori

90 În București, acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

94 Cititorii scriu istorie

79; 89; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

DEZAVANTAJUL ENCICLOPEDISMULUI

Noi românii, avem un
neajuns mare:

suntem enciclopediști!

Nu rămânem într-o
specialitate, atunci
când o avem. Noi
sărim din matca
acestei specialități,
așa cum au făcut
Cantemir, Hasdeu,
Iorga, Eliade – și
asta-i îngrijorează
oarecum pe apu-
seni. Enescu muzi-
cianul s-a dus în
America, a cântat la
vioară, pe urmă a
cântat la pian, apoi a
dirijat, pe urmă a cântat
compoziții proprii. S-a dus
în Germania și
a făcut același
lucru... Să citiți *O*
viață de om: Iorga

ia într-un an licența în litere, dă concurs
la 19 ani la un liceu și câștigă catedra
de latină. Atunci Odobescu, care era
ministru, îl cheamă și-i zice: îți dau nu
știu câți galbeni, du-te și studiază în
străinătate. Acolo, în loc să se ocupe
de filologie, face figură de medievalist și
devine istoric. Pe drum, se oprește în
câteva capitale și copiază manuscrise
grecești și latinești care priveau Țările
Române. Când se întoarce, îl întâlnește
pe Xenopol, care-i fusese profesor și
care-l întreabă: „Ce faci, Iorga?” „Aș vrea

CONSTANTIN NOICA

să scriu o istorie a românilor”,
îi răspunde el. Asta e: vine
medievalist, după ce fusese
filolog latinist, devine
istoric al românilor,
se duce în Franța
și ține conferințe,
se pasionează de
Bizanț și devine
bizantinolog, iar
la urmă scrie și o
istorie a literaturii
noastre... Și atunci
francezii, germanii
și englezii, îngus-
tați de specializarea
lor, devin neîncreză-
tori. La fel s-a întâm-
plat cu Cantemir și cu
Hasdeu.

Noi nu pu-
team să
nu fim enciclo-

pediști, pentru că, în marginea marilor
culturi, cum stăm, știam implicit mai
multe. Studenții noștri de la Paris aveau,
față de cei de acolo, un mare avantaj:
știau două, trei limbi străine, în vreme
ce tinerii de acolo abia o știau pe a lor.
E un mare avantaj, dar, pentru califi-
carea în cultură, este și un dezavantaj:
că devii suspect marilor specialiști
din afară.

(Istoricitate și eternitate, Editura
„Capricorn”, 1989)

IULIU MANIU

CONSTANTIN XENI

„Aceste pagini le scriu în pribejie. Nu știu când, nici măcar dacă ele vor putea vedea lumina zilei. Prin fumul orașelor incendiate e greu să întrezărești viitorul. Când scriu aceste rânduri, cea mai monstruoasă din catastrofele omenirii pustiește lumea. Logica și-a pierdut drepturile, cuvintele și-au pierdut înțelesul. Globul pământesc a devenit o biată minge în mâinile Demeției [...]

Am simțit nevoia să evadiez din acest îngrozitor prezent și să încerc a evoca o epocă mare, o epocă în adevăr luminoasă a Istoriei noastre. Am încercat să trezesc amintirea unor umbre ilustre din trecut, umbrele acelor bărbați care, după ce au realizat în 1918 minunea visului secular al românilor, au plecat din mijlocul nostru, unul după altul [...]

Știu că viața nu stă pe loc. Știu că se scurge grăbită fără să mai privească înapoi. O generație aruncă repede în umbra uitării pe cea care a precedat-o. Totuși, s-ar putea ca generația de mâine să considere ca o datorie imperioasă nu numai să aprofundeze faptele din acea epocă istorică, dar să cunoască și viața acelor bărbați proeminenți care vor rămâne mari în istoria neamului. Poate vor dori să cunoască firea lor intimă, caracterul, talentul lor, concepția lor de viață. Și poate chiar și slăbiciunile lor [...] De aceea n-am ezitat a releva alături de marile însușiri ale acestor bărbați și unele curiozități ale temperamentului lor, așa zice chiar unele slăbiciuni. Am făcut-o nu numai din scrupulul exactității, dar și din credința că nici un detaliu nu este lipsit de

interes când e vorba de viața oamenilor ce ies din comun [...] Când zugrăvești oamenii nu trebuie să le iei nimic din ceea ce au, dar cred că nici nu ești obligat să le dai ceea ce n-au.“

Am reprodus aceste pasaje din prefața pe care Constantin Xenii o redactase în 1942, la Lucerna, în Elveția, în care explica rațiunile ce-l îndemnaseră să aștearnă pe hârtie amintirile despre oamenii și vremurile pe care le cunoscuse. Pe o coală separată, din timp în timp, ne-a lăsat și alte relații despre cartea sa. În 1944, nota: „Această lucrare n-am putut s-o recitesc. Sânt sigur că are multe fraze ce trebuie corijate, sânt sigur că are idei repetate care trebuie tăiate. De aceea rog pe cine s-ar ocupa de tipărire să dicteze manuscriptul unei dactilografe și apoi să

încredințeze textul unui tânăr literat care să-i dea forma definitivă a frazelor, fără a schimba ideile [...]

Am intrat în 1948 și sânt tot în refugiu. Cine ar fi crezut! Regret mult că n-am putut vedea tipărite aceste pagini oneste. Le las generației de mâine.“

Încredințat de urmași Arhivelor Naționale ale României, manuscrisul lucrării a fost dactilografiat între timp. Din această formă dactilografată, Magazin istoric a publicat, încă în 1975, fragmente din evocările consacrate unor personalități marcante ale secolului XX: N. Iorga, Take Ionescu, N. Titulescu, I.G. Duca, iar mai recent, portretul lui I. I. C. Brătianu (nr. 7 și 8/2001).

Prezentăm acum portretul unei alte mari personalități a veacului trecut: Iuliu Maniu, pre-

ședintele Partidului Național Român (1919-1926) și al Partidului Național-Tărănesc (1926-1933; 1937-1947). Într-un fel, acest portret iese din tiparele celorlalte. Cel evocat devine un pretext pentru ca autorul să realizeze un amplu tablou de epocă. Paginile consacrate de Xeni lui Iuliu Maniu sunt, de fapt, o frescă a vieții politice românești interbelice, cu deosebire a anilor de domnie a regelui Carol II, perioadă ce coincide cu

sfârșitul regimului monarhiei constituționale și inaugurează epoca regimurilor totalitare.

Am pregătit textul, pornind de la indicațiile transmise de autor; ținând însă cont de spațiul disponibil, am procedat la unele condensări, marcând de fiecare dată eliminările de text prin trei puncte între paranteze drepte; cuvintele introduse de noi în text au fost marcate prin aceleași paranteze.

Fie-mi îngăduit ca, prin excepție, să încerc și portretul unui bărbat politic care, din fericire, se mai găsește printre noi: luptătorul ardelean e dintre puținii contemporani care a intrat de viu în istorie, orice ar putea zice acei pe care ținuta lui morală îi tulbură încă.

L-am cunoscut acum 21 de ani [în 1920], am conclucrat strâns cu el câțiva ani, dar n-aș putea spune că-l cunosc. Pot deci să spun nu cum e, ci – cel mult – cum îl

lorga – „un om cu privirea de oțel și inima de piatră”. Delicat, respectuos cu oricine, e tipul omului care-ți impune. E un „domn”, cum zic ardelenii. Și dacă n-ai ști câtă voință, câtă tenacitate concentrată știa ascunsă în sufletul său, n-ai putea bănuși că sub această aparență cum-pătată trăiește omul politic cel mai dărz în luptă și cel mai neclintit în convingeri.

Tatăl său era nepot de mamă al cărturarului mare și luptătorului naționalist Simion Bărnuțiu, pentru care păs-

a crescut în atmosfera de luptă. Tatăl său, Ion Maniu, mama sa, d-na Clara Maniu, sora vajnicului luptător Iuliu Coroianu, după numele căruia fu botezat și Iuliu Maniu, erau amândoi, ca și înaintașii lor, veche spiță de ardeleni patrioți, luptători neobosiți, oameni modesti, mulțumiți cu puțin, dar cu atât mai neînfrânți în mândria lor și mai hotărâți a muri pentru libertatea Ardealului lor...

Regret că în cadrul redus al unui portret politic nu pot intra în amănuntele acestor splendide existențe. Stai smerit în fața acestui frumos lanț neîntrerupt de generații familiare și numai așa poți înțelege structura sufletului și minții unui Iuliu Maniu. Ciudat contrast cu Ionel Brătianu! Pe când acesta s-a născut și a trăit în atmosfera familiară a unui potentat, încărcat de onoruri și de satisfacții, Maniu, din moși-

Sub semnul lui.
1 Decembrie 1918:
țărani din
Ardeal...

...liderii lor
politici: Iuliu
Maniu, Aurel
Popovici, Ioan
Lupaș, Sever
Bocu...

văd eu. Nimic mai mult. Căci Iuliu Maniu e rezerva personificată. Prin zidul discrețiunii sale înăscute nu poți pătrunde. Și respectul ce-ți inspiră te și oprește să ai o astfel de tentație. E rece, măsurat, formalist. Dar e departe de a fi – cum spunea

trează o adâncă veneratione. Iuliu Maniu s-a născut în 1873, în Șimleul Silvaniei. El s-a născut și

strămoși, cobora dintr-o falangă de luptători oprimați, de modești „valachi” pentru care opresorii din Budapesta n-aveau decât dispreț când nu aveau ură, cobora din linia acelor apostoli iluminați în care sacrificiul de sine era suprema poruncă.

Și cum putea fi altfel? Sub călcăiul unguresc viața în Ardeal trebuia să însemne sau resemnare sau luptă. Acțiunea dâră a irendentiștilor români de acolo a trebuit să-l impresioneze profund încă din copilărie, iar persecuțiunile maghiare, vexațiunile rafinate, procesele nesfârșite, închisorile, în fine, răsunătorul proces al Memorandului pentru crima de les-maiestate a fruntașilor români care îndrăzniseră a duce la Viena, împăratului Sfânt, plângerile românilor, erau toate de natură să oțelească în sufletul

randului înscenat la Budapesta contra falangei de patrioți ardeleni. Apoi se ocupă de reorganizarea ziarului *Tribuna* și, după ce termină dreptul în facultățile ungurești și nemțești, el devine avocatul Episcopiei greco-catolice din Blaj, unde își exercită cu scrupuloasă conștiinciozitate ce l-a caracterizat modesta lui activitate printre țărani români.

Dar politica naționalistă, lupta contra stăpânirii ungurești trec repede pe primul plan al vieții sale. Într-un centru românesc alegătorii reușesc a-l trimite în Parlamentul regal din Budapesta. E deputat de la 1906-1910. Octavian Goga îmi spunea că acolo, în frumoasa capitală a Ungariei, Maniu părea ca acasă. Stăpânind admirabil dificila limbă maghiară, mai bine ca oricare dintre ardeleni, amabil și plin de forme protocolare cum era din

fire, el câștiga repede simpatia deputaților maghiari. Când lua uneori cuvântul în chestiuni ce interesau viața românis-

mului, el vorbea ungurește măsurat și elegant, fiind totdeauna ascultat cu multă atenție în mărețul palat gotic de pe malul Dunării. Un limbaj demn, dar măsurat, exprima o convingere onestă.

Iar seara – spunea Goga – tânărul deputat „valach”, svelt și elegant, intra cu o floare în butonieră prin localuri de noapte și petrecea decent câteva ore [...]

Și iată că izbucnește războiul balcanic din 1912. România ia o atitudine ciudată. Servilul satelit al Austro-Ungariei, care părea a fi Bucureștiul, ia atitudini de independență, contrarând politica Ballplatz-ului [Ministerul de Externe austro-ungar]. Inimile ardelenilor tresaltă. Orizonturi de speranță temeinică se deschid în sufletele lor. Și, în adevăr, numai doi ani după 1912 izbucnește războiul mondial, în plină vacanță de vară.

Ce groază trebuie să fi stăpânit inimile ardeleni știind că regele Carol, făuritorul alianței noastre cu Germania și Austro-Ungaria, va cere cu siguranță să pornim la luptă alături cu acești aliați, îngropând astfel pentru secole

cald al tânărului Maniu porniri de luptă fără odihnă. De aceea, înainte de a împlini 20 de ani, la vârsta când alții sorb fără griji cupa plăcerilor, îl găsim pe Maniu președinte al Societății studenților români „Petru Maior” [de la Budapesta]. Debutul vieții lui de luptă începe. Iar peste trei ani ia parte la celebrul proces al Memo-

...și întâl
suveran al
României
întregite,
Ferdinand I, la
Alba Iulia, cu
prilejul serbărilor
încoronării
Iuliu Maniu și ai
lui au dezbrăcat
fracul, iar
generalul
Averescu a format
peste noapte nou
guvern

visul reîntregirii neamului?! Maniu e nevoit să îmbrace uniforma de soldat austriac. E dus pe frontul stâncos de la Carso, să lupte contra italienilor pentru izbândă steagului maghiar! De acolo urmărește zi cu zi, plin de nerăbdare, atitudinea politică a României „neutrale”. Când se va decide oare a face pasul decisiv? Ce tragedie s-abate uneori peste un suflet omenesc! [...]

Deși îmbrăcat în haine militare, Maniu întreține focul sacru chiar în mijlocul regimentelor românești și provoacă apoi lângă Viena, printre soldații ardeleni concentrați acolo, o mișcare revoluționară, traversează apoi, odată cu ceasul armistițiului, teritoriul Serbiei, aliata noastră, apare în Ardeal și pregătește cu frunzașii românismului ardelean istorica Adunare Națională de la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918 (st. nou), care avea să „decreteze” unirea pe vecie a țărilor locuite de români la România.

Maniu devine, în Ardealul „provizoriu autonom”, președintele Comitetului Național, capul puterii executive[...]

Ardelenii frunzași se îndreaptă fericiți spre București, metropola românismului. În casa lui Brătianu, a lui Take Ionescu (N. Filipescu murise în 1916) și a altor frunzași se perindă acum luptătorii de altă dată, unul câte unul. Mulți din noi așteptam curioși să-i vedem întrând, să-i cunoaștem, să le scrutăm fizionomiile. Atunci am văzut pentru întâia oară și pe Iuliu Maniu, al cărui nume nu ne era străin. Înalt, subțire, cu un guler scrobbit, mai lat ca de

obicei, strâns într-un veston proaspăt călcat și încheiat corect la două rânduri de nasturi, el da impresia unui ofițer de cavalerie îmbrăcat civil de curând.

O figură slabă, roșcovană, cu o mustață scurtă tăiată în perie. Doi ochi mari de un albastru virginal privesc liniștiți fără a se trăda. O apariție distinctă, care în total semăna mai mult a lord englez decât a luptător ardelean. Ne câștigase simpatia din prima clipă. S-a închis cu Take Ionescu în biroul acestuia, instalat provizoriu în casa părintească din Calea Victoriei 105, lângă Palatul Știrbey, deoarece casa lui, din str. Atena 25, fusese transformată într-o neînchipuită ruină de către armata germană când, în toamna 1916, ocupase Bucureștii.

Maniu plecat, am intrat nerăbdători câțiva în biroul lui Take Ionescu, să-i cunoaștem impresia. Îmi amintesc exact de răspunsul său: „Incontestabil, e cel mai de seamă dintre ei toți. Nu are o inteligență superioară, dar e mai bine decât ceilalți.”

La putere era tot Ioan Brătianu, a cărui stăpânire internă crescuse încă. Alegeri generale se pregăteau în toată România Mare. Primul Parlament al țării întregite nu era puțin lucru! Brătianu ar fi dorit să facă un guvern cu participarea ardelenilor și ar fi dorit să prezinte liste comune în alegeri. El simțea că era o datorie patriotică să facă acest gest, o datorie pe care o pretindea de altfel toată conștiința țării.

Dar egoismul de partid a fost mai tare. Rareori învingătorii au cuminenția modera-

țiunii. Spre marea decepție a lui Iuliu Maniu lungile discuțiuni au fost sterile. „Atâtea locuri în minister [guvern], atâtea locuri în parlament.” Nimic mai mult, zise Brătianu și tratativele s-au rupt.

Și iată, din primul ceas al fericitei întregiri, pe ardeleni siliți să lupte în alegeri contra „regățenilor”! Dar cine va scrie istoria cea adevărată nu va putea uita să scrie că frații noștri [ardeleni] au refuzat și colaborarea electorală cu partidul lui Take Ionescu, iar acestuia, la Brașov, unde candida personal, au avut exclusivismul de a-i opune un contra-candidat ardelean. Take Ionescu, acel strălucit și neobosit luptător pentru cucerirea Ardealului, a fost trântit de ardeleni la prima alegere din Ardeal! O eclipsă a simțului politic de ambele părți. Niciodată nu se va ști cât rău a izvorât pentru propășirea liniștită a țării din fatalitatea acestei politici începută cu piciorul stâng și nici câte consecințe păgubitoare au decurs de-a lungul anilor viitori din această inițială rupere de armonie între frații de-abia regăsiți.

Acest moment cred că a fost determinant pentru tot ce s-a petrecut în viața politică a țării în ultimii 20 de ani. Când adâncești bine evenimentele petrecute în acest răstimp vei găsi mereu, ca un fir roșu, mobilul ascuns pornit din acea ciocnire inițială, care pe drept sau pe nedrept, săpase între cei nou veniți și cei vechi dacă nu o prăpastie dar desigur groapa unei vrăjmașii greu de trecut. ■

(Va urma)

Prezentare și selecție:
I. LĂCUSTĂ, M. ȘTEFAN

SFÂRȘITUL UNUI AVENTURIER: ALOISIO GRITTI

ANDREI RĂDULESCU

După bătălia de la Mohács (29 august 1526), partea sud-vestică și centrul Ungariei au fost ocupate de otomani, sultanul Soliman Magnificul, învingătorul, proclamând-o „țara mea, cucerită prin sabia mea”.

Prin moartea, la Mohács, a regelui ungar Ludovic II (din dinastia Jagellonă), care domnea din 1516, tronul de la Buda a rămas vacant. Îl pretindea Ferdinand de Habsburg, fratele împăratului german Carol V (1519-1556) și cumnat, prin sora sa Maria, al regelui Ludovic II. Aceleași pretenții le avea și voievodul Transilvaniei Ioan Zápolya.

Înainte de plecarea de la Buda (24 septembrie 1526), sultanul a impus alegerea lui Zápolya, cu condiția ca acesta să accepte vasalitatea față de Poartă. Dieta de la Tokaj (14 octombrie 1526) l-a numit rege pe Zápolya, încoronat la 10 noiembrie, același an.

După retragerea sultanului, Ferdinand a ocupat părțile nordice și vestice ale Ungariei, fiind ales rege al Boemiei (23 octombrie 1526), iar la 17 decembrie 1526 Dieta de la Bratislava l-a proclamat suveran al Ungariei.

Între cele două tabere, prootomană (Zápolya) și antiotomană (Ferdinand, sprijinit de Casa de Habsburg) s-a declanșat un puternic conflict. În

bătălia de la Tokaj (27 septembrie 1527), Zápolya a fost înfrânt, refugiindu-se în Polonia. Cei doi pretendenți s-au adresat Porții, pentru definitivă clarificare a problemei tronului. Solul lui Ferdinand a fost întemnițat, în timp ce acela al lui Zápolya a primit recunoașterea domniei și promisiunea de sprijin din partea sultanului.

Conflictele au continuat. În Transilvania, sașii îl sprijineau pe Ferdinand, iar maghiarii pe Zápolya. Cei doi au încercat să-i atragă de partea lor și pe români, populația majoritară, îndeosebi pe Ștefan Mailat, căpetenie a boierimii făgărășene, care stăpânea cetatea Făgărașului, iar în 1534 a devenit voievod al Ardealului.

În conflictul din Transilvania a intervenit și domnul Moldovei Petru Rareș (Magazin istoric, nr. 3/1977, 3/1991), care avea posesiuni aici – Ciceul, Cetatea de Baltă, Bistrița, Ungurașul, Rodna – și urmărea, de fapt, să-și extindă dominația peste întreg Ardealul. În acea vreme, domnul moldovean își consolidase puterea, asigurase stabilitatea Moldovei și se bucura de autoritate în Transilvania. „Românii, secuii, sașii – consemna un document al vremii – toți atârnă de el și nimeni nu se poate mișca altfel.”

În toate aceste evenimente este implicată o persoană influentă la Poartă: Aloisio

Petru Rareș (cu fiul Ilie?): frescă de la mănăstirea Pobratna

Gritti. Fiu nelegitim al dogelui Venetiei, era un personaj corupt și care își asigurase o poziție importantă la Poartă, ca favorit al marelui vizir.

Gritti participase la bătălia de la Mohács, iar în 1529 a fost desemnat de Soliman consilier și supraveghetor al lui Zápolya.

În 1530, a fost numit tezaurar suprem și guvernator al Transilvaniei. În 1532, trimis de sultan, a încercat să medieze o înțelegere între Zápolya și Ferdinand. Un an mai târziu, a primit însă însărcinarea de a asigura ordinea în Transilvania, Poarta fiind angajată în război cu Iranul (1533). Gritti nutrea însă planuri mai mari: să dobândească titlul de guvernator al Ungariei și să-și asigure stăpânirea unui „regat” al Daciei, sub suzeranitate otomană, numind domnitori pe fiii săi în Țara Românească și Moldova.

Întrât în vara lui 1534 cu trupe otomane în Țara Românească (Magazin istoric, nr. 3/1995), Gritti plănuia înlăturarea lui Vlad Vintilă de la Slatina (1532-1535). Și-a instalat tabăra la Pitești și se comporta ca un stăpân al țării. Până la urmă, în schimbul boierilor adversari ai domnului (o parte dintre ei au și fost executați) a fost lăsat să treacă în Transilvania, fiind preluat de la Târgoviște de un trimis al lui Petru Rareș, logofătul Teodor.

În Ardeal, s-a lovit însă de rezistența localnicilor conduși de Ștefan Mailat și magnatul Gothard Kun, aflați în slujba lui Zápolya. „Toți au ridicat armele împotriva lui – consemna o mărturie de epocă –, trecătorile prin care trebuia să treacă sunt ocupate de oameni înarmați și blocate cu trunchiuri mari de copaci și [...] drumul spre Ungaria e închis cu desăvârșire.”

Vlad Vintilă fusese insistent sfătuit de episcopul de Oradea, Emeric Czibak (Tibac) să se alătore taberei antiotomane. „Între ai lui Vlad și ai lui Petru – scria N. Iorga – se stabili deci îndată o înțelegere: și un domn și celălalt își dădeau seama că trebuia cu orice preț să se împiedice crearea unui Ardeal turcesc cu o aventurier creștin în frunte, cea dintâi lovitură pentru a întinde și dincoace de Dunăre stăpânirea directă și arbitrară a sultanului.”

În fața pericolului pe care-l reprezenta Gritti, Petru-Rareș și Vlad Vintilă au făcut front comun, cu tot riscul de a stârni mânia sultanului. Nici Zápolya nu l-a ajutat, deși aventurierul trimisese la Buda un sol, polonezul Ieronim Laski, solicitând sprijinul trupelor otomane aflate în orașul de pe Dunăre.

Încolțit, fără ajutoare, Gritti s-a retras în cetatea Mediașului, asediat de trupele lui Mailat și Kun. Petru Rareș a trimis în sprijinul asediatorilor un detașament de 12 000 călăreți, a căror intervenție a fost decisivă.

Un studiu inedit, din 1905, al juristului și istoricului Andrei Rădulescu (1880-1959; Magazin istoric, nr. 3/1999), consacrat relațiilor lui Petru Rareș cu

Ardealul, prezintă și momentul sfârșitului campaniei lui Gritti în Transilvania. Publicăm aceste pagini, adoptând normele ortografice actuale.

Textul ne-a fost încredințat de doamna Dana Gruia Dufaut, președinta „Fundației Andrei Rădulescu și a Marilor Juriști Români”, din București. Vicepreședinta Fundației a fost, până în octombrie 2000, când s-a stins din viață, fiica savantului, Irina Elena Rădulescu-Valasoglu.

Dogele Andrea, tatăl lui Aloisio Gritti;
pictură de Titian

Ioan LĂCUSTĂ

Campania în jurul Mediașului se poate urmări foarte bine. Oastea moldovenească veni, dar ea intră în rândul asediatorilor. În fruntea ei era un om al lui Petru, nu chiar el. La sfârșitul lui august, se știa sigur la Brașov că vor veni moldoveni, dar tot le era frică că vor veni asupra lor. La 30 august ei sosiseră la Feldioara, unde brașovenii trimisese comandantului pâine și alte lucruri de mâncare. La 10 septembrie ajung la Mediaș.

Vlad al Țării Românești se pare că nu fu câștigat de la început de Petru, căci la 11 și 13 septembrie se vorbea că el ar vrea să vie în ajutorul lui Gritti. La 14 însă vin la Mailat oameni care spun că el [Vlad] vrea numai să-și recheme oamenii săi din Mediaș [boierii alfați în tabăra lui Gritti]. A doua zi, la 15, se trimite din Brașov știre la cele Trei Scaune secuiești că Vlad nu va năvăli și să nu mai aibă frică. La 15 veni la Brașov solul lui Petru, spre a afla dacă vrea să năvălească Vlad. La 17, brașovenii îi raportează [lui Petru Rareș], prin Martin Drud [preot român din Schei] cum merg afacerile în jurul Mediașului și ce e cu năvălirea lui Vlad. La 20, un om al lui Petru spune că acesta va

mai trimite trupe la Mediaș. Desigur, ceea ce-l făcea pe Rareș să tot întrebe dacă va năvăli Vlad era ca să știe câte forțe să trimeată.

La 21 se vorbește la Brașov că poate va veni și domnul în Ardeal; dar se desminți repede șvonul. Se trimise un sol la Mailat și la [Gothard] Kun să le spuie că domnul Moldovei o să rămâie acasă, dar c-o să vie „magnus iudex curiae” [marele hatman Huru] al voievodului cu 6 000 de oameni. Acesta trebuie să fi și venit curând, căci după această dată asediul începe cu mai multă tărie. La 23 se trimitea pulbere acolo.

Mulți valachi, siliți de rigorile asediului, fugiră din cetate. La 28 septembrie, înconjură-

torii ajunseră până lângă ziduri. În o noapte moldovenii bătură cetatea cu opt tunuri, până dimineața și rezultatul fu că zidul, pe o întindere de 40 picioare fu trântit la pământ; cu toate astea, nu se repeziră la asalt, fiindcă cei dinăuntru ridicaseră întărituri de lemn și pământ.

Gritti căuta în aceste momente să încurajeze pe ai săi, dar deodată se auzi un zgomot de puști și când fiul lui se uită pe fereastră văzu că cetățenii din Mediaș, retrași în mănăstirea fortificată, făceau semne la dușmani cu un steag alb, strigându-le cu putere să intre în cetate, căci e timpul; și tot atunci ei începură a împușca pe luptătorii lui Gritti.

Acesta, văzând gravitatea situației, obosit și chinuit de friguri, trimise un tuc să spuie că voiește a vorbi cu șeful moldovenilor, crezând că prin el va scăpa cu viață. Turcul se duse și la reîntoarcere luă cu el și pe fiii lui Gritti. În acest timp, înconjurătorii pătrund cu furie în cetate, tăind pe cine întâlneau. Gritti trebui să plece. Scăparea n-o aștepta decât la moldoveni, unde trimisese copiii. Oamenii lui îl sfătuiră în zadar să nu se ducă

Detaliu din zidul cetății...

acolo, căci știi ei cât îi erau de dușmani, spunându-i că-l vor tăia în bucăți.

Gritti nu ascultă, de altfel nici n-avea ce să facă, și le arată o scrisoare a șefului moldovenilor, scrisă în latinește în care se zicea: „Domnule Gritti, veniți afară în siguranță cu fiii voștri, cu averea și cu servitorii voștri și cu cine vă place, pentru că vă făgăduim pe Dumnezeu, pe fecioara Maria, pe cele patru elemente, pe pâine, pe vin, și pe spada noastră că veți veni fără pericol și că veți putea fi întovărășiți de cine veți vroi. Drept creștință acestei făgăduinți, vă trimitem această scrisoare a noastră pecetluită cu pecetea lui Petru Moldoveanu, Domnul nostru.”

Asigurat prin aceasta, el plecă, dar, cum ieși, moldovenii se repeziră asupra lui, îl prinsă și îl duseră la corturile lor. El le făgădui 100 000 galbeni numai să nu-l dea în mâinile ungarilor, dar ei răspunseră că nu pot, deoarece așa a fost învoiala. Atunci Gritti le spuse să bage bine de seamă ce fac, fiindcă el reprezintă pe Soliman. Moldovenii, neținând seamă de vorbele lui, îl duseră la cortul lui

Mailat. I se comunica imediat că e condamnat la moarte, în mijlocul strigătelor furioase ale ungarilor care strigau ca niște turbați.

Începu el să le spună că e reprezentantul sultanului, că e guvernatorul general ales de regele Ioan și de ei și confirmat de sultan, c-o să se răzbune Soliman de această insultă, de aceea se roagă să-l lase să se întoarcă la Constantinopol și le dă în afară de pradă ce vor lua și 200 000 galbeni. Crudul Mailat răspunse scurt: „Acești domni vor să mori”, iar el creștinește răspunse: „Sângele meu asupra voastră” și asupra copiilor voștri” și ceru să i se îngăduie împărțășania, ceea ce i se învoi.

Nu se găsea însă gădele; se ivi în fine un căruțaș, care spusese că primește această meserie, dar să i se dea cizmele condamnatului. Pe seară, la 28 septembrie, căzu la pământ capul ambițiosului Gritti. Călăul găsi în cizme foarte multe pietre scumpe pe care Gritti le ascunsese cu gând că va scăpa. Ele fură vândute pentru 38 galbeni ungurești și un cal nepotului lui Tiba.

Dintre oamenii lui Gritti, foarte mulți fură omorâți. Prizonierii făcuți de moldoveni fură omorâți, zice-se, în chinuri înfiorătoare. Corpul lui Gritti fu înmormântat a doua zi în Mediaș, iar capul fu trimis la Petru Rareș, unde fură duși și cei doi fii ai lui: Petru și Anton. Pe cel dintâi îl înecă, pe cel mic îl tăie.

Trebuie să fi fost teribilă dușmănia lui Petru ca să procedeze așa de crud și așa pe față contra trimisului sultanului.

Pe la 2 octombrie, soldații moldoveni se întoarse cu boierii lor la Feldioara. Aici li se trimit daruri de la Brașov: căruțe cu pâine, boi, berbeci, vase cu vin etc., spre a se ospăta desigur pentru victorie. ■

...și turnul de apărare al bisericii fortificate din Mediaș

DIN CRONICA MĂNĂSTIRII CĂLDĂRUȘANI

Ctitorii:
Matei Basarab și...

Durabil
1637-1638

zidită la
și bogat în-
zestrată de Matei Basarab Voievod,
mănăstirea Căldărușani a în-
fruntat cu succes o bună bucată
de vreme adăugarea la vârsta sa
a anilor. Viața obștii monahale
și chivernisirea avutului mănă-
stiresc au decurs, de asemenea, mai
bine de un secol, în ritm relativ normal.

În anul 1775, revenind asupra unui mai vechi senti-
ment de mâhnire ce-l încercase față de starea în care se
afla lăcașul, Alexandru Ipsilanti Voievod (1774-1782)
spunea: „din cursul vremii și din împerecherea
întâmplărilor, nu numai buna orânduială ce a fost
înăuntrul s-a stricat, ci încă și zidurile s-au prăpădit,
fiindcă s-au lipsit de multe din milele ce au avut”.

Semnale de alarmă – precum cel al lui vodă Ipsilanti – ar fi putut apărea mai din vreme, de pildă, din
timpul lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714), de când
datează multe documente ale mănăstirii. Înrudit după
tată cu ctitorul, domnitorul a avut însă toate motivele
să poarte de grijă în chip special mănăstirii strămoșului
său.

...Doamna Elena

Pr. lect. FLORIN ȘERBĂNESCU, consilier patriarhal

Urmându-se hrisovul domnesc, lăcașul a
fost încredințat sub epitropie pe viață
arhimandritului Filaret, protosinghel, pe atunci,
al Mitropoliei. Prin intermediul unor egumeni
ce stăteau în mănăstire, el a continuat purtarea
de grijă a Căldărușanilor vreme de două decenii
(1772-1792) și după ce a devenit mitropolit al
Mirelor (1776), episcop al Râmnicului (1780)
și mitropolit al Ungrovlahiei (1792-1793). Prin

lucrările inițiate și conduse de el în perioada
1775-1778, s-a înscris ca un al doilea ctitor al
mănăstirii lui Matei Basarab Voievod. A rânduit,
cu sprijinul domniei, refacerea turlor bisericii,
prăbușite la un cutremur, și repictarea sfântului
lăcaș, apoi rezidirea și supraînălțarea cu 15 metri
a turnului clopotniță, precum și adăugarea unui
etaj la corpurile de chilii, inclusiv amenajarea
la etajul casei domnești a unei arhondării cu zece

încăperi, a unui salon pentru egumen, devenit mai apoi arhondărie și numit „arhondăria cea de sus” sau „sala lui Filaret”. Doar spre răsărit a lăsat același zid simplu de apărare, din vremea lui Matei Vodă.

Modelul Sfântului Munte

În același timp, prin hrisovul din 1775, Alexandru Ipsilanti Voievod dădea anual mănăstirii 200 de bolovani de sare de la ocna Telega și dreptul încasării vinăriciului de la vilele din Valea Mieilor, Valea Largă și Valea Negovanilor. Totodată, la cererea lui vodă Ipsilanti, patriarhul Sofronie al Constantinopolului reînnoia, în aprilie 1775, vechea carte a patriarhului Partenie din decembrie 1643 privind așezământul ctitoricesc, reluând și el ideea că Matei Basarab „înnoie” mănăstirea, ce exista mai dinainte, ridicând-o din temelie.

Pe când mai era în viață – cu un gest, am zice, testamentar – Filaret s-a gândit să găsească un succesor vrednic de ostenele sale la Căldărușani. Și astfel, la 1 aprilie 1794, l-a chemat aici pe vestitul stareț Gheorghe al mănăstirii Cernica. Acesta s-a așezat la Cocioc, unde a construit o biserică de lemn și patru chilii. În vremea sa a fost înălțată biserica-paraclis din cimitirul mănăstirii de la nord de „cetate”. Surprinsă în construcție de cutremurul din 1802, aceasta a fost reparată și terminată cu ajutorul fondurilor solicitate de starețul Gheorghe și primite de la credincioși, cei ce figurează, de altfel, zugrăviți în calitate de ctitori în pronaos. Apelul pentru ajutoare financiare era justificat și de alte stricăciuni produse de amintitul cutremur, între care cele ale bisericii mari, dinlăuntrul „cetății”.

Marele merit al starețului Gheorghe – până la moartea sa, la 3 decembrie 1806 – constă în a fi revigorat viața monahală la Căldărușani, după modelul Sfântului Munte Athos. În testamentul său, starețul arăta șapte trepte ale propășirii morale, aflate în calea monahului: ascultarea,

liniștea sufletească, necărtirea, curățenia sufletească, evitarea călugărilor străini și cu purtări rele, ținerea mănăstirii în bună rânduială și păstrarea tipicului starețului Paisie.

La Căldărușani a rămas egumen, în urma starețului Gheorghe, un vrednic fiu duhovnicesc al său, Dorotei. În scurtă sa stăreție, căci a murit curând, la 20 septembrie 1807, Dorotei a continuat tradiția împământinită de Gheorghe, lăsând, la rându-i, în scris, niște

Stareți ai mănăstirii: Filaret...

„povățuiri” practice, foarte folosite pentru rânduiala vieții călugărești. Părinții erau sfătuiți să vină grabnic în biserică la auzul toacei, să păstreze liniștea și reculegerea după slujbă, fără a vorbi, ci retrăgându-se la chilii (cei ce ar fi vorbit atunci urmau să primească pedeapsă o săptămână de tăcere totală), să nu strângă averi de nici un fel, să nu iasă fără blagoslovenie din mănăstire (canonul încălcării acestei porunci fiind de o mie de mătăni), să muncească cu spor și în rugăciune, fiecare la ascultarea rânduită – de

arhondar, bolnicear, chelar, bucătar, pitar, prescurar, zugrav, scriitor (diac), legător de cărți, tâmplar, ciubotar, croitor, cojocar, potcăpier ș.a.m.d.

Descrierea lui Vaillant

Lui Dorotei i-a succedat în stăreție un alt ucenic al marelui Gheorghe, Dositei arhimandritul, acesta având de astă dată o mult mai lungă păstorie (1807-28 ianuarie 1837). În vremea lui (pe la 1814), s-a zugrăvit în tempera, tot de către monahi de la școala de pictură a mănăstirii, și biserica-paraclis din cimitir, înălțată la începutul veacului. În 1825 a fost înălțată și biserica de zid de la Cocioc, de către frații Ioan Pitarul și Nicolae logofăt Bâțoaveanu, care au reînnoit și clădirile din jur și au fost înmormântați aici, precum mărturisesc inscripțiile încastrate în zidul altarului.

Învățațul ierodiacon Grigorie încă mai trudea aici, în 1823, în simplitate la traducerea din grecește a vieților sfinților, atunci când, fără de veste, s-a pomenit a se ucrca pe scaunul

mitropolitan al țării, pe care, de altfel, l-a primit cu mare greutate și numai după lungi insistențe din partea domnitorului Grigore Dimitrie Ghica. Trecut la cele veșnice la 28 iulie 1834, acest învățat ierarh – cunoscut sub numele de Grigorie Dascălul – avea să-și găsească odihna în latura de sud a pridvorului bisericii celei mari a mănăstirii Căldărușani. Prin grija patriarhului Iustinian Marina, osemintele sale, aduse în mănăstire de la mitropolie încă din anul 1841, au fost luate din osuarul bisericii-paraclis din cimitir, dându-li-se un mormânt la loc de cinste, în pridvorul bisericii mari a mănăstirii.

Primele decenii ale secolului XIX au însemnat pentru mănăstirea Căldărușani un răstimp de prosperitate economică, continuată apoi până la secularizarea averilor mănăstirești, în 1863.

În 1824, numai vatra mănăstirii, cuprinzând moșile stăpânite în imediata sa vecinătate, avea o întindere considerabilă, începând de la Valea Mostiștei, spre sud, până la cursul apelor Snagovului și Ialomitei către nord și nord-vest, apoi de la extremitatea estică a lărgimii celei mai mari a lacului Căldărușani, unde avea semne de hotar, la piatra de lângă apă și, mai spre sud, la cea zisă „a lui Matei Vodă“, până la lacul Rechișeanului și Valea Adâncă spre vest, departe, în adâncul codrului Vlăsiei.

Situația sa materială foarte bună cota mănăstirea Căldărușani între mănăstirile mari din țară, împreună cu Tismana, Cozia, Bistrița, Hurez, Radu-Vodă, Mihai-Vodă, Sărindar, Cotroceni, Văcărești.

Apropiată fiind de București și cunoscută pentru zidurile sale de apărare puternice, cetatea mănăstirească de la Căldărușani a constituit, alături de alte chinovii, punct de refugiu și adăpostire al populației Capitalei în februarie 1821, când se crease mare spaimă de oștirile eteriste ale lui Alexandru Ipsilanti. Un pâlce de eteriști a încercat chiar să atace Căldărușanii și să ia armele și caii celor retrași acolo, dar a fost respins. Însă mai presus de toate, mănăstirea și-a urmat menirea stărnind admirația celor ce

o vizitau, precum s-a întâmplat la 1841, cu francezul J.A. Vaillant. El a așternut în scris o foarte pitorească descriere a așezământului monahal de la Căldărușani: „Este un adevărat oraș, mai puțin femeile; este un falanster vechi de 206 ani, populat de 500 de călugări, perfect situat pe un platou ce domină un lac frumos și înconjurat de păduri întunecate, străvechi

precum pământul care le ține.”

Pe la jumătatea secolului XIX se înregistrează la Căldărușani noi și ample lucrări de reparații, refaceri, extinderi și construcții noi. Ele au fost motivate, în parte, de calamități naturale, cum a fost cutremurul de la 1838, ce a dărâmat turlele bisericii mari (refăcute mai apoi din lemn), și incendiul de pe la 1850, care a mistuit casele din afara cetății.

O realizare constructivă nouă a aparținut stareșului Meletie (1841-1850) care, la 1850, a înălțat, pe latura de răsărit a cetății, la exteriorul

vechiului zid estic de incintă de pe vremea lui Matei Basarab, o mare trapeză cu paraclis, dimpreună cu încăperile bucătăriei, înălțate pe o pivniță boltită, alcătuită din patru compartimente despărțite prin trei piloni de zidărie.

Ungurenil, chiar în conducere

Urmasul lui Meletie, stareșul Eftimie (1850-1862), a făcut ușile, amvonul și o nouă tâmplă la biserica mare, pictată de zugrăvi din mănăstire în 1853, a refăcut stăreția de pe latura de vest a cetății, clădirea bolniței, înălțată inițial, în vremea lui Gheorghe, lângă biserica-paraclis din cimitir, precum și casele arse dimprejurul cetății (1859-1862). Efortul celor din urmă construcții a fost deosebit, întrucât Eftimie nu s-a limitat la a le reclădi, „cu o falnică arhitectură“, pe cele ce arseseră, ci a ridicat și altele noi, înmulțind considerabil numărul clădirilor adiacente incintei fortificate.

La 1862 înregistrăm recordul a nu mai puțin de 39 clădiri numai în jurul cetății, dintre care șase sunt noi. Lor li se adaugă alte 15 anexe

...Gheorghe...

gospodărești cu diferite funcțiuni în cuprinsul curții exterioare și încă patru la Cocioc, plus trei în livadă, lângă poarta de la intrare.

Mănăstirea avea fierărie, magazie pentru peste, spălătorie, spital cu paracelis și spițerie înăuntru, tăbăcărie, „fabrică” de ulei, casă pentru pescari, lăptărie, legătorie de cărți, „fabrică” (atelier) de căciuli călugărești, „fabrică” de traiste, cismărie, postăvărie (la Cocioc), grajduri, șoproane, magazine, rotărie, potcovărie, dogărie, crămă ș.a.m.d. Din această simplă enumerare ne dăm seama de varietatea produselor pe care părinții le realizau pe plan local.

Trăiau aici – viață îmbunătățită de obște – monahi din Muntenia, Moldova și Transilvania (aceștia din urmă mănăși dincoace de Carpați și de vitregia condițiilor impuse de regimul habsburgic ortodoxiei românești și monahismului ortodox în ținutul transilvănean), alături de unii veniți fie de la sud de Dunăre, din Peninsula Balcanică, fie din spațiul rusoucrainean.

Referitor la aflulul călugărilor transilvăneni, documente din deceniul al doilea al secolului XIX atestă un aspect interesant: oarecare nemulțumiri, survenite mai ales din cauza ponderii crescute a monahilor ziși „ungureni” chiar la conducerea obștii, neînțelegeri aplanate însă, în cele din urmă.

Până după anul 1860, mănăstirea Căldărușani a cunoscut și o deosebită viață culturală. Pe la jumătatea secolului trecut, biblioteca de la Căldărușani ajunsese una dintre cele mai importante colecții de carte manuscrisă și tipărită din mănăstirile Țării Românești, relevând preocupări spirituale și culturale ale întregii obști, chiar dacă nu toți părinții vor fi stăpânit limbile străine, clasice sau moderne.

În ce privește intensitatea activitate de copiere și ornare a manuscriselor, multe dintre ele fiind semnate, cunoaștem numele a numeroși caligrafi și miniaturisti ce au ilustrat cu pregnanță

activitatea „scriptoriului” de la Căldărușani: renumitul Acachie, călugăr ardelean, poate cel mai talentat și cel mai harnic dintre toți, un adevărat șef de școală, ieromonahii Serafim, Daniil și Teodosie, monahul Rafail, arhimandritul Nicodim Greceanu ș.a.

Dintre manuscrisele ce se vor fi scris la Căldărușani în acea perioadă, 83 se păstrează

în prezent în Biblioteca Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române de la mănăstirea Antim din București (din totalul de 164, câte formează colecția de manuscrise ale acestei biblioteci), iar alte 23 se află la Biblioteca Academiei Române (9 dintre acestea fiind semnate de Acachie, fără a indica și scrierea lor la Căldărușani).

În manuscrisele și cărțile tipărite abundă însemnările cu caracter istoric: episoade din cursul războaielor ruso-austro-turce, intrarea lui Tudor Vladimirescu în București și fuga boierimii,

arderea Craiovei la 1799, în vremea cărbajilor, unele molime precum ciuma din vremea domnitorului Gheorghe Bibescu, marile cutremure ale perioadei, iernile mai grele, punerea unor impozite ș.a.m.d.

Ucenicia lui Nicolae Grigorescu

Mănăstirea Căldărușani s-a afirmat cu autoritate – de la sfârșitul veacului XVIII și până după 1860 – prin pictura ei bisericească. Renumita școală de zugrăvi de aici a luat ființă în 1778, printr-un hrisov al domnitorului Alexandru Ipsilanti, ea având caracter oficial de școală a Mitropoliei și fiind pusă sub conducerea meșterului Ioan Ivan Rusul, venit în țară odată cu armatele rusești.

După moartea acestuia, la cutremurul din 1802, sub ruinele bisericii de la Unguriu, județul Buzău, pe care tocmai o picta, la conducerea școlii a venit un alt cunoscut zugrav al vremii, Matei polcovnicul. Printre ucenicii acestuia ajunși artiști cu renume s-a aflat Nicolae

...Dorotei...

Teodorescu, cel care traducea la Căldărușani și o erminie, Chiriță zugravul și alți meșteri, precum Costache Focșeneanu, Ilie Plojeșteanu, Pantelimonescu, Anton Serafim, Evghenie Lazăr.

Meșterii și ucenicii școlii de zugrăvie au realizat la Căldărușani importante ansambluri de pictură murală, precum și numeroase icoane și icoane. Lor li se datorează repictarea bisericii mari la 1817 și a tâmpelii acesteia, realizată în 1853, azi în muzeul mănăstirii, a bisericii-paraclis din cimitir și a tâmpelii acesteia, la 1814, pictarea bisericii de la Cocioc și a tâmpelii sale, în 1825-1826 (azi parțial în biserica-paraclis din cimitir și parțial în muzeul mănăstirii), multe icoane de bună valoare expuse astăzi în muzeul din fosta trapeză a lui Meletie, precum și o suită de portrete de stareți din pinacotecă, adăpostite în fosta casă a mitropolitului Ghenadie Petrescu.

Marele nostru pictor din a doua jumătate a secolului trecut, Nicolae Grigorescu, după ce făcuse ucenicie pe lângă Anton Chladek și pe lângă fratele său mai mare, Gheorghe, după ce pictase la Băicoi, dar înainte de a pleca să realizeze ansamblurile de la Zamfira și Agapia, încă foarte tânăr (n. 15 mai 1838), a poposit și ucenicit în anii 1854-1855 la mănăstirea Căldărușani, unde a realizat o serie de icoane, dintre care șapte constituie, până astăzi, centrul de atracție al colecției mănăstirii: 1) Sfinții Gheorghe și Dimitrie (1854); 2) Sfânta Treime Noutestamentară și Încoronarea Fecioarei (1855), acestea două fiind și semnate Nicu Grigorescu; 3) Iisus Hristos, Dreptul Judecător; 4) Sfinții Împărați Constantin și Elena; 5) Izvorul Tămăduirii; 6) Iisus și femeia samaritană; 7) Sfinții Stelian, Ștefan și Pantelimon. Ultimele patru icoane, deși nesemnate, sunt atribuite marelui artist, pe baza trăsăturilor stilistice inconfundabile.

Viața culturală din mănăstirea Căldărușani a avut și o componentă tipografică. Nicolae Băcoveanu, logofăt al mitropoliei, și-a făcut la

Cocioc și un corp de casă cu mai multe încăperi, pe care, la stăruința și chiar porunca mitropolitului Grigorie Dascălul, a consimțit să le pună la dispoziție pentru instalarea într-însele a unei tipografii. Învățăutul mitropolit năzuia, așadar, să facă din Căldărușani un important centru tipografic, precum se afirmase la acea vreme mănăstirea Neamț din Moldova.

...Dositei

Întăiul conducător al tipografiei, călugărul moldovean Inochentie, nu s-a dovedit a fi pe măsura așteptărilor. În septembrie 1834, el a fost înlocuit cu vestitul Macarie. Alegându-și colaboratori vrednici pe Meletie, monah de la Athos, ca „probariu“, și pe Gherontie de la Neamț și Iona de la Căldărușani, ca „zețar“, și dând, alături de dânsii, dovadă de o răvnă cu totul deosebită, acesta a reușit să tipărească integral, până în iunie 1836, *Viețile Sfinților*, fiecare din cele douăsprezece volume în câte șase sute de exemplare.

O adevărată performanță tipografică pentru vremea de atunci.

La Cocioc s-a tipărit, de asemenea, în 1835, de către frații Băcoveni, *Oglinda omului celui dinlăuntru*, o carte de morală creștină cunoscută în epocă, ce fusese tipărită anterior la Neamț, în 1833, din porunca mitropolitului Veniamin Costache, după o traducere din rusește, Macarie intenționa să scoată, în continuare, o antologie de muzică psaltică, dar, murind în 1836, nu și-a mai putut împlini gândul.

Mai târziu, o încercare de reluare a activității tipografice s-a petrecut la 1878, când, aducând o nouă tiparniță, arhimandritul Teofilact Dinu a scos cartea *Rugăciuni de suflet folositoare pentru evlavioșii creștini*, tipărită cu binecuvântarea mitropolitului primat Calinic Miclescu.

Situată într-o adevărată constelație a vechilor noastre vetre monahale, mănăstirea Căldărușani, ctitorie a lui Matei Basarab voievod, a îndeplinit, așadar, cu strălucire, în cursul istoriei sale, menirea de binecuvântat focar de cultură, spiritualitate și cultură bisericească și românească, totodată. ■

AMBASADORUL AMERICAN INFORMEAZĂ BUCUREȘTI

Vasile Șandru, alături de ministrul de Externe Corneliu Mănescu, în cursul întâlnirii avute la București, în 1967, cu Averell Harriman, fostul ambasador al S.U.A. la Moscova în anii 1943-1946

CAMELIA MORARU, CONSTANTIN MORARU

Poziția adoptată de România, membră a Tratatului de la Varșovia, neimplicată în invadarea Cehoslovaciei de către trupele celorlalte țări participante, continuă să fie subiect de controversă. Cert rămâne sprijinul pe care Statele Unite ale Americii l-au acordat României în august 1968.

În seara zilei de 30 august, președintele S.U.A., Lyndon B. Johnson, a rostit un discurs în cadrul căruia a avertizat U.R.S.S. să nu invadeze România, așa cum procedase cu Cehoslovacia; în caz contrar, administrația americană avea să reacționeze. Cu câteva ceasuri înainte, un avertisment la fel de net fusese transmis și de secretarul de Stat, Dean Rusk, ambasadorului sovietic la Washington, Anatoli Dobrînin.

Episodul este cunoscut, dar într-o versiune diferită. Am prezentat în numărul din luna februarie 1998 un fragment din cartea de memorii a fostului ambasador sovietic, în care relatea scena primirii la Dean Rusk. Revenim acum cu un document inedit, care aduce un plus de precizie, corectând amintirile lui Dobrînin. Acesta ținea minte că a fost chemat la Departamentul de Stat la 28 august. Să vedem cum s-au petrecut lucrurile, în relatarea pe care ambasadorul american la București, Richard Davis, i-a făcut-o adjunctului ministrului Afacerilor Externe, Vasile Șandru, la 1 septembrie 1968. În urma întâlnirii, Vasile Șandru a întocmit o informare pe care a înaintat-o, în formă olografă, conducerii superioare. Ea se păstrează în Fondul C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe.

Reamintim cititorilor noștri că Vasile Șandru, statornic colaborator al revistei Magazin istoric, a încetat din viață în luna august a acestui an. În cei 40 ani cât a lucrat în cadrul Ministerului Afacerilor Externe al României, a fost ministru adjunct al Afacerilor Externe și ambasador al României la Belgrad, Madrid și Moscova.

Primirea diplomatului american s-a făcut la cererea acestuia, în ziua de 1 septembrie, ora 10.30. Richard Davis primise instrucțiuni din partea guvernului american să informeze autoritățile de la București asupra motivului care îl determinase pe președintele Johnson să rostească discursul din seara zilei de 30 august.

„În ziua de 30 august, ambasadorul U.R.S.S. la Washington, Dobrînin, a cerut o audiență la secretarul de Stat Dean Rusk pentru data de 31 august, invocând că este vorba de probleme ale dezarmării.”

D. Rusk și-a amintit că ambasadorul Dobrînin l-a vizitat pe președintele Johnson în ziua de 20 august, cu câteva ore înainte de declanșarea invaziei, când a transmis comunicatul guvernului sovietic privind intrarea trupelor celor patru state membre ale Tratatului de la Varșovia în R.S. Cehoslovacia. Acum, când Dobrînin a cerut audiență pentru 31 august, sub pretextul problemei dezarmării, secretarul de Stat s-a temut că ambasadorul sovietic venea să facă un anunț similar, pentru România. De aceea, a informat ambasadorul american, Dean Rusk s-a hotărât să-l cheme imediat, chiar vineri 30 august, seara. „Guvernul american era preocupat de posibilitatea ca Uniunea Sovietică să intervină în România” – arăta Richard Davis. Iată deci că, spre deosebire de memoriile lui Dobrînin, aflăm din acest document că diplomatul sovietic a fost chemat la Departamentul de Stat nu în ziua de 28 august, ci la 30 august seara, imediat după ce și-a exprimat dorința de a face o comunicare oficialităților americane.

În cursul întrevederii din seara de 30 august, Dobrînin a arătat că motivul real al audienței solicitate era să prezinte răspunsul guvernului sovietic la comunicarea făcută de Dean Rusk în seara de 20 august, după ce președintele american primise mesajul guvernului sovietic privind invadarea Cehoslovaciei.

„Rusk i-a spus atunci că a hotărât să-l invite mai devreme pentru a se interesa despre informațiile neliștitoare privind România. În acest sens el (Rusk) a punctat următoarele:

1. «Diverse informații primite în ultimele 24 ore cu privire la România sunt neliștitoare.»

La aceasta, Dobrînin a răspuns că nu are astfel de informații.

2. «Dacă Uniunea Sovietică are în vedere invadarea României, guvernul american cere, în numele umanității, ca această acțiune să nu fie întreprinsă și declară că o asemenea acțiune ar avea efecte incalculabile.»

Rusk a subliniat totodată că nici una din informațiile neliștitoare la care s-a referit nu a parvenit guvernului american din partea României.”

Este clar că asigurările lui Dobrînin nu au liniștit administrația americană. Discuția despre România „a constituit și motivul declarației președintelui Johnson din aceeași seară, făcută după ce a fost informat despre convorbirea Rusk-Dobrînin”. O reacție atât de promptă – pe parcursul a câtorva ore, nu două zile, cum știam din relatarea lui Dobrînin – și de energică din partea administrației americane (președintele a rostit totuși discursul, în ciuda asigurărilor date de Dobrînin) a atras un răspuns la fel de prompt din partea sovieticilor. Dacă pentru a răspunde mesajului american din 20 august au avut nevoie de 10 zile, acum s-au mișcat mult mai repede.

A doua zi, sâmbătă, 31 august, cu puțin înainte de ora 20.00, ambasadorul sovietic a cerut o nouă întrevedere la Departamentul de Stat. El i-a comunicat secretarului de Stat că „temerile și zvonurile privind mișcări militare sovietice împotriva României sunt lipsite de orice temelii”.

În continuare, ambasadorul Davis l-a informat pe adjunctul ministrului Afacerilor Externe despre conținutul comunicării făcute de Dobrînin. Guvernul sovietic justifica, în termenii cunoscuți, invadarea Cehoslovaciei. „În încheiere, ambasadorul Davis a promis că va remite M.A.E. al R.S. România versiunea oficială completă a declarațiilor președintelui Johnson din 30 august.”

Informarea nu precizează dacă au asistat la întrevedere și alte persoane. ■

Handu

1 septembrie 1968

NOIEMBRIE 1943. LA MADRID, INITIATIVA A APARTINUT AMERICANILOR

TATIANA A. POKIVAILOVA (Moscova)

Arhivele Federației Ruse oferă încă mărturii despre aspecte necunoscute privind evoluția participării României la al doilea război mondial. De data aceasta, „Mapa specială” a lui Stalin dă la iveală mărturia unui prizonier militar român, colonelul Ion Popescu, anchetat de sovietici. Colonelul aparținea Serviciului Special de Informații și la ordinul lui Eugen Cristescu îndeplinesc unele misiuni confidentiale.

Demersurile românești în vederea

unor negocieri cu anglo-americanii, începute după bătălia de la Stalingrad și desfășurate la Ankara, Madrid, Berna, Lisabona, Stockholm, ni se relevă – din lectura mărturiei ofițerului român – sub un aspect necunoscut: la Madrid, cel puțin, în noiembrie 1943, americanii au făcut primul pas, invitând guvernul român la negocieri, pentru a evita, pe de o parte, purtarea războiului pe teritoriul României, pe de altă, ocuparea militară a țării de către armata sovietică. Este, din câte cunoaștem, cea mai amplă relatare despre tratativele de la Madrid.

Mihai Antonescu, vice-președintele guvernului – cel care a îndeplinit în repetate rânduri, în absența mareșalului Ion Antonescu, funcția de președinte ad-interim

al Consiliului de Miniștri, drept care și în document este menționat ca prim-ministru – a încercat, dar fără succes, să dea un răspuns pozitiv demersului american. Ținând cont de nivelul la care s-a făcut acest demers, credem că el nu poate fi încadrat într-o eventuală manevră de diversiune.

Să urmărim ce a declarat colonelul român anchetatorilor săi. Documentul a fost identificat de mai vechea noastră colaboratoare, doamna Tatiana Pokivailova, de la Institutul de Slavistică din Moscova.

Madrid, monumentul regelui Alfonso XII, în timpul căruia Spania a fost proclamată monarhie ereditară constituțională

La începutul lunii noiembrie 1943 (pe 3 sau pe 4) am fost chemat de șeful Serviciului Special de Informații, Eugen Cristescu, care mi-a comunicat că primul ministru Mihai Antonescu l-a rugat să-i recomande un om capabil și cu tact, căruia să-i poată fi încredințată o misiune delicată peste graniță. Eugen Cristescu m-a recomandat pe mine, întrucât mai îndeplinisem diferite însărcinări în afara hotarelor. Cristescu nu mi-a spus nimic despre misiunea ce urma a-mi fi propusă, dar a subliniat că trebuie să păstrez secretul ei, să nu vorbesc cu nimeni – nici măcar cu colegii de serviciu – despre convocarea mea la Mihai Antonescu.

Imediat am mers la Consiliul de Miniștri și am comunicat colonelului Galin că am fost chemat de primul ministru. L-am rugat să-mi fixeze o oră de primire. Primul ministru lipsea și colonelul Galin mi-a promis că va comunica ziua când voi fi primit de acesta.

În aceeași zi, în jurul orei 17.00, colonelul Galin m-a înștiințat că la ora 19.00 trebuie să fiu la Consiliul de Miniștri. M-am prezentat la colonelul Galin, care mi-a spus că primul ministru mă așteaptă la ora 17.30, la vila sa de la Băneasa (fosta vilă a lui Nae Ionescu, din împrejurimile Bucureștiului). Primul ministru suferea de o boală grea și rămânea zile întregi în casă.

La ora fixată am fost primit de primul ministru, care mă aștepta la el în cabinet. Nu ne cunoșteam personal de mai înainte. A început prin a-mi releva buna caracterizare pe care mi-o făcuse șeful Serviciului (Cristescu), apoi, în câteva cuvinte, mi-a amintit despre greaua situație a țării, din cauza operațiilor militare din Răsărit, despre care, eu, ca militar, știam foarte bine.

„În calitatea mea de om de stat, port o mare răspundere în fața istoriei – mi-a declarat Antonescu – și sunt obligat să prevăd greutățile ce se ridică în calea viitorului poporului nostru. Am fost și rămân loial obligațiilor politice luate față de Germania. România a adus jertfe imense în acest război, dar noi, liderii ei, avem obligația să vedem lucrurile mai în profunzime. Trebuie să fim informați din vreme despre soarta ce ne așteaptă.”

Îmi amintesc foarte bine cuvintele primului ministru. Mi-a spus că este vorba despre o misiune strict de informații, de aceea trebuie să păstrez secretul absolut, pentru a nu avea

neplăceri. Trecând la detalii, mi-a comunicat că a primit o înștiințare de la Madrid privind dorința insistență a ambasadorului Statelor Unite ale Americii să transmită guvernului și conducerii României o știre importantă.

Apoi Antonescu mi-a spus că s-a adresat Serviciului Special de Informații, pentru că nu a vrut să implice aparatul diplomatic, aflat sub atenta supraveghere a agenților germani. Urma să merg la Madrid cu curierul diplomatic și – respectând secretul total și toate precauțiile necesare – să vorbesc cu ambasadorul S.U.A., de la care să află în ce constă miezul propunerilor sale și ce vrea să ne comunice.

Trebuia să evităm orice comunicare scrisă, cu atât mai mult cu cât curierul călătorea la Madrid dus și întors, trecând prin Berlin, de aceea primul ministru mi-a recomandat să fiu foarte atent la toate detaliile și nuanțele celor ce îmi vor fi comunicate. M-a rugat să nu mă întind la discuții. De asemenea, mi-a spus că la Madrid secretarul ambasadei, Scarlat Grigoriu, mă va ajuta cum să acționez. Antonescu mi l-a descris pe Grigoriu ca un om serios, de nădejde, pe care îl știa încă de când era student la Paris și apoi îi urmărise traectoria diplomatică. Am înțeles că Grigoriu era persoana sa de încredere, mai ales după ce mi-a adăugat că ambasadorul român la Madrid, Dumitrescu, nu trebuia să știe despre misiunea mea.

La observația mea că îl cunosc pe Grigoriu din copilărie, pentru că tatăl lui, colonelul Grigoriu Mihail, îmi fusese comandant de detașament și eram prieteni buni, primul ministru s-a arătat foarte mulțumit.

Poșta diplomatică pleca de la București spre Lisabona pe 9 noiembrie 1943. Însoțind-o, am ajuns până la Berlin, apoi mai departe, cu un avion „Lufthansa”, cu escale la Lyon, Barcelona, Madrid și Lisabona. În drum spre Lisabona m-am oprit la Madrid, numai pentru o oră. Misiunea trebuia să mi-o îndeplinească la întoarcere.

În întâmpinarea mea la aeroportul din Madrid, între alți membri ai ambasadei, se afla și Grigoriu. L-am luat deoparte și i-am relatat despre însărcinarea primită de la Mihai Antonescu. L-am rugat să-mi pregătească o întâlnire pentru ziua când mă voi întoarce de la Lisabona. Grigoriu a subliniat că el aștepta demult momentul, deoarece ambasadorul S.U.A. se arăta extrem de interesat.

Am sosit la Madrid de la Lisabona, pe 15 sau 16 noiembrie. În seara aceleiași zile, am cînat în apartamentul lui Grigoriu. La masă am fost trei: eu, Grigoriu și soția lui. După cină, la cafea, a fost invitat un anume domn Columban, care lucra – mi s-a spus – în secția cifrului la Ambasada americană de la Madrid. De origine era român, născut în Transilvania, emigrat cu părinții în America. În prezent era cetățean american și vorbea foarte bine românește. Pe Columban îl știam; îmi făcuse cunoștință cu el Grigoriu, la Madrid, în octombrie 1942. Dar nu eram un apropiat al lui. De aceea, întredederea a avut loc într-unul din restaurantele din Madrid.

Fusesem prevenit de Grigoriu că, prin Columban, îmi va organiza o întâlnire cu ambasadorul S.U.A. Doamna Grigoriu s-a retras și am rămas singuri. Grigoriu a intrat imediat în subiectul care ne interesa. I s-a adresat lui Columban, care mi-a comunicat că domnul ambasador mă aștepta la doua zi seara, la ora 11.00. Am stabilit apoi unde să ne vedem: pe o stradă, unde trebuia să mă ducă Grigoriu, de unde urma să mă preia Columban, care mă conducea la ambasador. După stabilirea acestor detalii, ne-am întretinut îndelung pe teme generale, fără să abordăm problema pe care urma să o discut cu ambasadorul.

Am vorbit despre politica României în acest război, despre starea morală a poporului român, de care se interesa, ca român, Columban. De asemenea, despre propaganda ungurească peste graniță, foarte activă în comparație cu cea românească, care, practic, nici nu exista, după cum spunea el. După părerea lui Columban, deși România nu făcea nimic pentru a-și susține propriile interese, ea se bucura de simpatie din partea Alianților, foarte preocupați de poziția țării.

A doua zi, la ora stabilită, Columban m-a condus la locuința ambasadorului S.U.A. (numele lui de familie îmi scapă). Am fost introdus în cabinet și câteva minute mai târziu a intrat ambasadorul. Columban a făcut prezentările. La întrebarea dacă pot susține dialogul în limba engleză, am răspuns că stăpînesc bine franceza și puțin engleza. Am stabilit, de comun acord, că discuția se va desfășura prin intermediul lui Columban, care știa engleză și română.

După schimbul introductiv de amabilități, ambasadorul a trecut la subiect, care trebuia transmis, cât mai curând – a subliniat el – guvernului României. De aceea, a declarat el,

discuția va fi clară și precisă. A început cu analiza situației generale și s-a oprit îndeosebi asupra împrejurărilor din România, care – în opinia lui – se înrăutăteau tot mai mult, legat de operațiile de pe teatrul răsăritean al acțiunilor militare. Frontul se apropia de hotarele românești. Ambasadorul exprima punctul de vedere al S.U.A. El a insistat pe poziția internațională reală a României și pe evoluția ei. A spus că S.U.A. înțeleg situația grea în care s-a aflat și se află România, ca și orientarea pentru care optase ea, dar considera că a sosit momentul ca țara să iasă onorabil din acest impas. Cât nu este prea târziu și America poate ajuta România, guvernul român trebuie să se gândească la acest lucru. Statele Unite ale Americii au hotărât să acorde acest ajutor, atât în interesul României, cât și în al ei, al Americii, în această parte a Europei.

Conform informațiilor de care dispunea ambasadorul, în America se consideră că rezistența României pe frontul actual nu va dura mult și, nu mai târziu de primăvara anului 1944, războiul va ajunge la granițele României. America vrea să evite purtarea războiului pe teritoriul României și, îndeosebi, să înlăture ocupația ei militară de către armatele ruse.

În ce privește viitoarele granițe ale României în răsărit, America poate garanta hotarele din 1941, sperând să obțină din partea U.R.S.S. acordul pentru cedarea în folosul României a Basarabiei și Bucovinei. În acest scop, S.U.A. cer ca România să se hotărască repede să înceapă negocieri cu Alianții (deocamdată cu reprezentanții S.U.A.).

În orice caz, trebuie să se ajungă la un acord înainte ca trupele rusești să ajungă la granițele României. Dacă nu se va reuși acest lucru până la termenul stabilit, România va fi nevoită să poarte tratative numai cu comandamentul militar sovietic. În acest caz, S.U.A. nu vor mai putea să o ajute în nici un fel.

Prin cele spuse, ambasadorul a lăsat să se înțeleagă că America este interesată ca România să nu intre în sfera de influență a U.R.S.S. și că rezolvarea la timp de către România a problemei – în maniera dorită de S.U.A. – va ajuta la atingerea scopurilor urmărite de America în această parte a Europei. Temporizarea sau opoziția României dăunează intereselor S.U.A., care coincid necondiționat cu cele ale României, a spus el.

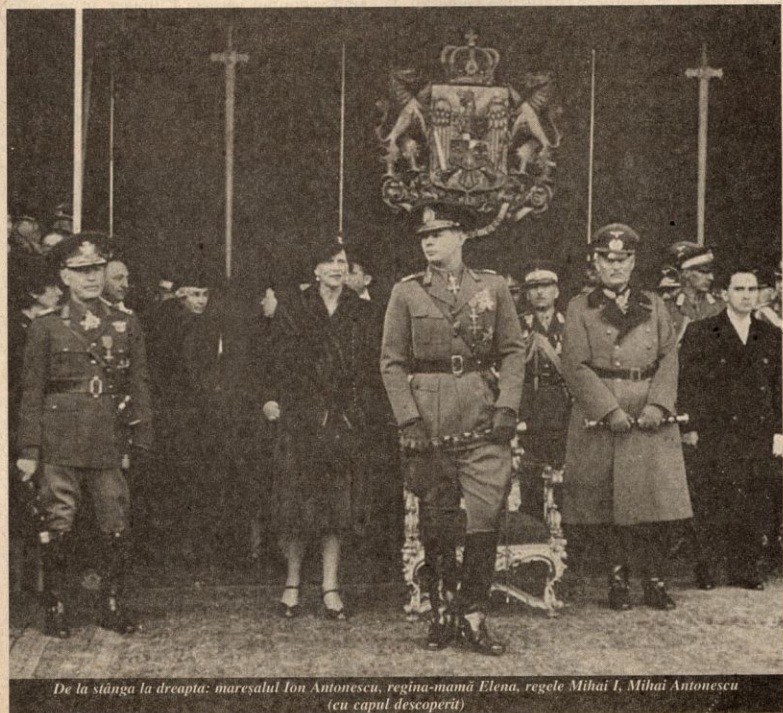
Ca să confere mai multă greutate declarației sale și vrând să mă convingă de preocuparea deosebită a S.U.A. pentru poziția României, ambasadorul mi-a arătat o scrisoare manuscrisă primită de el de la președintele S.U.A., dl. Roosevelt, din care mi-a tradus un fragment. Președintele S.U.A. recomanda ambasadorului să depună toate eforturile pentru ca autoritățile României să înțeleagă la timp importanța acestui demers pentru viitoarea situație internațională, în care S.U.A. vor ca România să ocupe o poziție favorabilă. Apoi a trecut la expunerea detaliilor.

Dacă România se hotăra la acest pas, se propunea ca un general român, cu sprijinul reprezentanților americani, cu toate precauțiile necesare și evitând supravegherea de către agenții germani, să se deplaseze prin Turcia la statul major al generalului Eisenhower (aflat atunci în Sicilia), unde ar fi urmat să fie

dezbătute o serie de probleme preliminare de ordin militar, în vederea colaborării Aliaților cu trupele române, în scopul izgonirii nemților din România.

După dezbateri (de la statul major al lui Eisenhower), trebuia încheiat un acord cu guvernul român. Acest acord trebuia să se păstreze secret până când intra în vigoare și după ce Aliații (Anglia și U.R.S.S.) erau puși la curent.

Încheindu-și expunerea, ambasadorul a rugat insistent să primească cât mai curând răspunsul guvernului român. Am răspuns că am urmărit foarte atent expunerea și că sper a o transmite, cu maximum de precizie, guvernului român. În ce privește răspunsul, am adăugat că lipsa unei legături regulate între București și Madrid poate împiedica transmiterea răspunsului de către guvernul român nu mai înainte de o lună. Am explicat faptul că, în mod

De la stânga la dreapta: măreșalul Ion Antonescu, regina-mamă Elena, regele Mihai I, Mihai Antonescu (cu capul descoperit)

obișnuit, legătura cu Madridul se face regulat o dată pe lună, prin curier diplomatic. Din motive lesne de înțeles, guvernul va căuta să evite folosirea în acest caz a unor telegrame cifrate sau transmise prin curieri speciali. Ambasadorul a fost de acord, așadar, cu un termen maxim de așteptare de o lună.

Cunoscând anumite informații ce circulau în presa din afara granițelor, îndeosebi în cea germană, și vrând să am un răspuns din partea ambasadorului, mi-am permis să-i amintesc despre aceste zvonuri. Am spus că, într-o oarecare măsură, opinia publică românească acordă credit acestor versiuni, așa încât ea nu speră într-un ajutor anglo-american efectiv, în vederea îmbunătățirii situației României.

Există păreri că intervenția militară anglo-americană în Balcani nu se va produce, din cauza opoziției categorice a U.R.S.S., care considera această parte a Europei exclusiv sfera ei de influență și în care, în consecință, singură trebuia să decidă asupra tuturor problemelor, fără amestec anglo-american.

La toate acestea ambasadorul mi-a răspuns că U.R.S.S. nu s-a pronunțat niciodată formal împotriva intervenției militare anglo-americane în această parte a Europei; desantul trupelor americane va avea loc la momentul oportun și în conformitate cu planurile stabile. Sub acest aspect, România nu trebuie să aibă motive de îngrijorare. Cu acest răspuns, destul de sec, fără explicații suplimentare și personale, discuția a luat sfârșit. Columban m-a condus la hotelul „Palace”, unde mă cazasem.

Întors în țară în primele zile ale lui decembrie 1943, am fost primit, cu același concurs al colonelului Galin, de primul ministru Mihai Antonescu, în apartamentul său. El mi-a cerut o expunere detaliată a întrevederii cu ambasadorul S.U.A., pe care a urmărit-o cu mult interes. Cât am putut eu mai exact, i-am transmis cele spuse de ambasador. Totodată am întocmit și un raport amănunțit asupra situației.

După ce a încheiat lectura raportului meu, primul ministru a socotit de datoria sa să-mi expună, ca o justificare, acțiunile întreprinse de el. Primul ministru a subliniat greutățile pe care le-a întâmpinat și le întâmpină și în prezept guvernul, pe umerii cărui atâră poveri de nesurmontat, în condițiile în care nu se bucură de sprijinul nici unui lider politic

din fostele guverne. Aceste persoane stau deoparte și acționează extrem de negativ. El a făcut comparația între situația actuală și situația din 1918, când guvernul Brătianu, cel care începuse războiul, într-un moment dificil, se retrăsese, găsindu-l pe Marghiloman, ce-și luase asupra sa răspunderea pentru încheierea unei păci rușinoase pentru România (este vorba despre pacea încheiată la Buftea). Pacea aceea a salvat atunci România. Astăzi, a spus primul-ministru, nu avem o asemenea personalitate, care să aibă destul curaj pentru a-și lua asupra sa răspunderea de a salva situația.

Ministrul a continuat: „Domnule colonel, sunteți la curent cu toate acțiunile întreprinse de mine pentru ieșirea din componența puterilor Axei, împotriva voinței mareșalului. Acum, cunoașteți și demersurile mele la Madrid. Trebuie să vă spun că nu demult i-am comunicat ambasadorului german Killingier, în prezența domnului mareșal, opinia mea că România – prin acțiunile ei politice și militare, întreprinse din 1940, și prin jertfele aduse cu loialitate – și-a depășit demult rolul pe arena internațională; ea a fost atrasă în aceste acțiuni, într-un fel, împotriva voinței ei.

Dacă în condițiile de azi, când existența ei ca nație este amenințată, Germania nu o ajută efectiv, ea nu va mai fi în stare să aducă noi jertfe cauzei comune și, în consecință, va fi obligată să se gândească singură la propriul viitor. Înțelegeți, desigur, că toate demersurile întreprinse de mine, inclusiv cele de la Madrid, au aprobarea domnului mareșal, care trebuie să fie la curent.

Deci înțelegeți că înainte să dăm un răspuns, oricare ar fi el, trebuie să avem acordul mareșalului, care are punctul său de vedere asupra oportunității acestor demersuri. De altfel – a continuat el – ar fi fost bine să așteptăm rezultatele Conferinței de la Teheran [28 noiembrie - 1 decembrie 1943], pentru a ne convinge de corectitudinea convingerilor mele că la Teheran se va ajunge la un acord, în sensul că problemele europene se vor rezolva, în primul rând, prin eforturile U.R.S.S., în vreme ce anglo-americanii își vor concentra acțiunile militare în Oceanul Pacific, împotriva Japoniei. În acest caz, ajutorul promis și desantul trupelor americane în România – afirmate de ambasadorul S.U.A. – nu vor avea loc. Așadar, noi trebuie să ne rezolvăm problemele nemijlocit

cu Rusia, sau să pierim luptând până la sfârșit alături de Germania.”

Conducând discuția spre situația din Germania, unde Berlinul fusese bombardat ucigător de englezi și americani, momente la care asistasem în cele patru zile (22-26 noiembrie), i-am expus primului ministru impresiile mele personale, cât și ce credeam despre influența acestor bombardamente asupra sfârșitului inevitabil al războiului. Am coroborat aceste impresii cu cele culese în timpul diferitelor discuții purtate în cercurile diplomatice din Lisabona, Madrid și Paris, unde absolut toți erau de părere că Germania a pierdut războiul. Toți socoteau un act înțelept ieșirea iminentă din război a României.

Primul ministru m-a ascultat cu mult interes, mi-a mulțumit pentru informațiile date, care coincideau cu cele primite de la reprezentanții oficiali români peste graniță. M-a încredințat că va aduce la cunoștință totul domnului mareșal.

După discuție, mi-a făcut impresia că existau neînțelegeri între premier și mareșalul Antonescu. Mihai Antonescu mi-a promis că mă va convoca în legătură cu călătoria pe care

urma să o fac la Madrid, cu răspunsul pentru ambasadorul american, după ce mareșalul își va da acordul. Dar, dintr-o pricină necunoscută mie, călătoria nu a avut loc.

Maî târziu, din diferite conversații cu șeful Serviciului Special de Informații Eugen Cristescu, care aproape zilnic se vedea cu primul-ministru și știa despre acțiunile mele, am aflat că mareșalul Antonescu s-a opus tratatelor propuse de ambasadorul american, deoarece a avut impresia că americanii urmăresc să atragă România în aceste tratative, pentru a o compromite în fața Germaniei.

Am mai aflat că în februarie 1944 Grigoriu a venit de la Madrid la București. Din cele vorbite cu el, mi-a devenit clar că sosirea sa în țară era legată de solicitarea Americii de a ne preciza poziția. În cazul neprimirii răspunsului, drept represalii, vor urma bombardamente americane asupra României.

Nu îmi este cunoscut ce direcție au luat lucrurile, întrucât la sfârșitul lui martie 1944 a trebuit să părăsesc Bucureștiul și să merg pe front, la statele majore ale armatelor 3 și 4, în stagiul.

Colonel Ion Popescu

Alfama, cel mai vechi cartier al Lisabonei

DIRECTIVA DESPRE MUNCA CU AGENȚIA

**INFORMATORII
SECURITĂȚII**

Arma de bază și indispensabilă a Statului în lupta împotriva activității de subminare, dusă de serviciile de informații imperialiste și de reacțiunea internă, - este rețeaua de informatori bine organizată.-

MARIUS OPREA

În atmosfera de suspiciune și teamă din anii comunismului, ambițiile și slăbiciunile ontenești au fost adesea exploatare cu folos de cei puși să mențină controlul asupra celor mulți pentru liniștea puterilor zilei. În arhivele Securității pot fi găsite multe asemenea exemple. A fost o epocă în care a înflorit delațiunea.

Încă de la înființarea Securității, prin Decretul 221, publicat în Buletinul Oficial din 1 septembrie 1948, s-a pus un deosebit accent pe dezvoltarea rețelei de informatori, a căror misiune era să furnizeze poliției politice comuniste date din mediile considerate „ostile regimului democraț-popular”. Aceste date au fost adunate treptat în „dosare de urmărire informativă”, întocmite celor ce aveau apoi să fie arestați ca „dușmani ai poporului”.

Sursa „Tolomacul”

Sub îndrumarea consilierilor sovietici din MGB (precursorul KGB), ofițerii Securității își constituiseră deja în 1951 un aparat informativ specializat, care număra 10 698 informatori. Dintre aceștia, 1 210 erau racoiați din rândul persoanelor care făcuseră parte din Partidul Național-Tărănesc și Partidul Național Liberal. Numărul informatorilor care supravegheau activitatea aparatului de stat era ceva mai mare de 1 374, iar restul erau strecurați în alte zone ale societății, considerate de securiști drept surse de „destabilizare” pentru regim.

Numărul „surselor” a crescut an de an, dar cel mai important salt în evoluția numerică a

rețelei s-a petrecut după 1965. Renunțarea la represiunea dură, fățișă, și înlocuirea ei cu un riguros control al societății a dus la multiplicarea numărului celor care, de bunăvoie, pentru a obține diverse avantaje ori mai mult sau mai puțin constrânși, acceptau să devină „turnători”, cum erau ei numiți de restul românilor. La începutul anilor '70, s-a trecut la o reorganizare a rețelelor informative și constituirea unui sistem unitar de evidență a rețelei informatorilor. Prin Ordinul 520 420, în anul 1972 generalul Pavel Costandache, comandantul Centrului de Informatică și Documentare (C.I.D.), a dispus contabilizarea evidenței rețelei informative în niște registre tipizate, care apoi erau introduse în memoria calculatoarelor de la C.I.D. Practic, existau cel puțin trei înregistrări ale informatorului: cea în documentele ofițerului de legătură, cea operată în registrul rețelei informative și cea furnizată la București C.I.D.-ului. În 1989, numărul informatorilor înregistrați în evidențele Securității a fost declarat ca fiind în jur de 400 000, dintre care peste 137 000 erau activi.

În anii de început ai Securității, condiția intelectuală precară a multora dintre ofițeri a

pricinuit deseori serioase probleme în „munca cu agentura”. La ședințele de bilanț se constată că unii dintre ofițeri sunt fie chiar mai slab pregătiți decât informatorii pe care i-au recrutat, fie incapabili să-și construiască o rețea informativă. Exemplele abundă în arhivele fostei Securități. Astfel, într-un raport privind rezultatul muncii informativ-operative din cadrul Regiunii Cluj, prezentat în 24 aprilie 1955, comandantul regionalei de Securitate, colonelul Nedelcu

Mihail, constata că „unii tovarăși s-au mulțumit cu unu sau doi informatori. Sunt lucrători operativi care nu au nici un informator și care lucrează în muncă de contraspionaj, iar alții care au informatori și nu știe (sic!) să-i dirijeze”.

Șeful Securității din Huedin, căpitanul Covaci, a supus analizei un caz concret la respectiva ședință de bilanț, derulată în prezența ministrului Alexandru Drăghici: „Vreau să arăt cazul cu tov. locotenent Brie, care de când sunt acolo nu a recrutat nici un informator. Un an și jumătate a studiat un informator pentru recrutare, mințindu-ne pe toți că a făcut cunoștință și am văzut că ne-a mințit, ne-a pus în față un tolmac care nu putea spune două cuvinte.”

Pe bani

Aceste situații au fost mult mai grave în primii doi ani de funcționare a Securității, când preluarea fostei agenturi a Siguranței de către Direcția Generală a Securității Poporului (D.G.S.P.) a întâmpinat multe dificultăți. În intervalul 1948-1950 numărul informatorilor era sub 10 000 la nivelul întregii țări, iar calitatea informațiilor furnizate de această rețea a fost de multe ori îndoielnică, baza de lucru fiind racolarea surselor prin presiune și șantaj. Utilizarea aproape exclusivă a unor astfel de mijloace își punea amprenta

asupra eficienței. Căci, spre exemplu, cu ce rezultate putea fi utilizat țărănul M.N. din Cocargeaua-Ialomîța împotriva semenilor săi, sub amenințarea internării într-un lagăr de muncă de la Canal? Iată povestea tentativei de racolare a sa în vara anului 1950, în împrejurările în care țărânii erau conduși la treierat de tovarăși respon-

sabili cu preluarea coltelor care trebuiau predate obligatoriu către stat: „În ziua de

11 iulie a.c. sus-numitul a ieșit în întâmpinarea mai multor cetățeni, formați într-o ceată pentru a treiera. Adre-

sându-se capului de ceată, a spus că ar face mai bine să lase grâul pe câmp să putrezească, deoarece poporul va pune mâna pe el și-l va omorî. M.N. este de 40 de ani, căsătorit, are 4 copii. S-au luat măsuri ca cel în cauză să fie chemat și dacă nu va putea fi folosit, să fie încadrat într-o Unitate de Muncă.”

Introducerea angajamentului scris a fost o inițiativă menită să îmbunătățească controlul pe care ofițerii operativi îl aveau asupra rețelei. Fiind o pârghie psihologică extrem de importantă pentru manipularea informatorilor, angajamentul scris era necesar mai ales în contextul în care racolarea acestora „în baza sentimentelor patriotice” devenise o excepție, tacit recunoscută de ofițerii poliției politice comuniste. Un alt mod

de dominare exercitată de ofițer

asupra informatorului său o constituia suma de bani oferită celui din urmă, ca preț al trădării. Au existat, firește, nu puține cazuri în care stimulentele materiale au stat chiar la baza acceptului de a semna un angajament de informator, mai ales în condițiile în care aceste recompense nu erau deloc de neglijat. În 1951 s-au prevăzut și normele de retribuție a rețelelor informative: „Informatorii și rezidenții pot fi retribuiți pentru munca dusă de ei în vederea depistării și demascării elementelor dușmănoase din țară. Retribuirea nu poate fi un salariu fixat

Subsemnatul (numele și prenumele), născut la (anul, luna, ziua), în (localitatea, județul), domiciliat în (adresa) mă angajez să sprijin în mod secret, organizat și activ prevenirea, descoperirea și lichidarea infracțiunilor îndreptate împotriva securității statului, pentru combaterea oricăror manifestări care afectează interesele orânduirii noastre socialiste.

EVIDENȚĂ					
Înregistrările realizate a informatorilor furnizate și modul de exploatare					
Nr. în.	Data înscr. în fișă	Numărul numelui informatorului, al numelui informatorului și al numelui informatorului (de la se referă)	Modul de exploatare	Nr. anul înscr. în fișă	Observații

dinainte și acordat lunar, ci sub forma unor sume de bani acordate periodic și câteodată sub forma unor pachete sau cadouri în alimente sau îmbrăcăminte. Suma retribuită este determinată de valoarea materialelor date nouă de informatori și rezidenți. Șefii de birouri, servicii orașenești și raionale au dreptul să acorde retribuire până la 3 000 de lei, șefii de servicii din Regională și Centrală până la 5 000 de lei, iar Directorii Regionali și Directorii din Centrală până la 10 000 de lei. Pentru orice retribuire se va lua de la informator o chitanță pentru suma acordată. Pe versoul chitanței lucrătorul operativ care a acordat retribuirea trebuie să menționeze când, de către cine și pentru ce s-a acordat retribuirea (însă fără deconspirarea obiectivelor asupra cărora se duce acțiunea informativă). De exemplu: *Pentru primirea de materiale valoroase la dosarul nr..., pentru deconspirarea elementelor dășmănoase din cutare obiectiv sau cutare problemă.* Trebuie precizat că atunci salariul mediu era în jur de 3 000 lei.

Prime pentru depășiri

Ultima directivă importantă pe baza căreia Securitatea își racola rețeaua de informatori datează din 1987 și se intitula *Instrucțiuni privind activitatea de creare și folosire a rețelei informative a aparatului de securitate.*

În aceste *Instrucțiuni*, rețeaua informativă a aparatului de securitate e definită drept „mijlocul de bază al activității informativ-operative de cunoaștere și prevenire, pentru realizarea atribuțiilor specifice în domeniul apărării securității statului”, arătându-se că rețeaua „se creează de unitățile informativ-operative de securitate, în funcție de competențele ce le au, astfel încât să se asigure cuprinderea integrală a necesităților de cunoaștere și prevenire a oricăror intenții, fapte, situații sau împrejurări de natură să prejudicieze interesele de apărare a securității statului”. În mod formal, se preciza că „întreaga activitate de creare și folosire a rețelei informative se bazează pe respectarea strictă a legilor țării”, dar și „a principiilor și normelor muncii de securitate, statuate în ordinele și instrucțiunile interne ale Departamentului Securității Statului”. Lucrul cu rețeaua informativă „constituie o obligație de serviciu fundamentală a cadrelor

de securitate, pe care se întemeiază capacitatea de acțiune a organelor de securitate. Rezultatele concrete obținute în dezvoltarea permanentă a calității și eficienței muncii cu rețeaua informativă constituie un criteriu de bază în aprecierea, notarea și promovarea cadrelor de securitate. Activitatea cu rețeaua informativă se desfășoară deplin conspirat. Protecția rețelei informative constituie o obligație fermă a tuturor cadrelor de securitate, orice abatere de la această normă atrăgând după sine măsuri de sancționare exemplare”.

Activitatea celor din rețeaua informativă era și în 1987 plătită. Valoarea informațiilor era stabilită în urma rapoartelor Biroului de sinteză, în funcție de rezultatele operative. Dacă informația era de slabă calitate, informatorul nu primea nici el nimic. Dar sistemul funcționa mai degrabă pe principiile unei mafii bine organizate, bazată nu pe instrucțiuni, ci pe legea tăcerii și pe corupție. În ultimele două decenii ale regimului comunist, în România o mare parte a informatorilor ajungeau să colaboreze cu Securitatea numai prin cointerese, fie că erau plătiți din fondul C.I.S. (fondul special destinat susținerii financiare a rețelei informative), fie că li se creau alte facilități (pașaport, posibilitatea de a-și cumpăra ladă frigorifică, televizor color sau de a urca o treaptă pe listă în așteptarea apartamentului). Restul erau cei care cedau în urma șantajului, în condițiile în care fiecare ofițer operativ al Securității avea obligația, conform normelor de serviciu, să-și dezvolte o rețea informativă complexă de cel puțin 40 de persoane (informatori, colaboratori, rezidenți și gazde). În cazul depășirilor de plan, se încasau prime.

Ca și o parte dintre informatori, la rândul lor, securiștii își mânjeau conștiința pentru câteva sute de lei, trecând în registrele de evidență ale rețelei informative oameni care nu aveau nici în clin nici în mănecă cu poliția politică comunistă din România, dar ale căror date de identitate și amănunte biografice ajungeau în posesia lor. Uneori mergeau și mai departe decât atât: la începutul anilor '80, un ofițer de Securitate din Craiova a fost trecut în rezervă și apoi anchetat de procurorii militari pentru falsificarea chitanțelor de plată a informatorilor. Oricum, se proceda curent la um-

flarea sumelor oferite rețelei informative, prin note fictive. Așa se făcea, de exemplu, că un ofițer de securitate de la o uzină din Zalău alcătuia o notă privind starea de spirit a muncitorilor de acolo, imediat după evenimentele de la Brașov, din 15 noiembrie 1987. Fini patrioți, așa-ziiși săi informatori raportaseră discuții dintre muncitori care înfierau la unison, dar pe diferite tonuri, huliganismul de care dăduseră dovadă colegii lor de la Uzina de Autocamioane brașoveană.

informatorii din facultate, așa că cei care au colaborat cu Securitatea ar face bine să recunoască singuri. Într-o tăcere mormântală, s-au ridicat în picioare, pe rând, 7 studenți din cei 45 prezenți. Între ei se număra și studentul racolat prin șantaj în 1988.

Victimă a unui procedeu similar a fost T.G., fost deținut politic, care ne-a relatat într-o scrisoare următoarele: „În aprilie 1979

am fost chemat la biroul de cadre de către securistul întreprinderii. Acesta mi-a cerut date despre comportamentul foștilor colegi din dețenție, cu care păstrasem legătura. Mi-a spus că dacă refuz, fiul meu Alexandru, student la Cluj,

va fi exclus din facultate și arestat pentru că a spus bancuri politice. Auzind toate acestea m-am pierdut complet: îl vedeam pe fiul meu trecând prin ceea ce am trecut eu, pierzându-și tinerețea după gratii, ducând o viață presărată cu șicane. Pentru binele și viitorul unicului meu fiu, am acceptat să devin ceea ce detestam mai mult – informator al Securității.”

Alteori, cinismul securiștilor distrugea nu destine, ci vieți. Într-o sinteză din 1968 se treceau în revistă „metode brutale folosite de lucrători de securitate pentru recrutarea de informatori”. Se arăta, între altele, ca-

zul unor ofițeri de la Securitatea din Târgoviște, care „au răpit un cetățean pentru recrutare, însă după două zile de presiuni, acesta s-a sinucis”. Pentru a ascunde adevărul, cu aprobarea șefului lor, securiștii

„au dus cadavru în pădure, unde a fost simulată sinuciderea prin spânzurare”.

Pe măsură ce accesul la arhivele fostei Securități va deveni posibil și dacă foștii ofițeri de Securitate vor scrie memorii sincere, atunci poate că vom putea afla mai multe despre mecanismul dezumanizant al transformării unor nefericiți ai sorții sau unor ambițioși fără scrupule în „turnători”. ■

Cum este cunoscut în evidențe
Scopul recrutării
Scurtă caracterizare a persoanei (calități și posibilități informative)
Date despre membrii de familie
Data recrutării
Sistemul de legătură stabilit
Ofițerul care a efectuat re-
(semnătura)

Ca să-și salveze copilul

Atunci când informatorii nu erau nici închipuți de către ofițerul de securitate, nici dintre cei ahtiați după bani și mici privilegii, racolarea lor dădea naștere câteodată unor adevărate tragedii, ca urmare a șantajului la care erau supuși. La Iași, spre exemplu, în primăvara anului 1988 un student la medicină a fost somat să colaboreze cu Securitatea sub amenințarea că, în caz de refuz, tatăl său își va pierde slujba pentru că a participat la manifestările din noiembrie 1987. Fiul, între altele, trebuia să își spioneze tatăl. Apoi, tatăl său a fost racolat, spunându-i-se că dacă nu va da informații Securității, fiul său va fi exclus din facultate, pentru că făcea propagandă ostilă regimului, povestind amănunte legate de revolta muncitorilor brașoveni. Astfel, tată și fiu au devenit, fără să știe unul de celălalt, informatori ai Securității. Și-au mărturisit-o, cu oroare unul altuia, abia după Revoluție. Acest caz dramatic a fost relatat în ianuarie 1990, când studentul respectiv era în anul patru. În cursul organizării sindicatului studentesc din facultate, unul dintre liderii studenților a avut ideea să-și anunțe colegii că în curând vor intra în posesia listelor cu

TABEL
cu evidența recompenselor

Nr. crt.	Recompensa	Data acordării	Gratul, numele și prenumele ofițerului care a acordat recompensa

Fondatorul

UN MUZEU AMERICAN: MARY HILL

Regina Maria

ZOE DUMITRESCU BUȘULENGA

Ca urmare a celebrării festive a Zilei Independenței Statelor Unite la Academia Română în 1976, guvernul american și-a luat revanșa invitând, în 1977 (centenarul Independenței României), o delegație formată în cea mai mare parte din academicieni, care să întreprindă un turneu de conferințe de la Atlantic la Pacific. Faceau parte din delegație C.C. Giurescu, Emil Condurachi, Șt. Pascu, Virgil Cândea, subsemnata și alte două-trei persoane fără titluri academice.

Prietenă comună

Turneul a început de la Columbia University din New York, cu prelegeri despre istoria noastră, care au fost însă turburate de manifestări maghiare (năvăliri intempestive în sală, întreruperi ale vorbitorilor etc.). Așa încât autoritățile americane ne-au pus sub protecția poliției pe tot teritoriul Statelor Unite, dându-ne fiecare un body-guard.

Restul turneului s-a desfășurat în condiții excelente, la Columbus – Ohio, la Detroit etc. În cele din urmă, am ajuns pe malul Pacificului, la universitățile din Portland – Oregon și Seattle – Washington. Rămăsesem doar trei (C.C. Giurescu, Șt. Pascu și eu), ceilalți urmând alte trasee. La Portland s-a vorbit și despre istoria și despre cultura românească, la fel și la Seattle. Dar mie mi s-a propus și o activitate neînscrisă în program, și anume o conferință despre arta populară românească, despre trăsăturile ei specifice. Conferința urma să aibă loc duminică la ora 14, la un muzeu din apropierea orașului, *Mary Hill Museum*. Mi-a făcut plăcere propunerea, dar am fost și mirată. Nu cunoșteam nici

locul, nu auzisem niciodată despre acest muzeu și era și duminică, la o oră cam îngrâtă. În sfârșit...

Am plecat toți trei cu însoțitorii noștri și, după un drum scurt, am intrat într-o regiune de dune care părea cam singuratică. Am aflat că, în apropiere, exista o rezervă de amerindieni. Deodată, pe înălțimea unei coline, a strălucit o clădire albă, armonioasă, dominând, cu solaritatea ei, tăcerea locului. Pe măsură ce ne apropiam, apăreau mașini, motociclete, mici grupuri de persoane îndreptându-se spre aceeași țintă.

Odată ajunși, am fost întâmpinați oficial, desigur, de mai marii muzeului și de autoritățile locale. Toți erau zămbitori, dar oarecum șăgalnic. Am fost poftiți să ne odihnim puțin, să luăm răcoritoare și, apoi, să dăm o raită prin muzeu, ca eu să mă acomodez cu locul.

Din prima sală am rămas uimită, necrezându-mi ochilor: pe lângă piese de mobilier care împodobiseră, în anii '20-'30, palatele noastre regale, imagini ale reginei Maria și ale unor membri ai Curții regale, fotografii ori portrete, dădeau viață pereților acoperiți în parte, ca și podelele, cu scoarțe și covoare românești de o aleasă frumusețe. Satisfăcuți de emoția pe care ne-o provocaseră, însoțitorii au început să ne dea explicații. Ne aflam într-un muzeu fondat de un american foarte bogat, Samuel Hill, care gândind, în 1908, să stabilească pe acele locuri o colonie de quakeri, a cumpărat 7 000 de acri de teren. Schimbându-și intenția, a construit în 1917 un centru de cultură și artă „pentru frumusețe și pace în lume”, devenit muzeul de azi care poartă numele fiicei lui, Mary.

Dar printr-o prietenă comună, a sa și a reginei Maria a României, Alma Spreckle, Hill

a cunoscut-o pe regină, cu prilejul vizitei acesteia în Statele Unite, în 1926. Și, fascinat de personalitatea suveranei, i-a consacrat câteva săli din muzeu, cerându-i să-i dăruiască unele exponate pentru ele. Așa se explică prezența mobilierului din palatele regale românești, ca, de pildă, tronul argintiu și jilțurile pictate de regină însăși. Figurează printre exponate și o copie a coroanei purtate de ea la Alba Iulia, la încoronare. Numeroase fotografii de familie ornează pereții: în ramă de argint regele Ferdinand și regina, un portret al lui Mignon (Marioara, fiica lor, fosta regină a Iugoslaviei), altul al Elisabetei, fosta regină a Greciei. Apoi regina la Cotroceni, la Bran, la Balcic, chiar palatul de la Balcic desenat de ea. Și alte obiecte personale, costume de gală, costume naționale etc. etc.

Sam Hill a murit în 1931, regina în 1938, dar principesa Ileana, după moartea mamei, a făcut muzeului generoase donații, îmbogățind mai multe săli cu costume naționale, cu piese de ceramică și artă populară care-i aparținuseră. Așa încât, în 1940, când muzeul s-a deschis pentru public, sălile românești au oferit și oferă până astăzi vizitatorilor alee frumuseți. Portul național, pentru care regina avea o deosebită slăbiciune, e prezent în toată originalitatea și diversitatea lui: Fotele muscelene cu podoaba firelor aurii, costumele ardeleni cu sobrietatea lor de alb-negru contrastau cu culorile vesele și bine îmbinate ale catrințelor oltenesti. Iile își arătau broderiile migălite cu îndemănare ca niște flori exotice pe fondul alb al pânzei țesute de țărâncile noastre.

Icoane donate de suverana României

Pragmatism american

Din aceeași industrie casnică milenară veneau și covoarele și scoarțele de care am pomenit mai sus, cu înfățișări de câmpuri înflorite în lumină primăvărată. Stilizate, tulpini și corole gingașe își zâmbeau în delicate acorduri de culori: liliachiu palid al brândușelor de toamnă cu albastrul transparent al clopoțelilor, roșul îndrăzneț al macului temperat de albul sfielnic al ghiocelului, galbenul spicului alături de un mănunchi de frunze palide. Dialog cromatic suav, întâlnit și mai departe, pe piesele de ceramică. Din atelierele olarilor vechi, din lutul frământat de mâinile lor dibace, au venit până aici, mai ales dinspre Hurez, câteva obiecte încântătoare. Pe contururile sferice ale ulcioarelor se desfășoară registre decorative împodobite cu forme și culori mereu altele și totuși mereu aceleași. Fantezia țărânului român se descoperă bogată chiar în limitele impuse de tradiție. Motivele florale abundă zugrăvite cu aceeași gingăsie cromatică. Dar li se adaugă, mai cu seamă pe străchini și farfurii, motivul maramureșean al soarelui și acela al păunului, care îngăduiesc variațiuni de linii și nuanțe coloristice doveditoare ale unui gust și unei inventivități de o rară calitate.

M-a turburat, firește, scurta explorare a muzeului, dar vederea acestei mini-hărți a creativității populare românești m-a întărit în gândurile pe care aveam să le rostesc în fața străinilor. Mă întorșesem o clipă *ad fontes* și prinsesem puteri noi pentru credințele mele.

Ne-am instalat în spațiul rezervat conferințelor (foarte *informal* de altfel, cum zic ei, auditorii răspândindu-se și pe scaunele puse printre vitrine) și am început să-mi expun punctele de vedere privitoare la specificitatea artei noastre populare. Era destul de anevoios să explic publicului american concepția mea despre clasicitatea unei viziuni artistice izvorâte dintr-o cuprindere mai generală, de ethos al existenței, născută din altoiul apolinic al culturii latine pe bătrâna tulpină dacică. Le-am vorbit mai întâi despre măsura în toate, primul criteriu al clasicității în genere, tradus la noi prin *cumpătare* sau *dreaptă socotință*. De la măsură am trecut la echilibru, la proporții, la toate elementele care realizează armonia întregului, fie în ființe, fie în obiecte. Când aceștea din urmă sunt producții artistice, ele înfățișează adevărate microcosmosuri în care părțile își răspund acordându-se în simetrii formale, în culori care se îmbină armonios, nefăcând loc nici unei violențe de contrast. Natura însăși pare a fi fost (și chiar a fost) maestrul țaranului român...

Și pe când vorbeam despre puritatea formelor, despre delicatețea îngemănărilor cromatiche, am văzut că unii dintre ascultători încep să

iasă din sala de conferință unul, doi, șapte, zece... Mi-am spus că am vorbit poate prea mult, că i-am plictisit, că ora era într-adevăr cam nepotrivită. Dar continuam, firește, vorbirea. Când colo ce să vezi? După scurt timp, s-au întors, s-au așezat din nou și m-au întrerupt strigând: „You were right, professor! Go on!“ (Ați avut dreptate! Continuați!). Ne-am amuzat grozav de această probă de „pragmatism“ american la fața locului. Ei se duseseră să se convingă *de visu*, deci cu ochii lor, dacă ce le spusese eu era adevărat. Și convingându-se m-au ascultat cu mai mare atenție, au aplaudat și au arătat la sfârșit deosebită prețuire pentru arta românească ajunsă acolo, pe coasta Pacificului.

Și mi-am adus aminte de o superbă definiție a prea puțin cunoscutului filosof (mort ca un martir în închisoare) Mircea Vulcănescu, dată lucrurilor de la noi, „lucruri ce dau vieții noastre românești o dulceață pe care viața altora nu o cunoaște, împacă pe om cu sine și cu firea și-i dau un echilibru și o măsură în gest, care, dacă sunt lipsite de crăpăția tragicului, nu sunt lipsite de noblete“.

E nobletea adevărată în simplitatea ei, a artei populare românești autentice, purtate acolo departe de regina Maria și principesa Ileana. ■

Bd. Timișoara nr. 58, sector 6, București, Tel.: (01) 402.26.30, E-mail: comenzi@all.ro

EDITURILE **ALL** VĂ RECOMANDĂ

Din colecția:

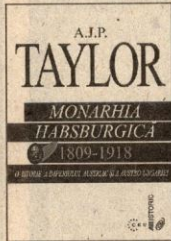
ALL ISTORIC

FIGURI REPREZENTATIVE
DIN ISTORIA UNIVERSALĂ
Autor: Nicolae Iorga
Preț: 129.000 lei

SLAVII ÎN ISTORIA ȘI CIVILIZAȚIA
EUROPEANĂ
Autor: Francis Dvornik
Preț: 279.000 lei

MONARHIA HABSBURGICĂ, 1809-1918
O ISTORIE A IMPERIULUI AUSTRIAC
ȘI A AUSTRO-UNGARIEI
Autor: A.J.P. Taylor
Preț: 119.000 lei

POLITICA MONDIALĂ DUPĂ 1945
Autor: Peter Calvocoressi
Preț: 349.000 lei

Colecția **ALL ISTORIC** este inclusă în oferta clubului de carte **ALL ISTORIC**.

Pentru membrii clubului, comenzile transmise la editură se onorează cu reducerea de preț la care au ajuns aceștia.

ALBUM ISTORIC

Prin București s-au perindat numeroși fotografi itineranți și au existat ateliere fotografice, încă din anul 1843. Cele mai vechi fotografii ale orașului, descoperite până în prezent, datează doar din 1855 și aparțin unui amator în domeniu.

Ludwig Angerer (1827-1879), autorul lor, era farmacist în cadrul trupelor austriece de sub comanda feldmareșalului Coronini, care ocupaseră Capitala în timpul Războiului Crimeii (1853-1856).

Cum și când a deprins această artă, căreia, ulterior, i se va dedica toată viața, ajungând fotograf al Curții Imperiale din Viena, dacă la București a fotografiat la ordin sau din proprie inițiativă, nu se știe și este puțin probabil că se va afla vreodată.

Se consideră, în literatura de specialitate, că anul fotografierii Bucureștilor de către Angerer ar fi fost 1856, menționat, într-adevăr, pe unele fotografii. De fapt, este vorba despre anul dezvoltării clișeeilor. Prezența într-o fotografie a vechiului sediu al Colegiului „Sf. Sava”, demolat în mai 1856, și constatarea că anotimpul realizării imaginilor este vara obligă la reconsiderarea datării.

Cum armata austriacă a intrat în oraș în august 1854, probabil că aceste fotografii sunt din 1854 sau 1855. După unele detalii privind încartiruirea, organizarea spitalului militar de campanie și a rețelei de farmacii, mai mult ca sigur că nu-i vorba de anul 1854.

Rămâne 1855, deocamdată, data cea mai probabilă a fotografierii Bucureștilor de către Angerer.

Este dificilă identificarea clădirilor sau, în cazul Cismigiului, stabilirea exactă a zonei din parc surprinsă pe obiectiv. Perspectiva este de cele mai multe ori înșelătoare.

Recent, Firma Avis Computers S.R.L. din Capitală a avut ideea să reunească pe un CD-Rom cele 32 de fotografii executate de L. Angerer în 1855.

Ele au fost reproduse după clișee aflate în colecția artistului fotograf **Leonid Paul Buzoianu**, din București.

Câteva dintre aceste imagini compun Albumul istoric.

Emanuel Bădescu

Casa Meitani, de pe Calea Victoriei. Aparținea baronului Meitani, iar în epoca Regulamentului Organic a fost folosită de generalul Pavel Kiseleff, guvernatorul rus al Principatelor. În timpul ocupației austriece din anii 1855-1856 a fost rechiziționată de Înaltul stat major al armatei de ocupație condusă de feldmareșalul Coronini. Imaginea reprezintă ofițeri ai Înaltului stat major studiind o hartă

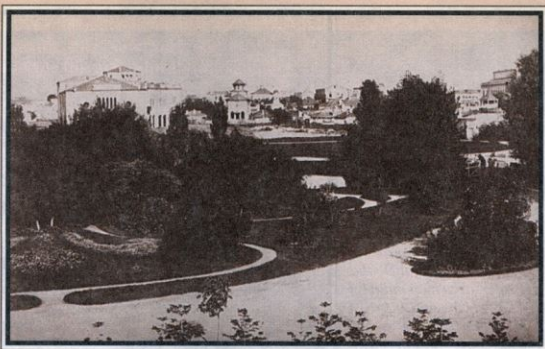

Clădirea birtului Casino văzută dinspre podul Calicilor, la intersecția str. Șelari cu str. Curtea Veche

Casa Apelor, cunoscută și sub numele de Uzina de Apă. A fost construită în anul 1847, aproape de „Podul de Fier” (Mihai Vodă). În fundal se vede Foișorul de Foc de la Agie

Parcul Cismigiu. Amenajat în 1853 după proiectul arhitectului-peisagist austriac Friedrich Meyer. În planul îndepărtat se văd pridvorul și o turlă a bisericii Cretulescu

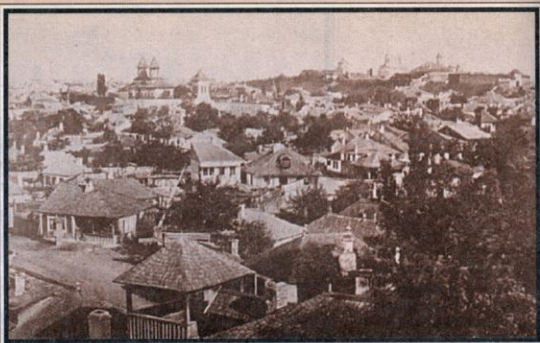

Vedere de pe acoperișul Teatrului Național. Spre ulița Știrbei Vodă (strada Câmpineanu). În planul doi casa Ghica devenită Ateneu, Biserica Brezoianu, iar în dreapta turla bisericii Sfântul Ionică

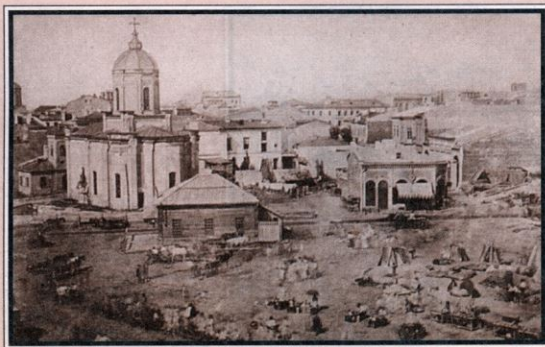

Fotografie executată de pe acoperișul teatrului Național redă strada Câmpineanu. Se pot vedea foarte clar biserica Sfântul Ionică, biserica Stejar și chioșcul și corpul de gardă din curtea palatului domnesc. În plan îndepărtat se distinge biserica Luterană

*Vedere dinspre Mihai Vodă.
În prim plan mahalaua
Postăvari, cu primul drum
al Calicilor marcat cu cruce
de hotar. În planul doi se
vede mănăstirea Antim, în
plan îndepărtat Dealul
Mitropoliei cu clopotnița lui
Brâncoveanu, biserica
Mitropoliei, mănăstirea și
paraclisul*

*Vedere dinspre Teatrul Mare. Se pot vedea biserica Dintr-o zi și biserica Enei.
În prim plan casa lui Tache Ghica, în care s-a născut Ion Ghica; se vede o
parte din magazinul de galanterie a lui Jobin, alături grajdul consulatului
austriac. În planul doi casa Cornescu, biserica Dintr-o zi iar în spate
biserica Enei cu zid împrejmuitoare și clopotnița*

*Vedere spre Piața Sf. Anton
(Piața de flori)
Se poate vedea biserica
Curtea Veche – cea mai
veche din București, și
cafeneaua turcească. În
planul doi stânga se poate
vedea turla bisericii
Sf. Dumitru. Fotografia
reprezintă cea mai veche
piață din București*

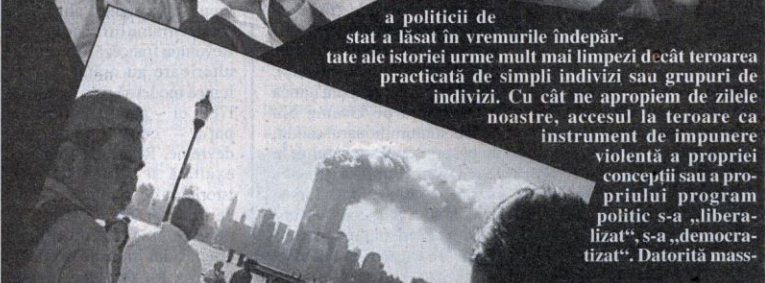
În ochii locuitorilor din New York ce priveau scenele de coșmar ale intrării celor două avioane în turnurile de la World Trade Center și apoi, în transmisiunea directă a postului de televiziune CNN, prăbușirea lor, spaima era evidentă. Dar frica produsă de teroare nu a devenit doar de la 11 septembrie 2001 obiect de studiu pentru istorici.

Teroarea a fost una dintre metodele utilizate de state sau persoane pentru a-și impune autoritatea sau voința. Act individual sau politic de stat, terorismul urmărea ca prin spaima pe care o provoca să împiedice orice reacție adversă. Teroarea instituționalizată ca formă

a politicii de stat a lăsat în vremurile îndepărtate ale istoriei urme mult mai limpezi decât teroarea practică de simpli indivizi sau grupuri de indivizi. Cu cât ne apropiem de zilele noastre, accesul la teroare ca instrument de impunere violentă a propriei concepții sau a propriului program politic s-a „liberalizat”, s-a „democratizat”. Datorită mass-

media, impactul unor acțiuni provocate prin teroare a sporit în mod spectaculos.

Când s-a născut terorismul? Ce este el, de fapt? La cea de a doua întrebare, nici experții nu pot oferi un răspuns satisfăcător și care să întrunească o unanimitate. La prima întrebare – cum s-a născut terorismul, ca o formă de aplicare a terorii – încearcă să răspundă, în cele ce urmează, colaboratorul nostru.

TEROARE ȘI TERORISM ÎN ISTORIE

VICTOR IONESCU

Secolul XXI, an I, luna IX, ziua 11.

La 11 septembrie 2001, ora 15.55 (ora României), un avion al unei companii aeriene americane a lovit direct unul dintre cele două turnuri ale celui mai mare centru comercial din lume: World Trade Center (W.T.C.). 20 de minute mai târziu, un alt avion de linie lovea al doilea turn de la W.T.C. Așa a început cel mai mare atentat terorist cunoscut în istorie. La încheierea lui pagubele umane și materiale, încă neevaluate integral, sunt imense. Au fost lovite simboluri americane: Pentagonul – centru al puterii militare absolute, W.T.C. – simbol al economiei de piață, și, de asemenea, mândria de super-putere a S.U.A. Tot simbolic, avioanele deturnate de teroriști aparțineau companiilor American Airlines și United Airlines. Cele mai importante sedii și birouri federale – Casa Albă, Departamentul de Stat, C.I.A. – au fost evacuate. Sub șoc, acea Americă ce se considera intangibilă declara prin președintele George W. Bush: „Am cerut o anchetă completă, la toate nivelurile, pentru a-i găsi pe cei responsabili de un asemenea act criminal. Nu vom tolera terorismul împotriva națiunii noastre.”

Reacionând rapid, prin președintele și primul său ministru, România și-a oferit sprijinul necondiționat pentru cruciada antiteroristă proclamată de America.

Clădirea W.T.C. a fost construită în 1972, pentru suma de 37 milioane dolari. Cele două turnuri aveau câte 410 metri înălțime, fiind depășite doar de cele din Toronto, Canada – 549 m, Moscova, Rusia – 540 m, și Shanghai, China – 468 m.

Tragedia din S.U.A. a zguduit din temelii piețele financiare. Reacțiile de solidaritate au fost unanime și mondiale: „Suntem cu toții americani”, titra Jean Marie Colombani, în editorialul său din *Le Monde* (Franța). Acțiunea teroristă a fost calificată drept „lovitură împotriva civilizației” (*El País*, Spania), în timp ce aproape toată lumea îl considera pe Osama bin Laden, multimilionarul saudit, drept sponsor al atentatului. În fața riscului unui al treilea război mondial, toată lumea democratică s-a coalizat împotriva terorismului, care pe lângă distrugere și moarte,

aducea cu el și frica de recesiune globală.

Din ziua de 11 septembrie 2001, pentru întâia oară în istorie, se vorbește despre un război declarat contra terorismului, perceput ca o problemă planctară. Încercând să definească terorismul, dicționarele mai vechi porneau de la perioada teroarei, din timpul Revoluției franceze. Ca de obicei, retele lumii moderne erau căutate în ceea ce s-a considerat multă vreme a fi originea absolută a modernismului, adică în Revoluția franceză. Cercetările ulterioare au arătat însă că lumea modernă nu a început la 1789, ci – pentru Europa cel puțin – cu 400 de ani mai devreme. Revoluția franceză, exaltată și comentată de o istoriografie dominată tocmai de francezi, nu a fost nici pe departe singurul eveniment crucial din al doilea mileniu creștin. Iar teroarea revoluționară nu diferea deloc de alte forme de manifestare a terorii, care o precedaseră în istorie.

Considerând terorismul ca pe un ansamblu de acțiuni violente vizând un țel politic, comise și perpetuate cu scopul de a crea și întreține un climat de insecuritate, putem identifica fenomenul încă din zorii civilizației.

Cum am putea interpreta altfel decât ca acțiune teroristă de natură să creeze un sindrom al fricii la nivelul unor întregi populații faptul că, după o

Flavius Josephus

bătălie victorioasă, faraonii egipteni porunceau să fie tăiată mâna dreaptă a adversarilor căzuți în luptă și, uneori, chiar și a prizonierilor, din aceste cioturi urmând a fi ridicate adevărate piramide înșănăgerate? Scopul final al unor asemenea atrocități era ca populațiilor considerate ca aparținând sferei de influență egiptene să nu le permită acțiuni insurecționale sau alianțe cu dușmanii Egiptului faraonic.

A atunci când cucureau orașe, regii asirieni tăiau arborii, iar pământul era acoperit cu salpetru. Toți locuitorii erau masacrați sau luați ca sclavi. Regele Sennaherib număra, după căderea Babilonului, 208 000 prizonieri; mormane de capete tăiate sporeau strălucirea victoriei sale. Asirienii își supuneau prizonierii unor suplicii fără egal: mutilări, scalpări, jupuirea pielii, tragerea în teapă. Suveranii învinși erau legați în lanțuri, li se puneau inele în nas și erau siliți să tragă carul de triumf al învingătorului asirian. Apoi, regilor învinși li se tăiau pe rând mâinile, picioarele și urechile, le erau scoși ochii și smulsă limba. „Cu propriul său cuțit, scrie cronică în tăblițe de lut a regelui Assurbanipal, a străpuns falca regelui și a petrecut prin ea un lanț din cele cu care se leagă câinii.”

Faraonii egipteni porunceau să fie tăiată mâna dreaptă a adversarilor căzuți în luptă

Cu asemenea metode, asirienii au terorizat întregul spațiu al Orientului Mijlociu, mai ales între sec. XI și VII î.e.n.. Mitanieni, hititiți, urartieni, egipteni, fenicieni, sirieni, filistenii și babilonienii erau terorizați la gândul confruntării cu asirienii care, treptat, trecuseră de la schingiuirea în masă la anihilarea

totală a dușmanilor lor. Regele Tiglatpallasar III (746-726 î.e.n.) a deportat în Mesopotamia populații întregi.

Terorismul de masă a fost practicat și de evrei, profeții din Biblie trecând în revistă supliciile la care erau supuse cetățile învinse. Astfel, în Vechiul Testament, Iezechiel 26, putem citi: „Pe fiicele tale

Purtători ai tributului către regele Salmanasar III

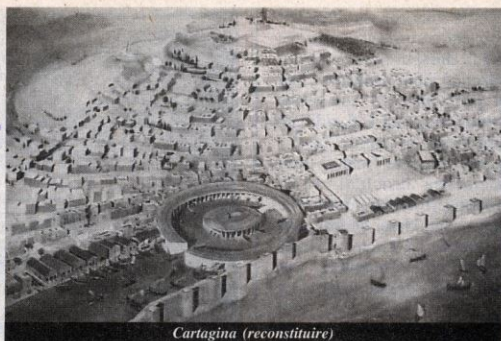
Relief din Ninive înfățișând tratamentul populațiilor supuse

[ale Tirului – marea cetate feniciană – n.n.] cele din câmpie, el le va uide cu sabia. Când va intra pe porțile tale, cu copitele cailor săi va călca toate ulițele tale și pe poporul tău îl va uide cu sabia, iar puternicele tale coloane le va

răsturna la pământ. Vor jefui bogăția ta și mărfurile tale le vor fura, vor dărâma zidurile tale și frumoasele tale case le vor strica; și pietrele tale și arborii tăi și pământul tău le vor arunca în mare.”

Tot din Biblie aflăm cum a fost inventat sistemul asimetric de ducere a războiului, folosit și la 11 septembrie 2001 de teroriștii care au lovit America. David, eroul păstor israelian, era în fața uriașului Goliat, pe care nimeni din armata sa nu îndrăznise să-l înfrunte. Cu cinci pietre de rău și cu praștia, David îndrăznește să se lupte cu Goliat, care folosea arme de fier, în timp ce evreii nu dispuneau decât de arme de aramă. Întâi el fuge spre propriile rânduri și, urmărit de Goliat, se întoarce și-l lovește în frunte cu piatra aruncată din praștia sa. „Atunci – spune Vechiul Testament, Regi 1 17 –, David a alergat și călcând pe filistean, luă sabia lui și scoțând-o din teacă, îl lovi cu ea și-i tăie capul.” În general, așa au procedat și teroriștii la 11 septembrie 2001. Ei au folosit la maximum oportunitățile oferite, în ciuda atotputerniciei militare americane. Aceasta este tactica „războiului asimetric”, în care diferența de potențial a unei părți este anihilată de un adversar cu mijloace teoretic neglijabile, ce speculează însă la maximum slăbiciunile sistemului mai sofisticat. Lovitura teroristă contra Americii a dovedit că supertechnica determină și apariția unor puncte slabe.

Creatori ai primului stat European unificat, romanii au sintetizat valori culturale mediteraneene și au inovat uluitor de mult la nivelul infrastructurilor: rețele de drumuri, poduri, diguri și valuri, popasuri de poștă și servicii de

Cartagina (reconstituire)

curierat rapid. Cu toate acestea și cu toată marea diferență de putere pe care a realizat-o față de toată lumea veche, romanii au folosit metodele teroriste pentru a anihila voința de rezistență a unor popoare adverse sau a unor categorii sociale oprimate.

Exemplul tipic este distrugerea Cartaginei, în anul 149 î.e.n., după al treilea război punic. Pradă flăcărilor timp de 10 zile, zidurile Cartaginei au fost complet dărâmate, iar populația ei masacrată în totalitate. S-a dat interdicție generală pentru oricine ar fi vrut să se așeze pe pământul fostei metropole mediteraneene. Același tip de soluție finală, folosită de Roma republicană, a fost aplicată și de imperiu când Titus, învingătorul evreilor, pune să fie dărâmat Templul din Ierusalim și masacrează practic populația orașului (anul 70). Flavius Josephus relatează că numai din pricină că „soldații obosiseră între timp să tot răpună oameni” și mai era „o mare mulțime de supraviețuitori”, căzărul a poruncit „ca să fie uciși numai cei înarmați sau care opuneau rezistență”. Și totuși, relatează același martor ocular, „pe lângă categoriile destinate pieirii prin ordinul

lui Titus, soldații mai ucideau bătrânii și nevolnicii”. Cu sânge rece, împăratul Titus a trimis mii de evrei la muncă în minele din Egipt și a lăsat să moară de foame 11 000 de oameni. Tot cu sânge rece, evreul renegat Flavius Josephus notează contabilicește: „Numărul total al celor care au fost luați prizonieri în cursul întregului război a fost de 97 000, iar numărul celor care au murit în timpul asediului se ridică la 1 100 000 de oameni”. Sobrul istoric Tacitus comentează despre romani: „Ei devastează totul și numesc asta pace”.

Și, în fine, trebuie să punem tot pe seama Imperiului roman metode de terorizare ale unor categorii de populații: decimarea propriilor ei legionari și răstignirea de-a lungul drumurilor publice a mii și mii de sclavi răsculați (după revolta lui Spartacus) sau a mii și mii de creștini, vinovați doar că aveau altă credință.

Terorismul a însoțit permanent civilizația umană, fiind în mod clar un subprodus al acesteia, un efect al devierilor față de supremele valori ale civilizației planetare: drepturile omului. ■

(Va urma)

Richard Nixon

Ziarele de la noi au publicat, la începutul lunii septembrie, o știre despre progresele științei, care pot ajuta la dezlegarea unei enigme judiciare. În mașina lui Charles „Chuckie” O’Brien s-a găsit o suviță de păr. Analiza ADN-ului a arătat că i-a aparținut lui Jimmy Hoffa (despre a cărui biografie cititorii au putut afla și dintr-un film recent prezentat, avându-l ca interpret principal pe Jack Nicholson), fostul lider al sindicatului soferilor din S.U.A. Teamsters. Charles O’Brien s-a jurat că în acea zi de august 1971, când Hoffa a dispărut, nu a fost în mașina lui. Descoperirea făcută îl contrazice. Zvonurile spun că rămășițele i-ar fi fost îngropate în fundația stadionului de fotbal Giants, din New York. Fiul lui

Jimmy Hoffa

Jimmy Hoffa, James, ajuns în fruntea sindicatului Teamsters, și-a exprimat speranța că cei răspunzători pentru moartea tatălui său vor fi aduși în fața justiției.

Autorii cărții Crima S.A. Mafia la 100 de ani. E.BALSAMO, G. CAPOZI jr., ce urmează să apară în traducere românească la Editura Allfa, se ocupă și ei de controversata personalitate a lui Jimmy Hoffa și de legăturile lui cu Mafia americană și cu administrația Nixon.

TRIUNGHIUL NIXON - MAFIE - HOFFA

Hoffa fusese liderul Sindicatului Transportatorilor vreme de mulți ani. Zvonurile privind legăturile lui cu crima organizată au abundat. „Fiecare își are prețul lui”, era credoul după care Jimmy Hoffa conducea sindicatul. El nu folosea facturi bancare, nu semna cecuri, iar când călătorea ducea cu el o servietă plată din piele, ce conținea peste 500 000 de dolari bani-gheață. „Nu uitați servietă”, își avertiza Hoffa ajutoarele, când le încredința geanta.

În fiecare lună a fiecăruia dintre cei zece ani în care a ținut cârma Sindicatului Transportatorilor, unii dintre cei mai demni de încredere apro-

piați ai lui Hoffa aveau să intre în birourile deputaților și senatorilor, aflați pe „Listele prieteniei”, și să lase să cadă cu zgomot un plic mare din hârtie de manila pe fiecare birou.

O inginerie financiară

„Iată exemplarul dumneavoastră din revistă” – spuneau emisarii lui Hoffa. Într-adevăr, în plic se găsea numărul din acea lună al publicației *International Teamster* – dar și 500 sau 1 000 de dolari, în bancnote foșnoitoare de 50 sau 100.

Practica mituirii a înregistrat un recul sever la sfârșitul anilor '50, după audierile televizate

din Senatul Statelor Unite asupra activităților ilegale ale Transportatorilor. Legislatorii erau atât de zguduiți de dezvăluirile privind sumele date oficialităților, încât mulți au refuzat să mai primească plicurile. Cel puțin nu în clădirea Congresului.

Unul dintre subalternii lui Hoffa a povestit cum a intrat într-un birou, care se găsea pe traseele sale lunare de ani de zile, depunând, ca de obicei, plicul. „Ce e asta?”, a întrebat congresmanul, încruntat. „Ultimul număr din *International Teamster*”, a spus emisarul, clipind complice. „Afară!”, a mugit congresmanul. „Nu vreau nimic care să aibă de-a

Împreună cu soția

Un agent sub acoperire – Herbert Itkin – a furnizat detalii despre surplusul de zece la sută oferit mijlocitorilor unor mari împrumuturi. Itkin a des-

doi dintre deținătorii de acțiuni ai companiei: Frank Fitzsimmons, mâna dreaptă a lui Hoffa, și William Presser.

În 1962, Marele Juriu Federal din Nashville, Tennessee, l-a acuzat pe președintele Transportatorilor de violarea legilor federale ale muncii. A fost declanșat un proces, pe baza unei relatări privind mituirea juriului.

face cu Transportatorii! Ieși afară!" Atunci când Hoffa a auzit de incident, a clătinat din cap. „De ce nu i l-ai lăsat oricum?“, l-a dojenit el pe emisar. „L-ar fi luat, nenorocitul, așa cum a făcut-o întotdeauna!“

Jimmy Hoffa avea o minte creatoare. El a pus la punct o schemă cunoscută drept Mașina de Bani. A creat un fond pentru pensii suplimentare. Membrii de sindicat din 22 de state au acceptat să cotizeze lunar, cu o sumă între 4 și 20 dolari, urmând ca după pensionare să capete o pensie.

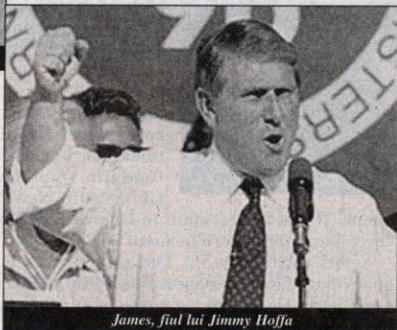
Dar Hoffa nu s-a limitat să strângă toți acei bani și să-i depună în cine știe ce cont bancar, cu o mică dobândă de numai patru la sută, până venea timpul să-i distribuie celor care ieșeau la pensie. El a creat o schemă, prin care a investit în întreprinderile ce aduceau cele mai mari venituri. Necazul era că numai afacerile ilegale produceau profiturile grase pe care le aștepta Hoffa. Cum a funcționat în realitate fondul este, până în ziua de astăzi, unul din marile mistere ale Sindicatului Transportatorilor, condus de Jimmy Hoffa.

coperit că David Wenger, contabilul fondului, primea jumătate din banii murdari, apoi își împărțea porția cu Hoffa.

Cealaltă jumătate din surplusuri mergea la Mafia! Principalii beneficiari ai acestor plăți la New York îi includeau pe fratele afaceristului din domeniul pieței muncii, John „Johnny Dio“ Dioguandi, și pe bossul din lumea interlopă, Salvatore Granello.

Banii finanțau cazinourile conduse de figurile crimei organizate din Nevada și pe investitorii din lumea interlopă, din diferite întreprinderi de turism din California și Florida.

Mașina de Bani oferea și mari împrumuturi pentru diferitele afaceri în care erau angajați Transportatorii. O firmă era Bally Manufacturing Company, producători de mașini de jocuri automate. Aceasta era răsfățata a cel puțin

James, fiul lui Jimmy Hoffa

FBI se răzgândește

În următorii doi ani, o anchetă supervizată de procurorul general Robert Kennedy a căutat să depisteze ce s-a întâmplat la acel proces. Probatoriile au vizat banii murdari, iar Hoffa a fost acuzat din nou, găsit vinovat și condamnat la opt ani închisoare pentru mituirea juriului, plus cinci ani pentru fraudă și conspirație în mănuierea fondului de beneficii al sindicatului. Cu toate acestea, apelurile lui Hoffa n-au încetat până în 1967. Abia în acel an a început să-și ispășească sentința în penitenciarul din Lewisburg.

Frank Fitzsimmons a fost propulsat la președinția Sindicatului Transportatorilor de

către Hoffa, care voia ca aliatul său apropiat să aibă grijă de sindicat cât el era la închisoare. Numai că Fitzsimmons a respins tutela lui Hoffa din prima săptămână. Hoffa s-a jurat că are să vină o zi când avea să fie eliberat din închisoare, să revină la cârma Sindicatului Transportatorilor și să gestioneze din nou acele sute de milioane de dolari dați în păstrare, care curgeau spre afacerile de mare risc controlate de Mafie.

După executarea unei jumătăți din sentință, Hoffa a utilizat un tertip pentru a ieși din pușcărie. El i-a transmis președintelui Nixon, un apropiat al Sindicatului, că este de acord să se retragă din funcția de președinte al Transportatorilor și că renunță la toate ambițiile lui de a-și recăpăta un loc în consiliile de conducere ale organizației sindicale. Nixon i-a comutat sentința și l-a eliberat.

Termenii eliberării celui mai corupt lider sindical al Americii aveau atașată o clauză: Hoffa nu trebuia să se amestece în activitatea Sindicatului Transportatorilor înainte de martie 1980. Numai că Jimmy n-a așteptat multă vreme și a încercat să-l detoneze pe Fitzsimmons, pe care Nixon îl descrisese cândva ca pe „un lider sindical după gustul meu”.

În timp ce se afla încă la jumătatea eforturilor de a recăștiga președinția, Hoffa și-a părăsit domiciliul din suburbia Marion a Detroit-ului, într-o înăbușitoare zi de august a anului 1971, și n-a mai fost văzut de atunci.

Ancheta declanșată în afacerea Watergate – scandalul provocat de descoperirea interceptărilor ilegale, de la sediul campaniei electorale a democraților – avea să arate că, președintele Nixon acționase în mod interesat atunci când îl eliberase pe Hoffa. Un articol apărut în *New York Times*, din 11 noiembrie 1977, dezvăluia că Fitzsimmons se

bani gheață. Știu unde s-ar putea găsi”.

În ianuarie același an, căpetenia mafiote Accardo se întâlnise cu Fitzsimmons într-un elegant hotel dintr-o stațiune balneară din California. Trei dintre consilierii lui Nixon – John Ehrlichman, H.R. Haldeman și John Dean – s-au aflat în aceeași zi, în același hotel.

În după-amiaza zilei, președintele Nixon decola de la San Clemente – localitate aflată destul de aproape – la bordul lui Air Force One, în direcția Washington. Îi oferea un loc în avionul prezidențial și lui Fitzsimmons. Sunt surse care afirmă că acesta i-a promis: „Domnule președinte, știu că ați fost în contact cu domni pe care i-am întâlnit

astăzi, mai devreme, în hotelul meu [Ehrlichman, Haldeman și Dean]. Nu cred că v-au spus ce am pregătit ca plată pentru cererea pe care o pun pe masă.” El i-a oferit un milion de dolari imediat și l-a asigurat că vor urma și alte plăți. „Să fiți sigur că nu veți fi lăsat niciodată în așteptare.” În schimb, trebuia distruse probele care incriminau legăturile dintre Sindicatul Transportatorilor și Mafie și înceta supravegherea convorbirilor lui Accardo și ale altor capi ai Mafiei.

Potrivit unui articol apărut în revista *Time*, FBI plănuise să îl interogheze pe fostul președinte Nixon despre presupusele plăți făcute de Sindicatul Transportatorilor, dar nu a mai făcut-o. ■

Hoffa (dreapta) cu Robert Kennedy

temea de puterea pe care Hoffa reușea încă să o exercite – din celula lui de închisoare – asupra membrilor Sindicatului. Știa că în cel mult doi ani de zile avea să fie eliberat pentru bună purtare și atunci avea să dea o luptă pe viață și pe moarte pentru a relua șefia Sindicatului. Așa că a obținut de la președintele S.U.A. eliberarea lui Hoffa, în termenii amintiți. Iar atunci când Hoffa nu i-a respectat, a aranjat să fie eliminat.

La rândul lui, Fitzsimmons l-a sprijinit pe Nixon când a izbucnit afacerea Watergate. Într-o conversație cu consilierul John Dean, la 21 martie 1973, președintele a afirmat: „Ceea ce vreau să spun este că puteți căpăta un milion de dolari... Și îi puteți căpăta ca

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **René de Weck – JURNAL. JURNALUL UNUI DIPLOMAT ELVEȚIAN ÎN ROMÂNIA: 1939-1945** (Ediție tradusă din franceză și îngrijită de **Viorel Grecu** și **Claudia Chinezu**).
Editura Fundației Culturale Române, București, 2000, 292 pp.

● **STENOGRAMELE ȘEDINȚELOR CONSILIULUI DE MINISTRI GUVERNAREA ION ANTONESCU. VOL. IV (IULIE-SEPTEMBRIE 1941)** (Ediție de documente întocmită de: **Marcel-Dumitru Ciucă**, **Maria Ignat**).
București, 2000, 846 pp.

● **POLITICS AND CULTURE IN SOUTHEASTERN EUROPE** (ediție de **Răzvan Theodore** și **Leland Conley Barrows**).
UNESCO, București, 2001, 329 pp.

● **Maria Baulescu – CO-RESPONDENTĂ** (ediție îngrijită, introducere, note și indici de **Ruxandra Moașa Nazare**).
Editura Ars Docendi, București, 2001, 291 pp.

● **Nicolae Ūtica – VALEA JIULUI, VALEA PLÂNGERII**.
Centrul Județean al Creației Populare, Mehedinți, 2000, 101 pp.

● **Onisifor Ghibu – UN PLAN SECRET AL GUVERNULUI UNGURESC DIN 1907 PRIVITOR LA MAGHIARIZAREA ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA (CARTEA NEAGRĂ DE LA BUDAPEȘTA)** (Cuvânt către cititor de **Teodor Maghiar**, prof. univ. dr. ing. rectorul Universității din Oradea; ediție de **Stelian Vasilescu**).
Editura „Josif Vulcan”, Oradea, 2000, 175 pp.

● **Victor Axenciuc – EVOLUȚIA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI. CERCETĂRI STATISTICO-ISTORICE 1859-1947. VOL. III MONEDĂ – CREDIT – COMERT – FINANȚE PUBLICE**.
Editura Academiei Române, București, 2000, 791 pp.

● **Doru Bratu – ISTORIA RELAȚIILOR ROMÂNOLATINO-AMERICANE**.
Editura LUMINA-LEX, București, 2000, 447 pp.

● **Anghel Popa – AROMÂNII ÎN BUCOVINA**.
Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, Câmpulung Moldovenesc, 2000, 168 pp.

● **Tamara Kondratieva – VECHEA RUSIE** (Traducere, prefață și note: **Radu G. Păun**).
Editura Corint, București, 2000, 151 pp.

● **Gheorghe I. Netejoru – ZECE ANI ÎN LAGĂRELE SOVIETICE. ÎNSEMNĂRI PENTRU POSTERITATE**.
Editura Militară, București, 2001, 222 pp.

● **Nicolae Ciachir – UN ISTORIC ROMÂN ANCORAT ÎN LUMEA CONTEMPORANĂ. VOLUMUL I-EVOCĂRI. 1927-1949**.
Editura OSCAR PRINT, București, 2001, 196 pp.

Dr. ANNA EVA BUDURA

În amintirile mele despre China, ceaiul este omniprezent. Orice eveniment aş evoca – major sau de zi cu zi – el se asociază cu prezenţa ceştilor de porţelan – unele rafinate, altele simple –, umplute cu ospitalitate cu acest lichid parfumat, de culoarea jadului. Orice persoană aş chema din memorie, de seamă sau obișnuită, ea este însoţită de bolurile în care se deschidea, cu ritualul unui dans elegant, frunzele de ceai. Ținute cu grijă în căușul palmei, aceste cești sau boluri alungau stinghereala primelor momente ale întâlnirii, înlesnind prietenii.

Cuvintele qing he cha, cu care eram îmbiată să beau ceai, au fost printre primele cuvinte chinezești ce mi s-au întipărit. Apoi, treptat, am înțeles că ceaiul este frate cu chinezul. Cu el s-a născut, cu el a evoluat și împreună cu el a creat, în cadrul marii civilizații chineze, propria sa cultură – cea a ceaiului.

După ce legendarul Shennong (Strămoșul Fondator al Agriculturii) a identificat arbustul de ceai și efectele benefice ale frunzelor sale, secole de-a rândul ele au fost folosite ca medicament. Medicii Antichității le-au recomandat ca antidot al otrăvurilor și al efectelor băuturilor spirtoase, pentru limpezirea gândirii, menținerea vigoriei, a funcțiilor inimii și plămânilor, alinarea durerilor reumatice și suferințelor psihice, considerând efectele lor terapeutice superioare chiar celor ale rădăcinii vieții – *renshen*.

La începutul primului mileniu al erei noastre, ceaiul a cucerit intelectualitatea și nobilimea, animate de preceptele gândirii confucianiste. Licoarea frunzelor de ceai a devenit

indisolubil asociată persoanelor cu manieră eleganteră, cu preocupări spirituale elevate, adepți ale unui trai frugal. Este momentul în care băuturile spirtoase, ce „încită la agresivitate și comportament irațional” – după părerea filosofilor puritani – pierd în fața ceaiului, ale cărui „trei boli” – apreciază poetul Lu Song – înaripează într-o clipă mintea și mii de ideograme se înșiruie de la sine. Tot în acea vreme, călugării daoști, în căutarea secretelor tinereții fără bătrânețe, au inclus frunzele de ceai în rețetele elixirului vieții.

Ceaiul a devenit băutura îndrăgită și a adepților credinței budiste, care au găsit în „chihlimbarul topit în cești” un aliat eficient în atingerea perfecționării eului, prin meditații

nocturne și posturi îndelungate. Treptat, parfumul ceaiului ce învăluia mănăstirile budiste i-a cuprins pe enoriașii din jurul acestora, apoi – începând cu secolul VI – populația întregului imperiu Tang și chiar și popoarele din zonele limitrofe lui.

În veacurile VII și IX ceaiul a devenit ofranda adusă zeilor și sufletelor celor dispăruți, tributul oferit în semn de supunere, simbolul generozității față de cei merituoși și smeriți, ca și al armoniei și tainei iubirii dintre oameni, o expresie a sintezei confucianismului, daoismului și budismului.

În această epocă de înflorire a civilizației chineze, funcția culturală și socială a ceaiului a depășit efectele sale naturale. Suntem martorii apariției primilor muguri ai culturii (în sens de civilizație) a ceaiului în China. Alături de lemnele de foc, orez, ulei, sare, oțet și sosul de soia, ceaiul a ajuns să fie considerat indispensabil traiului de zi cu zi.

Consumul a dus la înflorirea comerțului și transportului, industriei porțelanului și ceramicii, a stimulat imaginația creatoare a artizanilor și meșteșugarilor. Operele dedicate ceaiului și descrierii simțămintelor și stărilor de spirit cărora acesta le dădea naștere au îmbogățit patrimoniul creațiilor literar-artistice ale Chinei. Iată cum îl cânta poetul Lu Tong: „Întâia ceașcă îmi udă

buzele și gâtulejul, a doua ceașcă îmi rămână singurătatea, a treia îmi pătrunde în nerodnicele măruntaie, dar numai ca să afle acolo câte ceva din cele cinci mii de volume de ciudate ideograme; a patra ceașcă mă asudă ușor

– toată strâmbătatea vieții îmi iese prin pori; la ceașca a cincea sunt neprihănit; a șasea ceașcă mă cheamă la hotarele nemuritorilor.“

Marele împătimit și exeget al ceaiului, Lu Yu (733-804), a elaborat, în anul 774, prima sinteză de istorie a ceaiului, stabilind normele pentru prepararea și consumarea licorii divine și fundamentând filosofia culturii ei. Lumea primea atunci un dar: *Cartea ceaiului*.

Opera lui Lu Yu introduce cititorul în lumea celor care au ridicat o necesitate cotidiană, cea de a-ți ostoi setea, la nivel de trăire artistică, îl învață arta de a selecta cele mai valoroase frunze, care sunt „de culoare stacojie, culese de pe arbuștii ce cresc sălbatic în văgăunile stâncilor însoțite și în păduri umbroase“; îi trezește imaginația poetică, sugerându-i că „frunzele culese au milioane de aspecte, unele au creșteri asemenea celor ale turecii cismelor neamurilor de călăreți din nordul imperiului sau ale gușei puternicului bivol, altele au unduirile negurilor ce se ridică din prăpastie, licăririle unui lac răscolit de o boare de vânt, frăgezimea lutului frământat cu hârmicie“.

Într-un capitol separat, Lu Yu prezintă cu meticulozitate cele 25 de ustensile necesare pregătirii băuturii, o importanță aparte conferind soboței din bronz concepute de el, nu doar pentru fierberea apei, ci ca obiect încărcat cu simbolurile credinței daoiste, cu starea de spirit cerută încă de la începutul operației de pregătire. Cu rafinament, autorul exprimă

Ceainic din celadon, din timpul dinastiei Song (960-1280)

Pe marginea apei, degustând licoarea

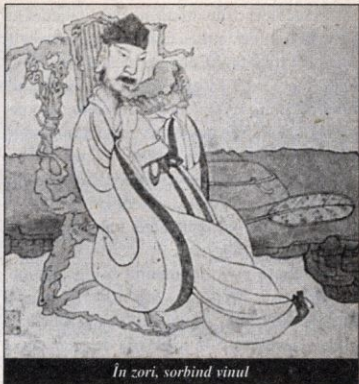
exigențele sale față de bolurile de ceai: ele trebuie să fie „de finețea jadului sau a argintului“, de transparența „zăpezii sau a gheții“, „cu smalt albastru, în care ceaiul capătă culoare verde“, „cu smalt alb, în care ceaiul devine roșu“ etc. Aceeași grijă față de alegerea apei: primul loc – în preferințele poetului – îl ocupă apa ce „izvorăște domol de lângă o stâncă“, urmată de apa râurilor, și ultimul – cea provenită din fântâni.

Lu Yu a rămas în istorie atât ca primul mare maestru al preparării „jadului translucid“, cât și ca fondatorul stilului clasic. Fierberea apei are mai multe etape: la început, trebuie perceput în ceaun „foșnetul cetinelor de brazi legănate de vânt“, apoi urmărită formarea bulelor, ce seamănă cu „ochiul de pește“, pentru a „drege“ apa cu o priză de sare, mai apoi apariția „șiragului de perle“. În acea clipă se scoate un polonic de apă și se aruncă pulberea de ceai exact în mijlocul apei, după care se amestecă, cu mișcări bine controlate, ca să se formeze „floarea ceaiului“.

În sfârșit, fierberea se „potolește“ cu apa din polonicul scos mai înainte. Urmează momentul mult așteptat: cel al servirii ceaiului. Cu o mișcare elegantă, se plasează vasul cu ceai pe un suport și, cu gesturi rituale, se împarte jadu fluid invitaților, în așa fel încât în spumă să se distingă „gingășia florilor de curmale“, „delicatețea norilor pufoși“, „albul translucid al florilor de crizantemă“.

Rafinătului Lu Yu nu-i scapă nici am-bianța naturală ce urmează să fie aleasă pentru ceremonialul servirii ceaiului. El recomandă locuri pitorești, păduri de bambus și pini, maluri de ape, costise de munte cu priveliști încântătoare, locuri unde omul, cerul și pământul se pot contopi într-un singur tot. În concepția autorului *Cărții ceaiului*, bucuria degustării nu poate fi completă decât în tovărășia persoanelor ale căror suflete comunică între ele.

Cei ce se învrednicesc să bea ceai se cuvine să practice arta perfecționării individuale, să-și cultive calități morale ca: *ren* – mărinimia, *li* – bunăcuviința, *yi* – virtutea, *zhi* – înțelepciunea și *xin* – bună-credința.

În zori, sorbind vinul

Trezirea după beție

Savurând aroma ceaiului

În secolele ce au urmat, noi și noi lucrări au îmbogățit informațiile cu privire la „iarba inorogului”. Împătimitii au impus exigențe tot mai mari în privința: calității frunzelor (ceaiul alb fiind cel mai ales); culesului (doar după o perioadă de post și meditație); varietății ustensilelor de preparare și servire; a apei folosite (s-a ajuns la colectarea picăturilor de rouă de pe frunzele de bambus și petalele florilor de cireșe, de pildă); a ambianței naturale în care aveau loc degustările.

Eleganța și rafinamentul ating apogeul în întrecerile (*dou cha*) din timpul dinastiei Song (960-1280). Atunci se încep adevărate „lupte cavaleresti” în măiestria de preparare a ceaiului, în stil romantic, prin baterea lichidului cu pulbere de ceai, până ce spuma „mușcă buzele bolului”. În epoca aceea arta servirii ceaiului (*cha yi*), respectiv spectacolul ceremonialului, a umbrit bucuria intimă a firii ceaiului (*cha dao*). Mesajul ei filosofic și moral a cunoscut o diminuare. Din cultura ceaiului – afirmă cercetătorii chinezi – nu rămăsese decât forma exterioară.

Este momentul când elementele culturii ceaiului, inclusiv arta servirii (*cha yi*), au fost preluate de Japonia și păstrate acolo, într-o formă sublimată, până în zilele noastre.

Odată cu înscăunarea dinastiei mongole Yuan (1280-1368), cultura ceaiului a cunoscut un declin. În noile condiții istorice, intelectualitatea chineză, însingurată și în căutarea sensului vieții, considera ceaiul „nobilă persoană în tovărășia căreia își vărsa amarul sufletului”.

În secolele ce au urmat, în vremea dinastiilor Ming (1368-1644) și Qing (1644-1911), fastuoasele ceremonii ale artei servirii ceaiului din timpul dinastiilor Tang și Song s-au simplificat. Frunzele de ceai – în unele cazuri amestecate cu petale de flori parfumate – erau infuzate în boluri de porțelan sau ceramică, apoi acoperite cu un capac. Împătimitii ceaiului, adunați doi-trei, în mici pavilioane, situate în locuri pitorești sau în camere de studiu modeste, țineau în mână elegantele boluri, se bucurau de parfumul lichidului de jad și-l sorbeau îngândurați, cu suflelele încărcate de preceptele

filosofice cu care acel moment se asocia de secole.

În mănăstirile budiste și daoiste, în cursul unor ritualuri sobre, călugării trăiau în tovărășia bolurilor de ceai momentele perfecționării eului. Parfumul ceaiului continua să învăluie palatele imperiale, conacele nobiliare și casele modeste ale oamenilor de rând, lichidul divin fiind prezent atât la marile evenimente istorice, cât și la micile bucurii ale vieții. În iureșul veacului trecut, ceaiul nu a putut fi eliminat din viața chinezului de nici o altă băutură. Este firesc să fie așa, de vreme ce poartă în sine simbolurile și trăsăturile marii sale civilizații.

Am simțit dintotdeauna că în China ceaiul nu este doar o băutură pentru stins setea, ci parte intrinsecă a firii locuitorilor acestei țări. M-am întrebat dacă ceaiul, născut din solul ei, a fost impregnat de trăsăturile distincte ale celor care l-au descoperit, cultivat și consumat de-a lungul mileniilor sau dacă luciditatea, echilibrul, sobrietatea și politețea chinezilor se datoresc și contactului lor cu această plantă miraculoasă. ■

DE LA VLAD TEPEȘ
LA CEAUȘESCU
A doua revoluție din România
1989-1990
Editura Corint

Editura **CORINT** ✓
vă prezintă
noua colecție *Clis*

CARTAGINA
SAU
IMPERIUL MARI
Editura Corint

Tratează probleme de mare interes și controversate ale istoriei, abordate original și cu intenția declarată de a scoate la lumină adevăruri inedite.

ISTORIA ROMÂNILOR
ATLAS ȘCOLAR
Editura Corint

ISTORIA ROMÂNILOR
Atlas școlar

O noutate în gama aparițiilor de acest gen din România.

CORINT Difuzare
Tel.: 222.19.49; 223.19.28
Fax: 222.40.34
e-mail: corint@dnr.ro

Destinul ceainicului în Marea Britanie

CODRUȚA CRUCEANU

Pătruns în Europa la 1610, prin intermediul negustorilor olandezi, ceaiul și-a făcut apariția în Anglia ceva mai târziu, în 1650, după Rusia și Franța. Băutura a făcut în Anglia o carieră strălucită. Și deși, mai bine de două veacuri, ceaiul a fost o licoare a cărei scumpete (chinezii nu o schimbau decât contra greutateii frunzelor în argint) o plasa numai în mediile aristocratice, englezii erau principalii importatori de frunze de ceai. Monopolul comerțului cu ceai exercitat de Imperiul britanic a dat naștere, în cele din urmă, revoltei cunoscute drept Partida de ceai de la Boston, din decembrie 1773. Astfel, în istoria Americii de Nord, ceaiul a intrat drept un catalizator al luptei pentru eliberare.

În secolul XIX, când au apărut obiceiuri noi (cum ar fi masa de prânz la ora amiezii...) ceaiul s-a răspândit treptat în întreaga societate britanică, perioada victoriană (1837-1901) aducând cu sine și consacrarea celebrului „five o'clock tea”. Ceaiul de după-amiază a ajuns un adevărat ritual, oferind doamnelor din înalta societate pretextul unor întâlniri unde se schimbau felurite impresii. Din meniul unor asemenea reuniuni nu puteau lipsi, către sfârșitul veacului XIX, deja celebrele sandvičuri cu castraveți, imortalizate de Oscar Wilde. Obiceiul ajunsese de altfel bine cunoscut pretutindeni în Europa, chiar și pe meleagurile noastre, de vreme ce intră în repertoriul caragialesc!

Începutul secolului XX marchează triumful deplin al ceaiului: de la infuzia abia colorată, băută

de doamnele din înalta societate, ce populează romanele Virginiei Woolf, la ceaiul „gros”, dens, negru, tare, sorbit în mediile muncitorești, evocate de D.H. Lawrence. Orice s-ar întâmpla, o cană cu ceai este remediul ideal. Ea conferă stabilitate emoțională, tărie fizică și spirituală.

Triumful ceaiului înseamnă – în egală măsură – și triumful ceainicului, devenit „piesă” centrală în toate gospodăriile britanice. Expoziția *Time for Tea* – cuprinzând 81 de ceainice din colecția permanentă a Consiliului Britanic, organizată de Muzeul Național Cotroceni, ilustrează destinul ceainicului în Marea Britanie pe parcursul veacului pe care tocmai l-am

încheiat. Materialele și tehnicile de prelucrare specifice acoperă o gamă largă, de la olăritul tradițional la procedeele industriale. Pieselor robuste, rezistente, din materiale ceramice provenite din surse locale (lut din regiunea Midlands,

în apropierea localității Stoke-on-Trent, unde funcționează cele mai multe ateliere tradiționale) li se alătură firesc cele de inspirație extrem orientală, în special japoneză.

De altfel, în evoluția tehnicilor utilizate în Marea Britanie în secolul XX, Japonia a jucat un rol esențial. În 1920, Bernard Leach și Shoji Hamada au pus bazele atelierului de olărie Leach Pottery, în orașul St. Ives. Ei au construit primul cuptor de tip oriental în Europa, structurat pe verticală și folosit la uscarea obiectelor din lut. Ei urmăreau să producă obiecte din ceramică la prețuri

cât mai accesibile, păstrând însă standarde înalte în ceea ce privește forma, ornamentația și calitatea produselor. Mulți dintre ucenicii lui Leach, printre care Michael Cardew și William Marshall, au marcat istoria olăritului, dându-i o viață nouă. Cele trei ateliere cărora le-au pus baza înainte de cel de-al doilea război mondial – Leach, Winchcombe și Wenford Bridge Pottery – produc și astăzi o gamă variată de servicii de masă, precum și obiecte separate de veselă.

Bernard Leach și discipolii săi au demonstrat că era posibil să-ți câștigi existența și din fabricarea artizanală a produselor din ceramică – obiecte individuale sau chiar servicii de masă. Filosofia lor a fost continuată în anii '70, de o nouă generație de artiști și artizani, pentru care „întoarcerea la natură” constituia un principiu fundamental. Multe dintre micile ateliere apărute în anii 1930-1940, cel mai adesea în zonele rurale, unde pământul și casele erau mai ieftine, au fost „înghițite” ulterior de mari concerne, promotore ale producției industriale, dar și ale unor idealuri estetice, inspirate de

modele americane la mare preț, cu începere de pe la mijlocul anilor '50. La fel de multe dintre atelierele vechi continuă să producă până în zilele noastre.

De altfel, curentul dominant al anilor 1990 este marcat de reîntoarcerea la modelele tradiționale de mare rafinament. Pe parcursul secolului XX forma tipică a ceainicului – reprezentată de celebrul „Brown Betty” – a fost revalorizată de câteva ori, în direcții opuse. Modelul patentat în 1916 de R.C. Johnson drept „ceainicul sigur”, de formă dreptunghiulară, cu bază mare, ce-i conferea o stabilitate deosebită în comparație cu modelele tradiționale, a devenit în scurt timp favoritul liniilor transceonice Cunard.

Alte piese din expoziție – itinerată la Muzeul Național Peleş, Castelul Pelicor (13 iunie-8 iulie), Muzeul Național Cotroceni (19 iulie-5 august), Muzeul de Artă Constanța (9-28 august) – cum ar fi creațiile de la mijlocul anilor 1990, semnate de artiști ca Philomena Prestell, Carol McNicoll, Jill Cowley, sunt unicate, adevărate sculpturi pline de umor și fantezie, lipsite de funcționalitate. ■

DAR LA ATHOS

„Nici un alt popor ortodox n-a făcut atâtea bine pentru Athos cât au făcut românii.” Afirmă binecunoscutul rus Porfirie Uspenski, autorul cărții *Istoria Athosului*, apărută la Moscova, în 1845, este confirmată și de cercetările istorice ce i-au urmat. Deși, din păcate, istoricii români nu s-au aplecat îndeajuns asupra contribuției Țărilor Române la supraviețuirea Bisericii Ortodoxe din spațiul stăpânit de Imperiul otoman.

Toate mănăstirile de la Muntele Athos s-au bucurat de ajutorul domnilor români și al altor credincioși. Între acestea, și schitul „Sfântul Ioan Botezătorul”. Prodroomu, un așezământ românesc pe teritoriul Marii Lavre, locuit din a doua jumătate a secolului XVIII de călugări români.

Către acest așezământ s-a îndreptat, în anul 1958, o danie a principesei Margareta Sturdza. De origine norvegiană, obligată să fugă din România în anul 1948, împreună cu cei trei copii ai săi (*Magazin istoric*, nr. 4/1993), a înțeles să continue frumoasa tradiție românească a ajutoarelor acordate Sfântului Munte Athos. La 6 iunie 1958, superiorul ierom. Veniamin Popa îi mulțumea pentru gestul său. Publicăm acum documentul, aflat în arhiva familiei Sturdza. ■

MĂNĂSTIREA ROMÂNEASCĂ DE LA SF. Munte ATHOS

6 Iunie 1958.

Excellenței sale
Principesa
George Sturdza

Excelență

Prin luna Ianuarie a acestui anului, Schitul nostru a fost anunțat de Dn. H. G. Sturdza, din New York City America, cum că, din partea Excelenței Voastre, vom primi din Norvegia o sumă importantă de bani, pentru susținerea de acasă a Schitului nostru. După amănunțită să după atâtea timp, acum sau printr-un Schitul nostru sau aceste sume complete după cum se pot amănunț.

Ca drept recunoștință Vă mulțumim cu multă plăcere, pentru acest sentiment generos, de naționalitate și patriotice ce ați arătat către Mănăstirea noastră Românească din Sf. Munte Athos, sperând că și-a viitor va veni în viitor pe cât posibil, dăruirea noastră este pentru a Vă trase banii propriu în condiția bisericii de ctitorie veșnică, dacă Lez area.

Solicităm dala D-voastră, să aparcați ce să fie cât mai curând între România liberă și independentă, ca mai înainte, prinși înăo odată, din partea întregului nostru sobor, vii mulțumiri și cinste considerabilă.

În Schitul Otinovat Românească Prodroomu din Sf. Munte

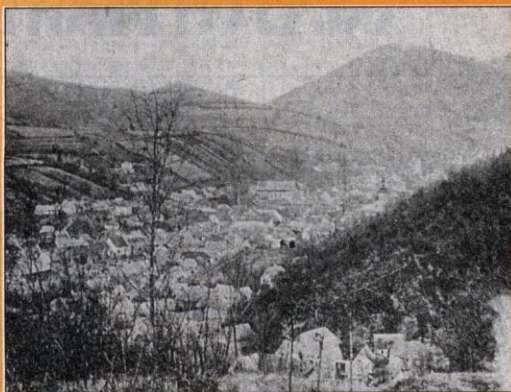
Superiorul Ierom. Veniamin Popa

Claudia CHINEZU

Fotografiile de la cititori ORAVIȚA LA 1909

Dl. învățător pensionar, în vârstă de 89 ani, **TRAIAN GHINESCU**, din Ploiești: „La îndemnul venit din partea dvs., ca vechi cititor al revistei, vă trimit o vedere a orașului Oravița, așa cum arăta în anul 1909.

Este trimisă socrului meu, Adrian Purgaru, născut în anul 1860 la Oravița și venit în 1883, în România, pentru a nu fi încorporat în oastea austro-ungară. Cu el au mai plecat alți opt tineri. Și-au satisfăcut serviciul militar în țară, fiecare tânăr fiind ajutat, apoi, să-și găsească o profesiune. Socrul

meu – care vorbea germana, maghiara și sârba – s-a pregătit în domeniul silviculturii, fiind până în anul morții sale, 1931, gospodar al Domeniilor Statului în Ocoalele Silvice din Broșteni (jud. Neamț) și Gura Teghii – Varlaam (jud. Buzău). Ceilalți tineri s-au realizat și ei, doi ajungând preoți, trei – angajați în armată și alți doi – agricultori în Dolj și Mehedinți.

Vederea, fiind un document fotografic rar, consider că merită să ilustreze paginile *Magazinului istoric*.”

Se cuvine amintit și faptul că, în vara anului 1868, Mihai Eminescu s-a aflat la Oravița, ca sufleur, în turneul întreprins de trupa teatrală a lui Mihail Pascaly (1830-1882).

La 120 de ani

Liceul Militar „D.A. Sturdza” din Craiova a împlinit 120 de ani de la înființare. În 1881, când a luat naștere, prin Decretul regal nr. 1 858, din 1 septembrie, a primit numele de Școala Fiilor de Militari, iar din 1902 și până în 1916 a funcționat sub denumirea de Gimnaziul Fiilor de Militari. Printr-un alt înalt decret regal, în 1916 a primit numele de Liceul Militar „D.A. Sturdza” și a funcționat sub această denumire până în 1948, când a fost desființat printr-un ordin al Marelui Stat Major.

În zilele de 1 iulie 2001, la Cercul Militar Național din București, și 7 iulie, la Craiova, în incinta instituției, foști absolvenți ai acestui așezământ de învățământ militar din țara noastră au rememorat cu emoție și mândrie momente din istoria liceului. Ne facem o datorie de onoare amintind câteva nume celebre din galeria celor 3 300 de absolvenți ai acestei școli: generalii Alex. Lupescu, Florea Țenescu, C. Lăzărescu, Alex. Ioanițiu, I. Bengliu, I. Sichițiu, I. Glogojeanu, I.S. Demetrescu, Ludwig Mircescu, viceamiralul C. Bucholtzer, lt. comandor aviator Alex. Popișteanu, mareșal I. Antonescu, Ion Biberi, Vintilă Corbu, Victor Ciobanu, Gh. Secarin, Radu Vâlceanu, Sergiu Mandinescu.

Julian POPESCU,
Dumitru BĂRBOI

„PENTRU NEVOILE ARMATEI, ANGAJAȚI PILOȚI STRĂINI“

Dr. VALERIU AVRAM

Primul război mondial a surprins armata română insuficient pregătită. Perioada neutralității (1914-1916) a permis guvernului României să încerce intensificarea procesului de instruire și dotare a armatei cu tehnică modernă. Cu spiritul său german de prevedere, regele Carol I intuise mai demult această necesitate. „Nu uitați niciodată – nota în anul 1906 – că dezvoltarea și întărirea instituțiunii noastre militare este chiar consolidarea întregului viitor al patriei.“

Însă, din păcate, procesul de modernizare s-a produs cu mare încetineală. Și poate cel mai lovit sector a fost aviația, armă înființată în 1910, neglijată mult timp de strategii români. Deși atașajii militari români acreditați în țările aflate în conflictul de proporții mondiale trimiteau numeroase informații despre eficacitatea „ochilor armatei terestre“ – cum începuse să fie denumită aviația –, vârfurile ierarhiei militare române nu credeau în ea.

Regele Carol I asistă la un miting aviatic

Corpul de Aviație român, cu garnizoana în București, a fost înființat prin decizia ministerială nr. 305 din 10 august 1915. Din nefericire, la conducerea sa a fost numit locotenent-colonelul Constantin Găvănescul, ofiter de stat major, care nu înțelegea misiunea și rolul aviației în cazul unui conflict armat.

„Cei care au condus aviația din 1915 și până la intrarea țării în război – nota căpitanul aviator Ioan Peneș, cavaler al Ordinului Mihai Viteazul clasa a III-a, într-un raport către Marele Cartier General român – au dovedit o completă incompetență; ca atare, cerința cea mai mare era aceea ca aviația să fie condusă de aviatori, de oameni pricepuți în ale războiului...“

Aviația la noi, înainte de război, a fost considerată un

sport, iar cei care se făceau zburători erau cotați ca nebuni și considerați ca unii care se duc la moarte sigură. Ministerul de Război, cât și Statul Major General nu erau animați de sentimente de apreciere și de sprijinire a aviației. O știu din practică.“

Interese politice și comisioane

În perioada în care a fost la conducerea Corpului de Aviație, C. Găvănescul a luat măsuri arbitrare cu efecte negative asupra instruirii personalului navigant. Astfel, în perioada octombrie 1915-mai 1916, majoritatea piloților și observatorilor au fost retrimiși în unitățile militare de unde proveneau, fie la artilerie, fie la cavalerie sau infanterie, păstrân-

du-se numai un grup mic de piloți, în cadrul Școlii militare de pilotaj de la Cotroceni.

Înființată în martie 1912, această școală a reușit în trei ani să breveteze aproximativ 40 de aviatori, bine pregătiți în ceea ce privește tehnica și navigația aeriană. Dar o altă măsură luată de locotenent-colonelul Găvănescul a fost chiar desființarea acestei Școli de la Cotroceni și pregătirea piloților în cadrul unei nou înființate Școli de zbor a L.N.A. a brevetat piloți nepregătiți, cheltuielile pentru instruirea unui pilot militar au crescut de trei ori.

Într-un raport înaintat Ministerului de Război,

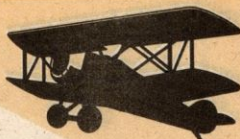
căpitanul aviator inginer Gheorghe Negrescu (brevet militar de pilot nr. 2) trăgea un adevărat semnal de alarmă în legătură cu starea precară a aviației, subliniind în același timp și incompetența comandantului acesteia: „Domnul locotenent-colonel Găvănescul nu cunoaște problemele aviației și ia adesea măsuri contradictorii, cu rezultate dezastruoase pentru aviație. Domnia lingșirii și înăbușirii tuturor celor care munceau cu drag, iată regimul sub domnul locotenent-colonel Găvănescul. În timpul cât a fost comandantul Corpului de Aviație, avioanele în serviciu nu erau armate nici măcar cu o carabină. Piloții erau cu moralul scăzut de atâtea nedreptăți ce se făcuseră celor care duseră greul lucrului până atunci...”

Interese politice au condus la desființarea Școlii de la Cotroceni, liderii Partidului Conservator sprijinind direct pe cea patronată de L.N.A. de la Băneasa. „Din cauza acestor influențe oculte, aviația militară de la Cotroceni, deși în mod natural ar fi trebuit să fie protejată de Ministerul de Război, a fost neglijată voit [...]

Au rezultat două curente în aviație – se arăta într-un alt raport al Marelui Cartier General român – unul real, al aviatorilor de la Cotroceni, care nu urmărea decât progresul aviației militare pentru prepararea piloților militari și introducerea celor mai bune avioane. Al doilea curent, al celor de la Băneasa, care, sub influența conducerii Ligii Naționale Aeriene, avea ca scop introducerea unui număr cât mai mare de avioane Blériot, care nu erau de luptă... Pregătirea piloților la această școală a fost precară, cu mari cheltuieli.”

Bani mai mulți, antrenament mai puțin

În urma contractului semnat la 5 octombrie 1915 între conducerea armatei și L.N.A., Ministerul de Război se obliga să școlarizeze într-un an un număr de 30 elevi-piloți pentru brevetare, elevi pentru care se plătea suma de 7 000 lei de persoană, iar pentru orice

elev suplimentar suma de 5 000 lei. În anii următori, Ministerul se obliga să aloce sume importante pentru înzestrarea școlii cu avioane performante. Chiar mai mult, 78 de specialiști în aviație (mecanici, lăcătuși, piloți) au fost detașați la această școală. Cu toate acestea, rezultatele au fost modeste, sume mari au fost cheltuite de conducerea școlii, dar pentru alt gen de dotări. Cu ... aparate de gimnastică, mobilier etc., în locul mult mai necesarelor piese de schimb, tipuri de uleiuri sau pânză de avion.

În spatele tuturor acestor decizii arbitrare au stat interese politice, dăunătoare aviației și diminuând capacitatea de apărare a țării. Comisioane substanțiale pentru achiziționarea unor avioane neperformante s-au încasat de oameni aplecați mai mult spre câștig, decât spre dotarea

Locotenent aviator
Gheorghe Negrescu

Locotenent-colonel
Constantin Găvănescul

Căpitan aviator
Andrei Popovici

corespun-
zătoare a ar-
matei. Astfel, în
toamna anului 1915,
Ministerul de Război n-a
asigurat decât un sfert din
necesarul de ulei – 432 t și de
benzină albă – 400 000 l (în loc
de 1 700 000 l).

Destul de repede și-au dat
seama și oficialitățile că Școala
de la Băneasa nu dă randam-
ent. „Angajamentul cu Liga
Națională Aeriană n-a ținut –
se consemnează într-un do-
cument al Direcției Aero-
nauticii. Este necesar a se lua
măsuri de urgență pentru a se
înființa o nouă școală de pilotaj
[...] însă cu un program mult
mai dezvoltat și mai bine
pregătit decât cel aflat în
desfășurare.”

Și astfel, prin decizia mi-
nisterială nr. 52/1916, s-a
înființat o instituție de per-
fecționare și antrenament a
piloților cu sediul pe aerodromul
Pipera. Lipsa personalului
navigant a determinat con-
ducerea Ministerului de Război
să recruteze elevi-piloți din
rândul gradelor inferioare și
subofiterilor.

Aceasta a fost o idee
salvatoare, aici formându-se

cei mai mulți
dintre piloții armatei
române ce au luptat în
primul război mondial, unii
dintre ei făcând carieră în
perioada interbelică, ca de
exemplu Tase Rotaru, Dumitru
Crăsnaru și Dumitru Naidinescu.

În ceea ce privește dotarea
aviației, în primăvara anului
1916, armata română nu
dispunea de nici un aparat de
zbor de război, ci numai de
avioane de școală.

Șeful Misiunii militare
române în Franța, colonelul
Vasile Rudeanu, a reușit să
cumpere un număr însemnat de
avioane, dar acestea vor sosi pe
câi ocolite în țară, astfel încât, la
intrarea României în război, la
14 august 1916, armata noastră
nu dispunea decât de 24 avi-
oane nearmate, bune numai
pentru îndeplinirea unor misiuni
de recunoaștere. Nu exista în
dotare nici un avion de vânătoare
și nici unul de bombardament.

„Echipajele și-au făcut rost
singure de pistoale, carabine și
arme de vânătoare pentru a
avea un mijloc de apărare cât
de cât la bord”, consemnează
într-un raport aviatorul
Gheorghe Negrescu. Iar
pregătirea de război a piloților
era foarte sumară. Astfel, în
afară de tehnica pilotajului și a
orientării în spațiu, un pilot sau
observator aerian nu știa să
tragă cu mitraliera de bord. De
altfel, nu exista nici un fel de

armă automată în dotarea
aviației române până la intrarea
țării în război. Locotenentul
aviator Mircea Zorileanu,
personalitate marcantă a aripilor
românești, a reușit să facă rost
de o mitralieră și să o monteze
la bordul avionului, executând
câteva trageri experimentale.
Dar... a fost aspru criticat și i
s-au interzis „astfel de inovațiuni
care nu duc la altceva, decât la
șubrezirea aparatului de zbor,
care este foarte scump și care
poate să se prăbușească”. O
politică a „drolului de sare” în
plin război.

Însă Mircea Zorileanu a
continuat experimentele pe
propria răspundere, reușind
chiar să pregătească și câțiva
piloți mai tineri în ceea ce
privește tirul aerian.

Situația unor astfel de
pionieri era complicată. „Sub
raport moral – se notează într-un
alt raport – ofițerii aviatori erau
considerați niște renegați ai
armei lor de origine. Ei sunt
socotiți transfugi de către șefii
lor, chiar notați în consecință.
Numeroase cazuri de acest fel
întâmplă ofițerilor noștri
aviatori în cursul iernii trecute
o dovedesc cu îndestulare. Sub
raport material, se taie din
soldă, dintr-o dată 200-300
lei[...] În nici o țară din lume
zburătorii nu pătesc așa ceva.”
Sunt rândurile căpitanului
aviator Andrei Popovici, dat
afară din aviație în anul 1915.

Avion militar de recunoaștere Maurice Farman

Avion Blériot, model 1909. A fost folosit

Exemplul bulgar

În primăvara anului 1916, din cauza unor deficiențe de organizare, nu s-au putut breveta decât 17 aviatori, dintr-un total de 30. Dar armata română avea nevoie de 100 avioane și de 150 piloți militari, urmând ca spre sfârșitul lui 1916 să se doteze și cu aparate noi, ce fuseseră cumpărate din Franța.

Acum era nevoie de aviatori. Iar raportul nr. 137/20 martie 1916 o consemnează clar: „Am onoarea a raporta [...] numărul avioanelor ce sunt în Bulgaria în serviciul armatelor bulgaro-germane, spre știință: și anume – 152 de avioane [în realitate 158] în afară de acelea din Dobrogea, Rusciuk și Șumla, al căror număr nu a fost stabilit. Aceasta arată marea importanță ce o dau vecinii noștri acestei noi arme și ne mai arată și calea ce trebuie să o urmăm și noi spre a le putea face față [...] Bulgaro-germanii dispun de o escadrilă de hidroavioane la Varna, ei mai dispun de unul sau mai multe [5] dirijabile [tip Zeppelin] care însă pot foarte bine fi neutralizate prin avioane repezi [de vânătoare] și bine armate.

Am onoarea a vă propune și a vă ruga să binevoiți a interveni să se aprobe deocamdată în principiu următoarele:

a) angajarea unui număr de cel puțin 100 de aviatori străini

francezi sau englezi. Cu raportul nr. 100 din 15 [28] februarie 1916, am avut onoarea a propune angajarea unui număr de 40 aviatori străini. Atunci însă nu cunoșteam forțele aviatice bulgare și ar fi dureros ca România să fie inferioară sau chiar egală cu această țară.

b) dacă se aprobă propunerea de la litera a), să se aprobe cumpărarea unui număr de 160-180 aparate în loc de 115 [...]. Între acestea să fie cel puțin 100 de aparate de luptă [de vânătoare], iar restul de bombardament.

c) să se aprobe cumpărarea a 80 de hidroavioane pentru apărarea Constanței, atât în contra bombardamentului hidroavioanelor inamice de la Varna, cât și a bombardării vaselor inamice din largul mării.“

Însă cererea Corpului de Aviație de a se aduce din străinătate 100 de piloți nu s-a putut realiza, întrucât Franța și Marea Britanie aveau nevoie de aviatori pentru propriile campanii. „În această atmosferă nesănătoasă din aviație, începe războiul care arată ce importanță mare avea aviația în desfășurarea operațiunilor militare. Mobilizarea ne-a surprins cu aparate puține, care erau uzate și nearmate și fără o stare morală la înălțimea

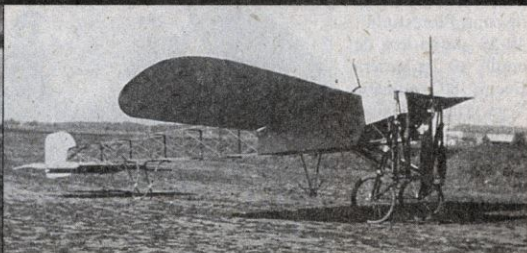
evenimentelor ce se desfășurau. Piloții, care au rămas în comanda-mentul aviației, deja, cu mult înainte de mobilizare, nu mai știau să zboare. Cu alte cuvinte, din cei 80 [97] de piloți formați în prima parte a campaniei, numai 15-20 de zburători executau misiuni grele de recunoaștere, cu avioane nearmate spre a-și aranja situațiile cu cât mai puțină muncă și riscuri. Șefii aviațiunii noastre, care nu aveau nici priceperea tehnică și nici autoritatea morală, au câștigat în scurt timp ascendență, compromițând astfel și mai mult reputația aviației noastre.“ Astfel înfățișa situația căpitanul aviator inginer Gheorghe Negrescu, într-un raport trimis Marelui Cartier General român.

Sprrijinită în timpul războiului de întregire de voluntari francezi (din cadrul Misiunii militare conduse de generalul H. Berthelot, sosită pentru a asista procesul de refacere al armatei române) și de câțiva aviatori englezi, noua armă atât de defavorizată a aviației a luptat cu mult eroism pe frontul românesc. ■

la Școala de pilotaj de la Cotroceni

Avion Blériot tip IX. A fost utilizat la Școala de pilotaj de la Băneasa

1 august 1943: „Desantul“ de la Ploiești

ALEXANDRU-ALIN SPÂNU

Zvonul – „informație neîntemeiată, care nu a fost verificată (și uneori tendențioasă)“, cum îl definește, prin extensie, dicționarul – poate deveni, mai ales în vreme de război, o armă la fel de ucigătoare ca o bombă. Situația pe care o prezentăm în continuare – și în care zvonul în sine nu a ucis pe nimeni – ne înfățișează o componentă aproape mereu prezentă alături de zvon: panica. Împreună, pot da naștere unor situații tragice.

La 1 august 1943, aviația anglo-americană a lansat operația *Tidal Wave* (Valul seismic). Un mare număr de avioane au decolat din nordul Africii și au bombardat zona petroliferă de pe Valea Prahovei. Orașul Ploiești a fost unul dintre obiectivele principale vizate.

Antiaeriana și aviația de vânătoare – română și germană – au reușit să doboare un număr de avioane. Multe dintre echipajele lor s-au salvat cu parașutele. Însuficiența pregătire și panica au făcut ca în rapoartele trimise de autoritățile locale să se vorbească de... adevărate desanturi de parașutiști.

Chiar în timpul bombardamentului, Ministerul de Interne transmite, la ora 15.30, o notă telefonică Președinției Consiliului de Miniștri privind acțiunile aeriene aflate în desfășurare pe Valea Prahovei. Se dă ca sigură lansarea a 80 de parașutiști în zona rafinăriei Vega, „care au luat poziții de atac spre Ploiești“. Alți 40 de parașutiști se pregăteau de atac „la bariera dinspre Bucov“, iar la fabrica Unirea fuseseră prinși „câțiva parașutiști intrați în birourile fabricii“.

În aceeași zi, Biroul 2 din cadrul Cabinetului Militar al mareșalului Antonescu prezenta o notă cu situația de la ora 19.00 din regiunile bombardate. Sunt re-luate informațiile despre parașutiștii lansați în zona Ploieștilui: 40-50 „la bariera de nord“, 40 „la bariera Bucov“, 80 la rafinăria Vega, la fabrica Unirea „câțiva parașutiști au intrat în birourile fabricii“. De asemenea, mai erau semnalati parașutiști „în jurul orașului Câmpina“ și

la Breaza, împotriva lor fiind deja declanșate măsuri de capturare.

A treia notă din ziua de 1 august 1943 prezintă situația de după bombardament, la ora 20.00. În județul Prahova au fost prinși 30 de parașutiști „care se găsesc la Divizia 18 Munte“, în județul Olt au fost capturați 2 parașutiști și un al treilea a fost găsit mort, iar în județul Ilfov din cei 7 parașutiști lansați, 4 au fost luați prizonieri (din care unul, rănit, se află internat la Periș), ceilalți 3 fiind găsiți morți.

Biroul 2 din cadrul Cabinetului Militar prezenta lui Antonescu, a doua zi, situația din regiunile bombardate, la ora 07.00. Materialul constată: „Plutoanele de vânători parașutiști trimise în zonele unde se semnalase că s-ar fi lansat parașutiști au cercetat aceste zone și nu au găsit nici un parașutist“. Încercând să explice confuzia dintre un atac de desant aerian și salvarea piloților se preciza că „au fost luați drept parașutiști personalul navigant care s-a salvat cu parașuta și care a fost capturat“. Nu se oferea însă o explicație plauzibilă pentru confuzia dintre echipajele de pe bombardiere care se salvaseră cu parașuta și zecile de „parașutiști care au luat poziții de atac“. De

altfel, parașutiștii vor mai fi prinși chiar și după bombardament, după cum atestă telegrama Prefecturii județului Olt din 2 august 1943, ora 10.45. Se anunța capturarea a 8 parașutiști (3 în Olt și 5 în Piatra-Olt) și moartea altor 2, probabil accidental, unul în Olt, celălalt în Piatra-Olt. ■

Baterie de proiectoare

VIITORUL POPORULUI EVREU. VARIANTA COMUNISTĂ

Cititorul care nu știe când are loc ședința pe care o prezentăm în continuare și nu recunoaște măcar o parte a personajelor care participă la ea și-ar putea închipui că este vorba despre o întrunire a unui cuib legionar. De fapt, documentul transcrie lucrările ședinței cu responsabili organizațiilor de masă (Apărarea Patriotică, Uniunea Patrioților, Comitetul Național Evreiesc (C.N.E.), precursorul Comitetului Democrat Evreiesc), ținută la C.C. al P.C.R., în ziua de 5 octombrie 1945. În cadrul ședinței, un capitol aparte l-a constituit analiza contradicțiilor ivite între populația evreiască și activiștii de partid, inclusiv cei de origine evreiască. Principalii actori ai discuției au fost: Chiriță, primul președinte al C.N.E., Vasile Luca, membru al Biroului Politic, responsabil cu problema națională, Ghizela Vass, membră a C.C. al P.C.R., Ferdinand Țicu, activist al Madosz, Alice Benari, pro-

Vasile Luca

fesoară, activistă de partid, Elena Stoia, activistă a Uniunii Femeilor Democratice din România, Ofelia Manole, membră C.C. al P.C.R. și președintă a U.F.D.R., Ion Vințe, adjunct al ministrului de Interne, Macovei, activist de partid din ilegalitate. Ceea ce șochează în timpul discuției este mentalitatea cu care se discuta, la un asemenea nivel al conducerii P.C.R., despre „problema națională”, cum era privită marea masă a populației evreiești care nu se înregistrase în partidul comunist și cum erau tratați reprezentanții grupului care milita pentru crearea unui stat al poporului evreu.

Prezentăm în continuare aspectele cele mai semnificative ale ședinței. Documentul integral îl vom publica în volumele pe care le pregătim pentru tipar, cu titlul *Anchete și procese uitate. 1945-1960*, și care urmează să apară la Editura Fundației Filderman.

TEODOR WEXLER, MIHAELA POPOV

Pentru reprezentanții partidului comunist, două erau provocările venite dinspre populația evreiască. Iată cum le sintetiza Chiriță: „în viața evreiască există două curente foarte periculoase: al lui Filderman, care toți știm care este politica lui; al doilea, al sioniștilor de dreapta cu Zissu... Ei nu se satură să ponească democrația din țara românească, ca să arate că este un fel de dictatură fascistă”.

În cursul discuțiilor, Vasile Luca s-a lansat într-un atac de o deosebită virulență, practic la adresa întregii comunități evreiești. Referindu-se la afirmația lui Chiriță, care susținea că și militanții sioniști trebuia să fie atrași în cadrul Comitetului Național Evreiesc, Luca îi reproșează: „facem un partid nou evreiesc, facem un ghetou nou evreiesc. Asta vreți voi? [...] Trebuie o luptă serioasă împotriva elementelor fas-

ciste evreiești, în primul rând [...] Nu vedeți fasciștii din sânul vostru. Când Luca spune că: jos speculanții, o să se spună că este un antisemit. Dar dacă Chiriță o să spună asta, nu o să se mai spună că este antisemit. Pentru că Chiriță este evreu”. Supărarea lui Vasile Luca venea din faptul că în cadrul Comitetului Național Evreiesc exista tendința de a trata populația evreiască – cum era și firesc – ca o unitate.

„Burghezia evreiască, în frunte cu Filderman, care l-a susținut pe Antonescu [...] Și vrei să faci unitate cu aceștia? Pentru ce? Numai și numai pentru revendicările față de statul și poporul român. Nu pricepeți și nu încadrați lupta voastră de revendicări juste în lupta noastră de revendicări, a întregului popor român. Noi nu putem tolera, și în special voi nu puteți tolera, ca evreii, pe baza suferințelor, să-și creeze acum o situație privilegiată de jaf și asupra populației românești [...] Dar noi v-am creat tocmai pentru lupta împotriva reacțiunii evreiești și atunci, focul principal trebuie îndreptat împotriva organizațiilor sioniste, în lupta pentru încadrarea în viața economică, politică și socială a poporului român“.

Vasile Luca dădea și lecții de tactică. Le reproducem și pentru că, iată, în octombrie 1945 se vorbea deja de arestarea lui Iuliu Maniu. „Noi, chiar în lupta noastră internă cu reacțiunea, nu areștăm pe oameni pentru că au alte păreri politice decât noi, ci pentru că speculează sau pentru că au făcut deschise acțiuni contra Uniunii Sovietice. Și noi niciodată nu am spus că Maniu trebuie arestat. Și noi nu l-am aresta pe Maniu sau pe ceilalți membri ai partidului lui, dacă nu sunt fapte ca ale lui Hațieganu, care a organizat crime, care a trecut la acțiuni teroriste. Doar pentru că ne sunt adversari politici să-i areștăm? Ar fi cel mai ușor lucru. Și un popă dintr-un sat, reacționar, este ușor să-l arestezi, ca să ai satul. Dar cu asta ai satul? Nu. Îi faci erou și îți faci satul

dușman. Și se va spune că suntem dictatura unei minorități asupra unei majorități. Nu guvernul trebuie să ia măsuri, ci datoria voastră era să izolați aceste elemente de marea masă a populației evreiești“.

La fel de șocante sunt și aprecierile lui Vasile Luca despre politica de cadre a partidului comunist. „Nu trebuie să ne plângem că, în actuala situație, cu moștenirea aceasta antisemită grozavă, am avut puțin o linie politică de a nu ridica elemente evreiești în conducerea organizațiilor. Și aceasta trebuie să înțeleagă orice evreu comunist. Trebuie să înțeleagă și trebuie explicat, pentru că ce nenorocire am fi avut în Moldova... Partidul compus din evrei numai, organizațiile celelalte evreiești, poliția, aparatul administra-

Una dintre manifestările inițiate de comunisti, la care se cerea „vindecarea rănilor de război“

tiv, evreiești. Și atunci s-a spus: Ce este aici, este un stat evreiesc sau un stat românesc? Și în mai multe părți persistă asta. Și când noi avem o masă otrăvită de antisemitism, când vede numai un singur șef sau comisar, spune că nu mai este poliția românească, ci poliție evreiască. Și asta este folosit împotriva populației evreiești. Adâncește antisemitismul și este împotriva democrației și împotriva guvernului. Și reacțiunea folosește aceasta. Că asta nu este realitatea, știm cu toții, dar este atmosfera [...] Tapi ispășitori sunt evreii de veacuri și noi, deodată, după ce antisemitismul a ajuns la culme, prin fascism, apărem și punem toate organele de conducere și în fruntea administrației elemente evreiești“.

Pe lângă problemele de tactică generală, în cursul sedinței au fost abordate și

o serie de aspecte concrete. Tot Chiriță se plângea că atunci când au făcut o adresă către Confederația Generală a Muncii și au cerut ca, acolo unde sunt locuri libere, să fie angajați muncitori evrei, li s-a răspuns: „Că toate locurile sunt ocupate și că mai vin acum o altă serie de repatriați, adică aceia care au fost prizonieri, o parte din românii evacuați în Germania, care trebuie încadrați în producție.“ Situația – spunea Chiriță – era gravă. „Noi trebuie să știm că acest război de exterminare, care a fost timp de patru ani de zile, a avut o mare influență asupra populației evreiești. Mii și mii de evrei nu au nici un mijloc de existență.“ Se făcuse și un plan, potrivit căruia statul trebuia să acorde 12 miliarde, organizația Joint 12 miliarde și alte organizații evreiești 3 miliarde pen-

tru crearea unor întreprinderi colective de meseriași. Nu se făcuse nimic concret.

Ii răspundea Elena Stoia: „Ce se întâmplă? Noi avem muncitorii din industria de război, pe care trebuie să-i trecem în industria de pace. Sunt foarte mulți, care stau pe spatele statului, cum s-ar spune [...] Avem armata care se demobilizează; sunt prizonierii care vin. Și trebuie să se știe, că producția noastră este mai mult în textile, la filaturi [...] Și atunci am putea încadra pe tovarășii evrei în textile, pentru că în metalurgie nu prea lucrează. Și i-am întrebat dacă pot merge să lucreze în mine, în Valea Jiului. Și au răspuns: dacă se poate o muncă mai ușoară. Și noi cunoaștem că ei fug întotdeauna de o muncă mai grea. Acum, în întreprinderi

Manifestație a naționalităților conlocuitoare, orchestrată de comuniști

ce se întâmplă? Pleacă evrei pentru aprovizionare și spun că pleacă de la fabrică, pentru că așa pot câștiga mai mult. Și sustrag din bani 200-300 000 lei și vin înapoi, că s-au furat banii. Au fost, bineînțeles, dați afară din fabrică. Ei, și cu capitalul care și l-au făcut în felul acesta, își fac un mic comerț”.

Specula, fenomen răspândit și familiar în orice țară care trecuse prin război, era un alt motiv de dispută. Elena Stoia era nemulțumită de ceea ce văzuse la Iași. „În timpul liber, după muncă, se duc foarte mulți să facă speculă. Și muncitorii sunt contra lor și spun: Bine, atunci a fost antisemitism, dar acum ei vin și ne vând nouă cu 2 000 de lei o pâine. Cum să ne atașăm de ei, când suntem muncitori cu ei în fabrică și vin și ne vând după masă o pâine cu 2 000 lei. Și s-ar putea încadra în diferite ramuri de producție, dar și la munci grele, nu numai la munci ușoare [...] *Și dacă sunt în producție, după masă să nu mai facă afaceri [s.n.] [...] Dacă te duci la evreu în prăvălie, găsești în raft chifle. Și atunci spunem: Noi mâncăm pâine neagră. De unde au evreii pâine albă?*”

Nici Ghizela Vass nu era mulțumită. „Merg la țară, iau vite, iau tot și dacă îi arestează, spun: tocmai pe mine mă arestezi, care am fost în Transnistria? Și jandarmul le dă drumul. Mi-a povestit un tovarăș, că este o manifestare și atitudine pur legionară pe care o întrebuințează evreii. Dacă aveau un concurent creștin, se duceau și îl denunțau, că: el

mi-a împușcat pe fiul meu. Au aceleași metode pe care le întrebuințau în Transnistria... Și nu numai el, și tov. Bodnăraș a spus asta în ședință.”

I felia Manole insistă mai ales asupra deficiențelor C.N.E. „Nu că n-a reușit să atragă personalități, aceasta este o chestiune mult mai mică decât fondul central al problemei și nu văd să vă preocupe. Puneți foarte vag «lupta împotriva rămășițelor fasciste...» [...] În Moldova sunt văduvele din pogrom și ele cer, este revendicarea lor asta, ca să fie încadrate în rândul văduvelor de război. Cum smulgeți aceste văduve din ghearele reacțiunii?”

Urmează un dialog în trei, în care, din nou, Vasile Luca are o intervenție de o duritate deosebită.

„Tov. Ofelia Manole: [...] Este problema asta și în Ardeal unde, de asemenea, sunt deportați. Să vadă ei că le luați apărarea. Nu să spună numai că sprijiniți guvernul.

Tov. Vasile Luca: Nu prea sunt deportați în Ardeal care au rămas în mizerie. Au devenit arhimilionari...

Tov. Chiriță: Avem rapoarte despre oameni care trăiesc în barăci.”

Cum poate fi rezolvată problema – cel puțin în viziunea liderilor comuniști care participau la această reuniune? Pentru Vasile Luca nu era decât o cale. „Numai socialismul dă rezolvarea definitivă și chiar acesta numai în faza a doua. Am văzut și în experiențele Uniunii Sovietice. Și trebuie să vă spun, că

în acest război oarecare antisemitism s-a creat și în Uniunea Sovietică, prin atitudinea evreilor, care au provocat aceasta. Eu nu vreau să acuz acum, dar vorbesc din punct de vedere obiectiv [...] Și iată, prin împrejurările acestea, s-a ridicat chiar acolo puțin din nou la suprafață problema; și mai mult la noi, unde am avut un antisemitism formidabil și fascismul, pentru care noi trecem la reeducarea maselor, a unei părți fascizate a tineretului și populației. Este fals însă de a pune problema evreiască ca unitară. Unde este unitatea evreiască? Vrei să scoți poporul evreu din nou? Vrei să-l izolezi din nou? Însăși acest fapt, de încadrare în viața economică, politică, socială a poporului român cere nu unirea, ci fărâmițarea evreimii. Asta este dialectic. Unești ca să fărâmițezi pe urmă și mai mult, să dispară ca popor, să se contopească cu poporul român.

Tov. Ofelia Manole: Asta este de fapt viitorul poporului evreu. Nu-i ca alte popoare.

Tov. Vasile Luca: Da, nu îl poți aduna din toate țările, ca să crezi un stat artificial, pe socoteala altor popoare.”

Periodic, asemenea răbufniri de antisemitism aveau să se repete în ședințele ținute cu ușile închise, la cele mai înalte paliere ale puterii comuniste. Dincolo de lozinci și de fațada egalității între „naționalitățile concloacitoare”, documentele ce încep să iasă din arhive ne înfățișează o imagine cu totul diferită, în care antievreismul alternează cu antiisraelismul. ■

Petru Schiopul și Radu Șerban sunt cei doi domnitori pe care profesorul Dan Horia Mazilu i-a urmărit în exilul lor la pritoarele curți europene ale vremii (Magazin istoric, nr. 8, 9/2001). Gheorghe Ștefan (domn al Moldovei între 1653 și 1658) a pribegit și el prin Austria, Germania, Rusia și Suedia. Să mergem pe urmele lui.

CURȚI ROMÂNEȘTI PRIBEGE ÎN APUS

DAN HORIA MAZILU

Plecarea din Moldova (în anul 1658, la 13 martie, fusese scos din scaun) a lui Gheorghe Ștefan, devenit indezirabil din cauza participării, în 1657, la campania poloneză a principelui transilvan Gheorghe Rákóczy II (în fața căruia era încărcat de obligații, căci cu sprijinul lui ocupase tronul de la Iași) a fost lipsită de precipitare. Câteva ezitări (Miron Costin găsește o vorbă foarte frumoasă a incertitudinii: „Ștefan-vodă îmbla legănându-să, încotro va lua ...”), prefirarea unor sfaturi, unele nepotrivite („că era unii de-l sfătuia să meargă la căzaci, ce era acela sfat, fără temei, cându vedea că de acolo Vasilie-vodă, cusceru fiindu lui Hmil [Hmelnițki, hatmanul cazacilor], nu s-au putut pune în picioare”), au precedat decizia refugului în Ardeal, „spre Racoții, de la care avea cărți cu giurământu, să nu se lase unul pe altul, până or avea o pâine să împarte”. Căci varianta unui drum la Istanbul, la „invitația” vizirului, fusese părăsită cu desăvârșire.

Credincioasa țiitoare

Drumul prin Moldova spre Transilvania n-a fost lipsit de peripecii. La un moment dat, vodă a fost asaltat cu violență de mercenarii săi, excelent întreținuți până atunci. Ne spune Miron Costin: „Slujitorii mila și cinstea care au avut în această domnie n-au avut nici în o domnie, de cându odoacă țara.” Acum, ei erau tentați să-și ia singuri simbriile din averea fostului stăpân. Povestește același cronicar: „Striga: «Léfe, léfe să ne dea!».” I-a sărit în ajutor voievodului detronat, „arătând mare certare” slujitorilor porniți, la „Podul-Leloai”, „să

jecuiască carăle”, chiar comandantul avangărzii celui care venea să ocupe scaunul domnesc: Grigore, fiul lui Gheorghe Ghica (cel care fusese capuchehaia la Înalta Poartă chiar al lui Gheorghe Ștefan). Trebuie să ne imaginăm că a avut loc un schimb de amabilități între cei doi (o civilizație a transferului pașnic de putere), de vreme ce Gheorghe Ștefan l-a dăruit „cu un surguciu pe Gligorașco-vodă, domnescu” și cei doi au făcut o bucată de drum împreună: „De la

Târgul-Frumos Ștefan-vodă [...] l-au întorsu cu slujitorii la Iași.”

Către Transilvania, fostul voievod și-a ales un traseu sigur, prin domeniile Ceaureștilor de pe Valea Trotușului: „Iară el, lovindu pre la Buciu-lești, la Cumănești, au intrat în munți în Țara Ungurească.” Din Ardeal, Gheorghe Ștefan a pus la cale o revenire, tot în 1658. A fost înfrânt ori n-a cutezat să deschidă conflicte în fața unor forțe superioare: „Și de atunci n-au mai vădzut Moldova în toată viața sa Ștefan-vodă.”

În 1660, Gheorghe Rákóczy II, sprijinitorul lui Gheorghe Ștefan, moare.

Calea spre Apus și pribegia de o durată imprevizibilă erau singurele opțiuni la îndemâna celui pe care Miron Costin îl declarase foarte priceput la „învățăturile solielor” și „cărților la răspunsuri” și îl „izolase” în șirul domniilor printr-un portret al excelenței: „Om deplin, capu întregu, hire adâncă, cât poți dzice că nascu și în Moldova oameni.” Prin 1660, în luna aprilie, Gheorghe Ștefan, cu cei care îl urmăseră, se afla la Viena, iar în 1662 cutureira landurile germane. A fost, pe rând, oaspete al prințului Wenzel von Lobkowitz și al contelui von Rothal.

Suita lui vodă Ștefan era numeroasă în această vreme. Îi știm doar pe cei care au lăsat „urme” prin acte ori prin scrisori: Doamna Safta, soția voievodului, care l-a însoțit în prima parte a călătoriei sale; hatmanul Vasile Ceaurul, fratele mai mic al lui Gheorghe Ștefan; Antonie de Moldovița, confesor („rugătoriu”) și secretar de limba română, știutor însă și al limbilor latină și slavonă; un anume Grăjdean din Bârlad, logofăt probabil; Constantin Nacul, care își zicea Nacolovitz („Constantinus Nakul Moldavus, Celsissimi Principis Moldaviae Colonellus”); fost la început om „de casă” hatmanului Vasile Ceaurul; Iacob Harsányi (adică din Hârșani, de lângă Făgăraș), secretar pentru limbile latină și germană și magistrul al curții („Secretarius Aulaeque Magister Principis Moldaviae”); colonelul Alexandru Iuliu Torquato, baron de Frangipani, cumnat al lui Gheorghe Ștefan; boierul Gaspar Hidi; spătarul Nicolae Milescu, aflător în suita fostului voievod din anul 1666, din

octombrie, până în ianuarie 1668; Teodor Ungureanu, Ștefan Andrieșan, poate acel Gheorghe Cerchez, a cărui moarte este pomenită într-un codice al voievodului; cei care au format la început suita lui Vasile Ceaurul – biv jignicerul Albotă, slugerul Gheorghe și secretarul Constantin sin Nacul, cel care va trece mai târziu în serviciul lui Gheorghe Ștefan; Ștefana Mihailovna, o roabă eliberată de Doamna Safta: rusoaică ori, poate, circaziană, credincioasă țitoare a domnitorului.

Unii dintre însoțitori încep să-l părăsească. Primul a revenit în Moldova fratele său, hatmanul Vasile, cu ai lui (mai puțin „colonelul” Nacu). A plecat apoi Doamna Safta (fără să fie vorba, cum auzise Neculce, de o repudiere: „Iară pe doamna lui Gheorghe Ștefan vodă [...] o urăse Gheorghe Ștefan-vodă, umblând prin țări străine, și au trimis-o în țară aicea, până a nu muri el...”), promițând că se va întoarce, dar neținându-și făgăduiala: Vodă este de părere că soția sa „l-a făcut de toată ocară” prin acest gest, deși avem de-a face cu o declarație mai mult „protocolară”, căci „titlura” patului

voievodal era de mai mult timp, verosimil, Ștefana Mihailovna. Dar suita lui Gheorghe Ștefan (o veritabilă curte privată, cu semnificații mai degrabă simbolice și virtuale pe palierul definirii unei puteri personale) rămâne numeroasă, de vreme ce la Moscova (în Rusia ajunsese în 1663 – cu bani de la printul elector Friedrich Wilhelm –, trecând prin Prusia și prin țările baltice; când se afla la Dorpat, în 1662, vodă îi dăruia „colonelului” Nacu satul Roznov, căci în Polonia era „personă nongrata”), putea scoate pe uliță un alai de mai multe zeci (75) de oameni.

Norocul nu i-a slujit într-o Rusie, unde, zicea el, sosea nu ca să solicite sprijin pentru a-și duce zilele, ci ca să militeze în slujba creștinătății.

Era – afirma fostul voievod al Moldovei – un fel de emisar al împăratului Leopold, în acțiunea de coalizare a armatelor ce puteau combate în slujba crucii.

Tentative de revenire

Moscova l-a dezamăgit pe cel

care, ca domn al Moldovei, încheiase (după negocieri care duraseră doi ani) – la 17 mai 1656 – un tratat cu țarul Alexei Mihailovici. Rusia, ale cărei pretenții de protejare a neamurilor creștine din cuprinsul Turcocrăției începuseră să prindă contur, se obligă să respecte obiceiurile și instituțiile Moldovei (Matei Basarab se abținuse, prudent, să se amestece), să recucerească fortărețele de la Marea Neagră și de la Dunăre, ocupate de turci, să instaleze în scaun doar voievozi români, cerând, în schimb, nu tribut, ci „daruri mari”, o dată pe an, și ajutor militar.

Acest tratat n-a funcționat niciodată. În 1663, Gheorghe Ștefan (care îi făcuse țarului cadou o „cruce ferecată cu aur și cu pietre scumpe”, ce valora – este de părere Ion Neculce – patru sute de pungi cu bani) a fost ascultat... și atât. N-a izbutit nici măcar să recupereze niște datorii mai vechi.

S-a întors, prin urmare, Gheorghe Ștefan în Pomerania, la Stettin (Szczecin), unde, numărându-și banii ce se tot împuținau și cerând ajutoare capetelor încoronate din preajmă (printul Friedrich Wilhelm aprecia participarea moldoveanului la campania contra Poloniei),

Moscova, Kremlin

și-a urmat tentativele de revenire pe tronul Moldovei.

La Stockholm, la regele Suediei, s-a dus, în 1665, însuși vodă. A stat pe acolo cam șase luni, dar fără urmări concrete. S-a înapoiat prin Danemarca, fiind nevoit să călătorească și cu sania, și și-a continuat acțiunile de la Stettin. Secretarii săi aveau mult de lucru. Corespondența purtată dovedește că acest voievod nu demobiliza deloc. Titlurile voievozilor români, „europenizate” – „Titulus Principis Ghiky: Celsissimo ac Illustrissimo Dno Domino Ioanni Gregorio Gika Principi Wallachiae nec non Provinciae Moldaviae Principi” etc., – reprezintă de fapt niște adrese de care avea nevoie „cancelaria” voievodului exilat.

Scrisori plecau spre regele Angliei și spre Versailles. În Anglia, la Carol al II-lea, Gheorghe Ștefan l-a trimis pe „colonelul” Nacu. Nicolae Milescu („Generosus Dominus Baro Nicolaus Spatarius”, „le Baron Spatharius, cy-devant général, Nicolaus Spadarius, baro ac olim Generalis Walachiae”), a fost la Paris, la regele Ludovic al XIV-lea. Solii lui Gheorghe Ștefan au bătut în zadar drumurile Europei. N-au obținut decât formulări politicoase pentru stăpânul lor (acea politețe rece cu care suveranii își tratau omologii depuși din rang, dar „membri”, încă, ai unui „club” select) ca într-o scrisoare a lui Ludovic al XIV-lea din anul 1667. (în care i se adresa cu „Mon Cousin” [Vărul Meu] și semna „Louis”) și câteva intervenții începute făcute de niște ambasadori plictisiți.

După sfânta priceștenie

Era îngrijorat de împuținarea banilor, dar nu dorea să renunțe la un statut – măcar declarat („N-aș vrea să fiu la vârsta mea batjocura oamenilor” – zice într-o scrisoare) – și la mai vechi tabieturi (fostului voievod moldovean îi plăcea vinul și îl pretindea prințului protector: „vreau vin bun, potrivit temperamentului meu”). A căutat să-și păstreze relațiile și chiar să le utilizeze (îl bătea gândul să lase țărul Mării Baltice și să meargă la Moscova, unde țarul îl invita să rămână „până la sfârșitul zilelor sale,

pentru a nu mai trăi printre oameni de altă credință”). Bătrânețea și boala l-au împiedicat să facă această călătorie. Se îmbolnăvisese de podagră. Cei din jur se răriseră. L-au asistat, în ultimele clipe, duhovnicul Antonie, cel ce se străduise în permanență să combată atmosfera confesională ostilă în care nimerise grupul de români, și fidela sa țiitoare, Ștefana Mihailovna. Ca un patologic exersat, Antonie de Moldovița a notat un foarte atent „mers” al bolii în faza ei critică: „Trecură 10 ani, până veni vremea împuținării dzilelor Mării Sale. Și aicea eu Andonie arhiemendritul (*sic*) scriu primenirea boalelor ce avu la împuținarea sufletului lui leat 7175 [1667].

Meseța noemvrie 15 dzile pi(k) [vineri] l-au apucat boala cu câteva schimbări de picioare și

la trup și l-a ținut așa până în luna lui dechemvrie 14 dzile; sâmbotă la 9 ceas de noapte l-au lovit catarol (*sic*) din cornul capului drept și în mâna dreaptă și piciorul drept. 1668 noo anu meseța ghenarie 10 dzile, vineri pre sâmbătă, toată noapte au avut chin mare ca de

moarte. La 9 ceas de dzi sâmbătă, ghenarie 11, iar l-au apucat acea nevoie rea și l-au ținut po(l) [jumătate] ceas, și 10 pre dzi. La un ceas după amiază sâmbătă iar l-au apucat și l-au ținut un ceas. După ce s-au trezit din boală, iar toată ziua s-au chinuit, și spre dumenecă toată noapte. Dumenecă 12 ghenarie, 9 ceas zi, s-au mai trezit și taina carea iaste trupul și sângele Domnului nostru lui Isus Hristos cu trezvie au luat. Apoi, după sfânta priceștenie [împărtășanie], i-au întorsu mai bine...”

După moartea lui Gheorghe Ștefan, Ștefana Mihailovna a obținut îngăduința să-i aducă trupul neînsușit în Moldova. L-a îngropat la Mănăstirea Cașin, ctitoria lui. Ștefana își zicea „Celsissimi Mold. Principis relicta vidua ac principissa”, deși recunoștea că „non sit per leges legitima uxor”. Ilegitimitatea statutului Ștefanei, în calitate de moștenitoare a voievodului defunct, a fost atacată și de Grigore Ghica, fost voievod al Țării Românești, rezident atunci la Viena și rudă prin alianță cu Gheorghe Ștefan: nici vorbă ca Mihailovna să fie soția principelui. „Întrucât cea dintâi soție este încă în viață, în a cărei casă se afla Ștefana ca sclavă, iar în urmă fu răscumpărată”.

Viena, Palatul Schönbrunn

IONIȚĂ SANDU STURDZA

Primul domn pământean al Moldovei – numit de Poartă în anul 1822, ca urmare a mișcării conduse de Tudor Vladimirescu, ce a pus capăt secolului domniilor fanariote – a fost Ioniță Sandu Sturdza. În anul 1828, domnul Moldovei era arestat de trupele rusești și trimis în surghiun peste Prut. Cu ajutorul unor mărturii documentare inedite din arhivele rusești vom încerca să aducem puțină lumină asupra tristei perioade de șase ani din biografia sa – atât cât a durat exilul domnului moldovean în provincia înstrăinată dintre Prut și Nistru – Basarabia.

„N-am vrut să mă târguiesc cu patria mea“

ION VARTA (Chișinău)

Necazurile lui Ioniță Sandu Sturdza au venit din faptul că era un adversar declarat al influenței țariste în țara sa. În 1827 colonelul Liprandi (*Magazin istoric*, nr. 5/2001), însărcinat de comandantul armatei ruse să culegă informații în Principatele Române necesare pentru viitoarea campanie militară împotriva turcilor, întorcându-se în Rusia de la București prin Iași, a fost somat de domnul moldovean să părăsească orașul în 24 de ore. Domnul rămâne neînduplecat chiar și atunci când intervine consulul rus la Iași,

Porunca țarului

În aprilie 1828, când armatele ruse trecură Prutul pentru confruntarea cu trupele otomane, Liprandi sosi cu avangarda rusă la Iași. El se prezentă la Palat, intră în salonul unde domnul se afla cu alți boieri și îl întrebă: „Prințul meu, câți oameni doriți să vă las de strajă?“ Ioniță Sandu Sturdza, neînțelegând franțuzește, cere explicații boierilor. După ce i-a fost tradusă întrebarea lui Liprandi, domnul îi răspunse cu calm: „Spune-i dumisale că de vrea să mă păzească din poruncă, să-și urmeze datoria

sa cum știe; iar de vrea să-mi facă țeremonie, îi mulțumesc, că n-am trebuință de strajă rusească, fiindcă mă păzește Dumnezeu.“ Colonelul rus, dornic să-și ia revanșa pentru umilința ce o suportase cu un an în urmă, și-a dorit foarte mult ca anume el să-i comunice domnului decizia țarului de a-l exila în Basarabia.

Astfel, la 27 aprilie 1828 domnul Țării Moldovei, îndurând o gravă umilință, sub escorta unei companii de soldați ruși (de parcă era un criminal și nu suveranul unei țări), sosea în carantina din Sculeni, în Basarabia.

Peste o jumătate de lună, șeful carantinei, prin intermediul unei misive, raporta generalului de infanterie, conțelui M.S. Voronțov, guvernatorul general al Novorosiiei și Basarabiei, că I.S. Sturdza își consumase termenul stabilit de 16 zile. Voronțov dispuse ca domnului moldovean să i se permită intrarea în Basarabia, oferindu-i-se posibilitatea să meargă la moșiile sale din acea provincie, în cazul când el dispunea de așa ceva. În caz contrar, el urma să se stabilească la Bălți sau Hotin.

Domnul moldovean deținea în Basarabia două moșii: una în sudul regiunii și cea de-a doua – Cerepcău – în ținutul Soroca, la o distanță de 130 km de Chișinău. Ultima i-a fost oferită de socrul său, marele boier Iordache Rosetti-Roznovanu, în calitate de zestre pentru fiica sa, Ecaterina. Suveranul moldovean a preferat însă să nu meargă la una din cele două moșii ale sale, ci, împreună cu suita sa, la 22 mai, s-a îndreptat spre satul Bum-băta, proprietate a boieroaicei Potlog.

A doua zi, șeful carantinei Sculeni primi însă o scrisoare de la șeful statului-major al Armatei a II-a, generalul-aghioțant P. Kiselev, care, dând curs indicațiilor împăratului Nicolai I, ordonă ca domnul Moldovei, să fie trimis la Chișinău, unde urma să se afle sub supravegherea autorităților locale, până la o ulterioară decizie a guvernului rus în această problemă.

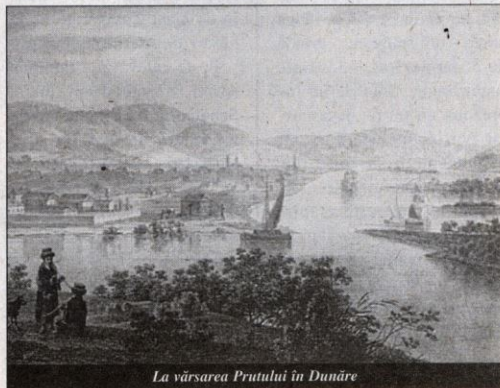
Guvernatorul civil ad-interim al Basarabiei, F. Dunaev, raporta la 28 mai 1828 guvernatorului general că I.S. Sturdza, care, între timp, se îmbolnăvise în satul Bum-băta, prin intermediul unui curier special i-a transmis rugămintea să i se permită sosirea în localitatea Visterniceni (situată în preajma Chișinăului), care era proprietatea boierului Dimitrie Râșcanu, o personalitate importantă în viața publică a Basarabiei, fost stolnic și ban în Moldova de până la 1812, și care, în perioada 1816-1822, deținuse funcția de mareșal al nobilimii din regiune.

Barzii noștri

Această preferință a domnului moldovean nu era întâmplătoare. Soția lui D. Râșcanu era Marioara Sturdza, nepoată de frate a lui Ioniță Sandu Sturdza. Se pare că domnitorul intenționa să poposească la rudele sale din preajma

Chișinăului doar pentru o perioadă scurtă de timp – până la clarificarea situației penibile, generată de exilarea sa precipitată, ce-l luase prin surprindere. El spera, probabil, că lucrurile vor reveni la normal și va putea să se reîntoarcă în capitala Moldovei, pentru a prelua din nou domnia țării. Însă n-a fost să fie așa. Următorii șase ani din viața sa domnului ostracizat și-i va petrece în preajma Chișinăului, pe moșia rudei sale, C. Râșcanu, în satul Visterniceni, situat pe malul drept al râului Bâc. Cartierele vechi ale capitalei Basarabiei erau situate pe celălalt mal al acestui râu, astfel că moșia boierului Râșcanu era de fapt o suburbie a Chișinăului.

Vom reproduce în continuare o mărturie despre Chișinăul de atunci. Ea aparține lui Andrei Storojenco, funcționar al administrației coloniilor militare din sudul Rusiei, ulterior senator în capitala imperiului. Iată ce scria acesta la 1829

La vărsarea Prutului în Dunăre

Ecaterina Sturdza

despre realitățile capitalei Basarabiei: „Întru în oraș, merg pe niște străzi înguste și murdare și mă aștept că înaintea voi găsi clădiri asiatice sobre, dar liniștite. Zădărnica speranță! Între colibele vechi, pretutindeni se înalță case destul de bune; gardurile de pe lângă mai multe case boierești s-au dărâmat; au rămas numai porțile, unele chiar de piatră, care mărturisesc că stăpânul cândva vroia să trăiască omeneste, pe lângă altele – doi stâlpi cu o grindă de-a curmezișul, adevărate spânzurători. Totul la un loc prezintă un fel de devastare, iar porțile fără garduri par monumente triste sau firme ale leneviei și neglijenței... Pe un podiș înalt este clădită mitropolia, pe lângă care se găsește mănăstirea armeană, și în rând cu aceste lăcașuri – grădina publică. Arhitectura acestor mănăstiri nu este europeană. Pe frontispiciuri sunt zugrăviți sfinți.

Variațiunea culorilor atrage vederea și ne amintește că noi suntem într-un oraș asiatic... Prăvăliile în care se vând stoffe, carne de berbec fiartă și la grătar, plăcinte și băcănii sunt clădite în două rânduri pe o stradă îngustă și rău mirositoare, în stil cu totul asiatic. Cărciumile cu rachiu și cu vin moldovenesc de viță de vie, sunt împrăștiate în întregul oraș; pe

teighele, care ies pe stradă, sunt expuse o mulțime de sticle de diferite mărimi cu vin și rachiu în fel de fel de culori, care atrag spre sine admiratorii lui Bahus. La unele cărciumi, pe terase acoperite, barzii moldovenilor, țigani, cântă cântece triste, alcătuite de ei înșiși la diferite ocazii, și vizitatori cu nasul roșu beau îngândurați. Pe străzi se văd trăsuri, și vizitatorii sunt îmbrăcați, în cele mai multe cazuri, în dolmane cumpărate de la husari din diferite regimente.“

Peste câteva zile după ce sosise la Visterniceni, Ioniță Sandu Sturdza solicita guvernatorului general M. Voronțov autorizația pentru o călătorie la Odessa, unde intenționa să facă băi de mare, pentru a-și întrema sănătatea subrezită. La 11 iunie 1828 Voronțov, prin intermediul unei misive, îi răspundea cu o amabilitate prefăcută domnului Moldovei că ar fi fost bucuos să-i fie util și să-i satisfacă dorin-

țele, însă numai după ce va primi un răspuns afirmativ din partea ministrului de Externe K. Nesselrode, căruia îi solicitase o recomandare în această privință.

Fericita căsnicie

Peste o săptămână, pe numele contelui Voronțov sosi și mesajul lui Nesselrode, din care vom cita următoarea frază: „În baza raportului meu adresat împăratului referitor la scrisoarea Luminății voastre din 11.06, Majestatea Sa Imperială, consimțind asupra permisiunii solicitate de fostul domnitor Sturdza de a face băi de mare, nu găsește de cuviință ca acesta să sosească la Odessa, ci în oricare alt loc, alegerea căruia o încredințăm Luminății voastre.“ Este evident, că autoritățile țariste îl suspectau pe domnul surghiunit de intenția de a încerca o evadare din această captivitate prin portul Odessa, pentru a ajunge, în cele din urmă, în Imperiul otoman. Din acest document mai reiese că destinul captivului domn era deja pecetluit. Pentru împăratul-protector acesta nu mai era domn al Moldovei, ci doar „fost domnitor“.

Voronțov îl informase pe guvernatorul civil ad-interim al Basarabiei, Dunaev, despre decizia împăratului în privința solicitării lui Ioan Sturdza, rugându-l să-l întreb pe domnitor care altă localitate dorește să aleagă (afară de

Odessa) pentru a face băi de mare.

Trecuseră trei săptămâni și Dunaev raporta superiorului său: „Fostul domnitor al Moldovei Sturdza, fiind întrebat unde dorește, în afară de Odessa, să facă băi de mare, a declarat că apele reci, bogate în sulf, din preajma satului Visterniceni contribuie la diminuarea răcelii sale și din aceste considerente nu mai intenționează să facă undeva băi de mare”.

Domnul moldovean nu se împăcase în mod definitiv cu situația, dar nici n-a vrut să le mai ceară vreun favor împilatorilor săi. Tăcerea a fost ruptă abia peste doi ani, când la Peterburg fusese expediată o nouă solicitare. Autorul acesteia n-a fost domnitorul, ci soția sa, Ecaterina Sturdza, care, prin intermediul unei scrisori expediate din Chișinău, i se adresa direct țarului Nicolai I. Ecaterina Sturdza solicita permisiunea ca domnul Moldovei, împreună cu întreaga sa suită, să revină în țară. Vom cita în continuare din această scrisoare, scrisă cu multă demnitate de doamna E. Sturdza: „Această transferare subită și forțată a cauzat pierderea celei mai mari părți a averii domnitorului și din momentul surghiunului nejustificat (sic!), trăim în Basarabia, suportând lipsuri grele, fără a cunoaște soarta noastră de mai departe, fiind separați de dragii noștri copii și rude.” În momentul exilării sale subite domnitorul reușise să ia cu sine vreo 3 000 de ruble

din veniturile anuale ale celor două moșii mici, însă cu toate acestea, conform afirmațiilor Ecaterinei Sturdza, „noi suportăm în prezent o mare penurie de bani necesari pentru întreținere”. Lipsurile pe care le îndura familia princiară deveniseră insuportabile, așa încât cea mai mare dorință a doamnei E. Sturdza era să se întoarcă în Moldova, însă nu putea și nici nu dorea s-o facă de una singură (revenirea soțului său în țară fiind interzisă), deoarece aceasta ar fi însemnat un atentat la „căsnicia lor sfântă”, pe care E. Sturdza o considera una fericită, deoarece trăise cu soțul său în bună pace și înțelegere timp de 45 ani. Doamna E. Sturdza, în numele său și al soțului, solicita „manifestarea bunăvoinței” din partea împăratului Nicolai I față de marea lor dorință de a se reîntoarce în Moldova. A rămas fără nici un răspuns. Prezența în Moldova ocupată de

armatele ruse a domnitorului de orientare filoturcă și antirusă (așa precum o demonstrase perioada 1822-1828) era considerată de către împărat absolut indezirabilă.

Mila lui Dumnezeu

La 15 septembrie 1830, Ioniță Sandu Sturdza expediază din Chișinău o scrisoare pe numele ministrului de Externe K. Nesselrode. Acest document cu caracter de sinceră confesiune ni se pare extrem de important, deoarece din el aflăm care era atitudinea personală a domnitorului față de un șir întreg de probleme din perioada celor șase ani ai domniei sale. El mărturisește dintru început că după intrarea trupelor turcești în Principatele Române (1821), care urmăreau să înăbușe revolta eteristă și să-l pedepsească pe Tudor Vladimirescu, a preferat să rămână în Mol-

Promenadă în Iași, acvatinta colorată

dova (mulți boieri se refugiaseră în Bucovina, Transilvania și Basarabia), pentru a-și ajuta țara „în limita posibilităților”. Aceasta l-a determinat pe sultan să-l numească domn al Moldovei. Nu vrise să accepte, „în virtutea faptului că era un om sărac și împovărat de grijile unei numeroase familii”, dar sultanul a insistat și el s-a văzut nevoit să consimtă.

Imediat după primirea investiturii la Constantinopol, sosise în Moldova, depunând eforturi susținute pentru a învinge greutățile generate de „invidia boierilor, care-și concentraseră eforturile pentru a-i submina măsurile întreprinse în soluționarea problemei cantonării trupelor otomane în Moldova”, însărcinate de sultan să protejeze „țara și pe domnitor”. Cheltuielile pentru întreținerea acestor trupe au fost acoperite, conform mărturiilor lui I.S. Sturdza, din contul veniturilor mănăstirilor și impozitele locale, astfel ca „nimeni din locuitorii țării și supușii țărilor europene deloc să nu se îngrijoreze”.

I.S. Sturdza relatează în continuare că „sperase că scurgerea timpului va nimici invidia boierilor și ei se vor cuminți, vor ține cont de prerogativele sale și vor accepta să achite datoriile lui, contractate din intenția de a-și ajuta patria” în timpul investiției în capitala Imperiului otoman. Domnul spune că nu și-a cumpărat „moșii și țigani, cum procedau domnitorii fanarioți în Mol-

dova, care, făcând asemenea achiziții, plecau la Constantinopol cu sume fabuloase de bani”. El, „fiind obișnuit cu sărăcia”, atunci când sultanul a decis să-i dăruie o casă în Constantinopol, care aparținuse fostului domnitor Mihail Suțu, pentru ca să trăiască în ea „când se vor sfârși cei șapte ani de domnie”, refuzase, rugându-l pe sultan „să dăruiască această casă altui domnitor, pe mine să mă lase să trăiesc în casa mea sărăcăcioasă”, spunându-i că și fără un asemenea cadou îl va sluji cu credință.

Pe tot parcursul domniei sale, mărturisește în continuare Ioniță Șandu Sturdza, s-a condus după un singur principiu: „N-am vrut să mă târguiesc cu Patria mea și să devin un adept al agonisirii unei averi imense și să ofer bogățiile acumulate fiilor mei; eu mizam pe mila lui Dumnezeu și rugam pe cel de sus să blagoslovească atât pe fiii mei, cât și faptele mele.”

Cu sprijinul vărului

Domnul relatează în continuare despre misiunea specială la Iași a ambasadorului rus la Constantinopol Ribopier, care, prin intermediul consulului rus Fonton, i-a propus să anuleze decizia sa privind utilizarea în scopuri interne a veniturilor mănăstirilor închinat, pentru ca acestea să fie din nou atribuite lăcașurilor sfinte din Orientul Apropiat. În schimb,

diplomatul rus promitea că „milostivul suveran rus” îi va achita datoriile pe care Sturdza le contractase la Constantinopol.

În scurt timp, I.S. Sturdza îi expediască țarului rus conturile sale pentru ca acesta, așa cum promisese, să i le achite, dar peste un anumit timp Moldova, ca și Țara Românească, fusese invadată de armatele rușesti, iar el escortat peste Prut, în Basarabia, „cu rezervele... financiare... alcătuite din 45 000 leve”, conturile sale în Moldova rămânând astfel neachitate.

După exilarea sa, continuă domnul Moldovei, boierii începuseră să-l bârfească, învinuindu-l că adunase „sume nenumărate de bani”. El era sigur că asemenea învinuiri, în urma unor viitoare cercetări, „se vor adevăra a fi o minciună sfruntată”. Calomniindu-l pe domnitor, boierii „răvneau să devină ei singuri suverani”. Ioan Sturdza solicieta protecția împăratului rus considerându-se nevinovat și absolvit de toate insinuările boierești.

Domnul moldovean, care a înțeles între timp că promisiunea țarului privind achitarea datoriilor sale fusese o minciună, îl ruga pe acesta să dispună ca boierii să-i achite datoriile contractate în timpul investiției sale la Constantinopol.

Și de astă dată împăratul și vicecancelarul său au sfidat bunul simț, refuzând să-i dea, cel puțin, un răspuns formal.

Mai trecură încă doi ani după expedierea de către domnul exilat a unicului mesaj la Peterburg și, la 27 iunie 1832, Ecaterina Sturdza, printr-o scrisoare adresată guvernatorului civil al Basarabiei, solicita un pașaport străin pentru o lună pentru ea, sora sa, nepotul și slugile ei pentru a putea pleca în Austria. Probabil, intenționat nu s-au solicitat pașapoarte pentru Moldova, ci pentru Austria, pentru a avea mai mulți sorți de izbândă în reușita acestei întreprinderi. Cu toate acestea, soluționarea

cererii a durat aproape patru luni, din cauza unei proceduri greoaie, birocratice, dar și a unor suspiciuni din partea demnitarilor ruși. Abia la sfârșitul lunii octombrie Ecaterinei Sturdza i s-a adus la cunoștință avizul pozitiv al împăratului în problema pașapoartelor solicitate.

Mai trecu încă un an și jumătate din exilul domnitorului moldovean și, la 22 februarie 1834, Ioniță Sandu Sturdza adresa din Chișinău cea de-a doua misivă, de astă dată unui înalt demnitar al Imperiului rus, care îl suplinea

pe ministrul Afacerilor Externe al Rusiei, aflat în concediu. Domnitorul îi solicită acestuia „protecția și apărarea”. „Eu mă mângâi cu speranța că nu veți refuza să contribuiți la ameliorarea destinului aceluia care deja de cinci ani suferă, aflându-se în Basarabia.” Și acest demnitar a preferat să nu răspundă solicitărilor domnitorului moldovean.

Exilul lui Ioan Sturdza lua sfârșit abia atunci când noul domnitor al Moldovei, Mihail Sturdza, a intrat în țară, în anul 1834. ■

Eveniment

La 400 ani de la moartea Viteazului

La data de 16 august 2001 subsolurile palatului voievodal „Curtea Veche” au fost însuflețite de manifestarea dedicată împlinirii a 400 de ani de la intrarea în nemurire a întâiului voievod unificator al Țărilor Române, Mihai Viteazul. Aici, la Curtea Veche, la data de 13 noiembrie 1594, Mihai a dat semnalul luptei antiotomane: domnul român i-a chemat la palat pe creditorii otomani – deveniți nerăbdători să își capete banii cu care îl creditaseră pentru a lua tronul Țării Românești – și, la un semn, oștenii au năvălit în Divan și i-au tăiat cu săbiile. Având conștiința unității românilor din spațiul carpato-danubiano-pontic, Mihai a refăcut unitatea politică a acestuia. Actul lui a rămas ca un moment de referință pentru urmași.

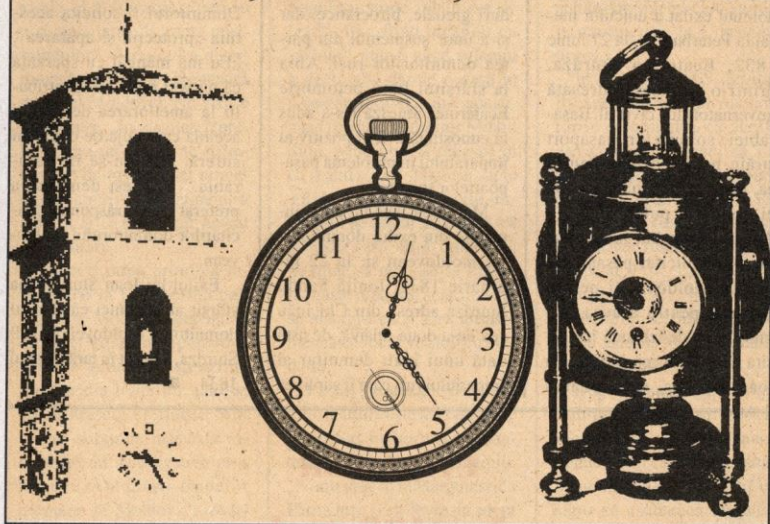
Expoziția este structurată pe cinci teme: Mihai și epoca sa; Adversarii și aliații; Victoriile

și înfrângerile; Trădarea și uciderea; Voievodul Mihai – ecouri în vreme. Cele aproximativ 160 de imagini alb-negru și color – care evidențiază activitatea politică, militară și social-economică a lui Mihai Viteazul din 1593 până la pieirea sa, în august 1601 – sunt reproduse după picturi, gravuri, stampe, litografii, arme, medalistică, numismatică, aflate în colecțiile Muzeului Municipiului București și au fost selectate de organizatorii expoziției, Ionel Zănescu – coordonator, șef birou Organizare expoziții, și muzeograful Camelia Ene și Elena Lucreția Crăciun.

Expoziția adăpostită în vestigiile palatului voievodal „Curtea Veche” este deschisă în perioada august-octombrie 2001.

Ionel ZĂNESCU,
Camelia ENE

OROLOGII, ORNICE, CEASORNICE

Dr. DINU MAREȘ

„Cum că strămoșilor noștri încă nu le-a fost rău în Dachia, sub împăratul Septimie Sever [Septimius Severus, 193-211 d. Chr.], de-acolo putem judeca, că se află multe inscripții într-însa, pe vremea împăratului acestuia făcute, din care chiar se vede că nu mică grijă a avut de Dachia. Așa se cetește în Bălgrad [Alba Iulia] o inscripție supt consulatul lui Facón și a lui Clar, care cade în anul 193, de Marc Ulpie Michián făcută, în care zice că el însuși a zidit o biserică cu ceas în cinstea lui Iupider, pentru sănătatea Iuliei Avgusteii, despre care scria

Fridvalschi că a fost muiere împăratului Sever, măstehă [mamă vitregă] împăratului Caracalla și mumă împăratului Geta.“

Această consemnare din Cronica românilor a lui Gheorghe Șincai (1754-1816) se referă, desigur, la un ceas solar instalat de romani pe un templu închinat zeului Jupiter.

Primele ceasuri însă, în accepțiunea modernă a termenului, au apărut în secolul XIII, la scurt timp fiind atestate și pe teritoriul nostru. Magazin istoric a prezentat în nr. 9/1998 câteva mărturii despre trecutul ceasurilor și ceasornicarilor în Țările Române.

Să urmărim alte câteva secvențe din această istorie.

Ceas solar

Orologiile de turn

Unul dintre cele mai vechi orologii din țara noastră se află în „turnul cu ceas” din Sighișoara, construit în secolele XIII-XIV și înalt de 64 m. Aici, la 1604, funcționa un astfel de instrument de măsurat timpul, cu mecanismul lucrat din lemn. În 1648, acesta a fost înlocuit cu un ceas-calendar din metal, care bătea sferturile de oră și avea șapte figurine reprezentând zilele calendarului: Diana – luni, Marte – marți, Mercur – miercuri, Jupiter – joi, Venera – vineri, Saturn – sâmbătă, Soarele – duminică.

În Muzeul de istorie din Sighișoara se află aproape 80 de ceasuri vechi (de turn, de perete, cu greutate, de masă). Unul dintre ele este din fier forjat, unicat, din secolul XVI sau XVII.

Vechi ceasuri de turn (de pe la mijlocul secolului XVI) au funcționat și la Sibiu. În veacul XVIII, în turnul Catedralei evanghelice din acest oraș a fost instalat un orologiu astronomic (se mai păstrează din el doar globul de cupru, cu diametrul de 69 cm, ce prezenta fazele Lunii).

Tot în Sibiu a existat, din a doua jumătate a secolului XVIII, primul carillon (ceas muzical) din țară. El avea opt clopote de diferite dimensiuni și tonalități și asigura, cu cinci minute înainte de baterea orei, reproducerea unui lied. La sfârșitul secolului trecut, din cauza fisurării a trei clopote, n-a mai putut reda melodia, ieșind din uz.

Să amintim și alte orologii de turn din Transilvania. În Brașov, un ceas cu pictură, din 1512, la Biserica Neagră, iar la Casa Sfatului un altul din 1525-1528. La Alba Iulia, cel de la Catedrala romano-catolică,

atestat în 1656. Mai consemnăm pe cele de la Baia Mare (Turnul lui Ștefan), Bistrița (Biserica evanghelică), Mediaș (Biserica „Margareta”, Blaj (Catedrala „Sfânta Treime”).

Existau, de asemenea, orologii de turn în clopotnițele bisericilor fortificate, cum ar fi cele din Codlea, Ghimbav, Cristian, Prejmer, Bratei, Micurea, Ciucul Mare, Cisnădie (cel mai vechi din țară) ș.a. La Hărman, jud. Brașov, se află un ceas din secolul XVI cu o singură limbă, ce indică orele. În fine, la Biertan, din jud. Sibiu, în turnul de la intrarea în biserică, este un orologiu din 1508. (*Magazin istoric*, nr. 8/1997).

De argintu englezesc...

În secolul XVI apar în Germania primele ceasuri mici, de buzunar, repede răspândite în Europa. În Țările Române se păstrează puține

exemplare din secolul XVII și multe din veacurile XVIII-XIX, provenind din ateliere engleze, franceze, elvețiene, germane și austriece. Erau nu numai obiecte utilitare, ci și piese artistice valoroase din aur sau argint.

Iată câteva consemnări. La 21 iunie 1604, comisarul împărătești Paul Crăuseneg și Carol Imhof, primind la Cluj un sol al hanului tătar, i-au trimis acestuia un frumos ceas de argint.

Nicolae Mavrocordat, după ce a primit în noiembrie 1707 domnia Moldovei, în semn de bună vecinătate i-a oferit lui Constantin Brâncoveanu, prin marele comis Manolache, mai multe daruri, printre care și un ceasornic de aur. În martie 1710, același Mavrocordat primea de la marchizul Des Alleurs, ambasadorul la Constantinopol al lui Ludovic XIV, în trecere prin Moldova, o tabacheră de aur, iar secretarul domnitorului un ceas scump.

În 1755, ambasadorul polon, contele Jerzy August Mnisch, în drum de la Constantinopol spre Varșovia, poposind la Iași, îi dăruiește lui Matei Ghica un ceas de porțelan. Un alt călător, tot polon, contele Potocki, îi oferă domnitorului Ioan Callimachi un ceasornic cu repetiție.

În condica vistieriei Moldovei, figurează, între altele, și cheltuielile pentru numeroase ceasuri cumpărate spre a fi trimise plocon unor înalți dregători otomani: „un ciasornic besacta [cutie de lemn de esență rară] ce s-au trimis mării sale Hamza pașă”; „70 lei un ciasornic de argintu englezesc la Behadir aga, Bugeac”; „un ciasornic de aur dumnealui Orta ceaș-aga”; „un ciasornic de aur dumnealui proin Hotin agasi, trecând la Țarigrad”; „un ciasornic de argintu ce s-au

Ceas de bărbat, Paris a doua jumătate a secolului XVIII

dat dumisale cadiul de Bugeac ce-au trecut la Crim"; „un ciasmornic de argintu lui Ali aga mumbașirul pentru scosul bucatelor tătarăști“ etc.

În iunie 1864, Alexandru Ioan Cuza, în ultima sa călătorie la Istanbul, a traversat Dobrogea, pe itinerarul Cernavodă-Constanța, în trenul expres condus de Trevor Barklay, directorul Societății de Căi Ferate. La despărțire, Cuza i-a dăruit – cum scriu ziarele vremii – „un magnific ceas“, ornat cu inițialele sale „în diamante“.

Ornicele lui Ienăchiță Văcărescu

Ceasurile apar menționate și cu alte prilejuri. Astfel, la 1821, Iordache Goleșcu a fost prădat de dorobanții lui Tudor Vladimirescu, luându-i-se „parale, șaluri, ceasornice, scule de diamant, ba chiar și niște sfinte moaște pe care le purta asupra dumneaei Marghiolița Bălăceanu, soția sa, care îi dăduse 23 de copii“.

Elena Ghica (Dora d'Istria), relatează că la una dintre numeroasele și fastuoasele serbări date de Grigore IV-Ghica (1822-1828) în palatul său din Tei, în grădină, și-a pierdut ceasul cu briliante. Deși a oferit o recompensă de 1 000 de piaștri celui care îl va găsi și-l va aduce, ceasul nu a mai apărut.

Un mare colecționar de ornice a fost Ianache (Ienăchiță) Văcărescu, vistiernic și poet. La moartea lui, în 1797, colecția sa a fost scoasă la mează sub supravegherea marelui hatman Constantin Mavrocordat.

Un document de epocă menționează și cumpărătorii: vel ban Dumitrache Ghica –

Ceas de masă, probabil francez, din secolul XIX

ceas de argint valorând 30 groși; „dumnealui dohtor cel mare“ (medicul șef) – ceas de aur cu briliante, 172 groși; vel logofăt Nicolae Brâncoveanu – ceas de aur, 226 taleri; „arhon spătarul“ – ceas de aur, 136 groși; „arhon cămăraș al doilea“ – ceas cu pendulă, 79 groși. Fiiceii lui Ienăchiță, Elenca, i-au rămas trei ceasornice de masă și două cutii pentru ceasuri.

În timpul ciumei din vremea lui Ioan Caragea (1812-1818), Bucureștii erau cutureiați de

bande de jefuitori. Notează Ion Ghica: „Toți bețivii, toți destrămații își atârnavu un șervet roșu de gât, se urcau într-un car cu boi și porneau pe hoție din casă în casă și din curte în curte. Ei se introduceau ziua și noaptea prin locuințele oamenilor și puneau mâna pe ce găseau, luau bani, argintării, ceasornice, scule [podoabe de preț], șaluri etc., fără ca nimeni să îndrăznească a li se împotrivi.“

Tot Ion Ghica notează și această destăinuire a polcovnicului (colonelului) Ioniță Ceganu, din 1829, din timpul războiului ruso-turc: „La Cireșu, a doua zi după bătălie, am căzut de ciumă... Am zăcut patruzeci de zile pe mâinile ciocilor care m-au jefuit, mi-au luat tot ce aveam în chimir, patru ceasornice de aur și cinci sute de mahmudela d-ale noi, luate de pe la turci“. Mahmudeaua era o monedă turcească de aur, bătută de sultanul Mahmud II (1785-1839) și care a circulat în secolele XVIII și XIX, în greutate de 13,50 grame aur. Mare chimir avea polcovnicul!

Să reținem că, în Țările Române, cât timp acestea s-au aflat sub suzeranitatea otomană, măsurarea timpului se făcea după așa-numita „oră turcească“. Numerotarea orelor începea cu rugăciunea de seară a mahomedanilor de după apusul soarelui,

considerat drept ora 1. De exemplu, dacă la 7 seara era ora turcească 1, la 1 noaptea era ora 7 (diferență de 6 ceasuri față de „orele nemțești“, europene).

Aceste ore turcești sunt pomenite, între alții, și de V.A. Urechiă, când descrie drumul cupeurilor cu boieri către palatul domnesc, unde erau pofțiți la masa de prânz: „La ora șapte și jumătate, de-a lungul uliții buticile cu roți vâpsite în culori țipătoare se

țineau șir, îndrumându-se către Curtea Domnească." Iar Ion Ghica notează undeva: „era șapte ceasuri sau, cum s-ar zice astăzi, o oră după miezul nopții”.

În fine, în 1843, Iosif N. Auerbach, „doftor de mediiin”, stabilit la Hanul lui Manuc, anunța: „Primesc încă și pe toți cei scăzuți de avere, săraci, de la 1 1/2 până la 3 ceasuri evropienesti după prânz a le da ajutor doftoricesc, aici în locuința mea.”

Ceasornicul cu tun

Vom încheia aceste însemnări dintr-o istorie încă nescrisă a ceasului în Țările Române cu prezentarea ceasornicului de soare, un dispozitiv astfel construit, încât atunci când razele soarelui, ajuns la miezul zilei, cădeau pe cadranul lui, aprindeau praful de pușcă dintr-un tun, buibuitura vestind astfel amiaza.

În 1832, între lucrările de înfrumusețare ce s-au hotărât a se face pe Dealul Mitropoliei, era prevăzută și instalarea unui ceasornic de soare. Ideea fusese a căpitanului Blaremburg, numit de generalul Kiseleff inginer al statului.

Povestea lui este neclară, documentele vremii vorbind doar despre demersurile pentru realizarea lui, nu și dacă a fost instalat sau dacă a funcționat. Nu s-a găsit măcar o schiță a acestuia. Sunt însă alte documente (cum este un raport din 13 martie 1835), în care se arată că ceasul urma să fie așezat pe un piedestal de marmură, pe care era sculptat „un vultur cu crucea ce închipuiește marca țării și care vultur să ție Regulamentul Organic”.

Marmura a fost comandată în Italia, iar piesele mecanismului ceasornicului au fost executate la Odessa. După ani

de felurite tergiversări, orologiul a ajuns la București la 25 noiembrie 1841. Sfatul orășenesc l-a însărcinat pe arhitectul șef al Bucureștilor, francezul Xavier Villacroze, (numele său îl poartă și acum un pasaj de pe Calea Victoriei,

Ceas de perete, secolul XIX
(atelier european)

peste drum de Poliția Capitalei), să ia în primire piesele și să facă devizul pentru instalarea ceasului. „Iar cât pentru potrivirea ceasornicului după meridianul unde ne aflăm – se precizează într-un alt document –, acesta fiind de știință ce ese din cercul științelor d-lui arhitecton, Sfatul socotește mai de cuviință a să pofti d. clucer [Petrache] Poenaru, directorul școalelor, ca să binevoiască a-l potrivii însuși și arhitectonul îl va așeza numai, fără a-l fixa.”

Nu știm când a fost instalat ceasul de soare și dacă bucureștenii i-au auzit bubuliturile care vesteau miezul zilei. Din unele surse rezultă că el s-a aflat, totuși, pe dealul Mitropoliei. Ar fi fost distrus în iunie 1848, când revoluționarii au ars *Arhondologia* (cartea rangurilor boierești). Plăcile metalice de pe trei dintre fețele postamentului s-au pierdut. A rămas o a patra, pe care este un vultur încoronat, cu aripile larg desfăcute, care ține în ghiare o carte deschisă, pe filele căreia se citește: „Românilor, credința și dragostea fie-vă deviza și prin paza legilor și păstrarea drepturilor câștigate veți ajunge la fericirea voastră.”

Un astfel de ceas-tun – relatează istoricul Emanoil Hagi Moscu – ar fi fost instalat prin 1890-1895 în grădina Palatului Sutu (actualul sediu al Muzeului de Istorie și Artă al Municipiului București).

Să zăbovim o clipă în marele hol al amintitului Palat Sutu. Pe zidul opus ușii de la intrare, se află o oglindă de Murano, de peste zece metri pătrați. În apele ei se reflectă un mare ceasornic, fixat pe balustrada holului de sus, ale cărui limbi merg invers.

Pentru ca în oglindă ceasul să fie văzut normal... ■

COLECȚIA SECOLULUI

În aprilie 2001 casa de licitații Antiquorum din Geneva a vândut cea mai importantă colecție de ceasuri a secolului XX; ea număra 423 de ceasuri, cel mai vechi din veacul VI, iar cel mai nou din 1900. Câteva dintre ele: un ceas-avantai, oferit în 1770 împăratului chinez Quianlong (1736-1795) de ambasadorul Angliei la Beijing; un ceas marca Breguet (celebru ceasornicar francez de origine elvețiană), comandat în 1818 de sultanul turc Mahmud II (1808-1839); un alt Breguet, folosit de mareșalul-duce de Coigny, aghiotantul lui Napoleon I. Co-

Sir Michael Sandberg

lecția mai cuprindea și ceasuri ce aparținuseră papei Leon XIII (1878-1903), regelui polonez Jan Kazimir (1648-1668) și maharajahului Nawab Bahadur Kahani.

De-a lungul timpului, colecția a fost prezentată în expoziții itinerante, la Paris, New York, Tokio, Geneva și Hong Kong. Creatorul-proprietar al ei este Sir Michael Sandberg, președinte al prosperiei instituții financiare „Hong Kong and Shanghai Bank”, considerat unul dintre primii zece oameni de finanțe ai lumii.

Iată geneza colecției sale, povestită chiar de posesorul ei.

Pe la mijlocul anilor '60 am fost invitat să vizitez un depozit al firmei „China Arts and Crafts” din Hong Kong, proprietate a statului chinez. Voiam să văd flacoane chinezești de parfum, din care aveam deja o colecție.

Depozitul era imens. Avea o vastă gamă de antichități, precum săbii de argint de Mongolia, vase de jad și pietre prețioase, piese din fildeș bogat sculptate sau incizate, obiecte de porțelan și multe pendule emailate, produse în Europa pentru piața chineză. Numai întâmplarea a făcut ca atenția să-mi fie atrasă de un ceas emailat în albastru intens. Am fost fascinat de el, mai ales că avea și un mecanism muzical. La naivitatea mea de atunci, nu știam că nu era o raritate. Avea și o cheie frumos cizelată, împodobită cu un cuarț roșu, iar mecanismul muzical îi funcționa perfect. Costa 500 de dolari. L-am achiziționat, împreună cu alte câteva ceasuri montate ca inele de pus pe degete, care costau 200 de dolari perechea. Au fost primele achiziții.

Am început apoi să-mi aprofundez cunoștințele despre industria orologeriei și despre ceasuri. Am aflat, de exemplu, că sultanii turci, curtea imperială chineză și unii maharajahi posedă numeroase ceasuri excepționale și bogat decorate. Eram fascinat atât de complexitatea

mecanismelor lor, cât și de frumusețea decorației și a formelor. Entuziasmul meu pentru ceasuri creștea de la un an la altul. Un entuziasm nu întotdeauna egalat de prudență și suficientă cunoaștere. Totuși, pe ansamblu, în primul rând datorită șansei, dar și ca urmare a propriei mele judecăți, am putut evita capcanele în care cad debutanții. De asemenea, în toți acești ani, am fost sfătuit și instruit de mulți prieteni din lumea orologeriei.

Gusturile mele erau – și încă mai sunt – clasice. Nu eram interesat de obiecte mai noi de 100 ani. Ca președinte al unei bănci, nu am avut probleme de securitate și am putut păstra liniștit colecția în propriul meu birou. Puteam astfel admira și atinge fiecare piesă în fiecare zi. În plus, oamenii care mă vizitau erau și ei captivați. Cât despre cei care veneau pentru a solicita împrumuturi, ei lăudau și mai dihai frumusețea ceasurilor mele.

Din nefericire, în zilele noastre, birourile ca și casele nu mai sunt atât de sigure. Singurul mijloc de a proteja o colecție de valoare rămâne un safe bancar. Ceea ce însemna să nu te mai poți bucura de plăcerea de a privi și atinge obiectele dragi. Iată de ce colecția mea de ceasuri a fost pusă la vânzare la Antiquorum din Geneva. ■

V.I.

IDEALUL FEMININ AL LUI HITLER

Entuziasmul și spiritul obedient al femeilor – în slujba dictaturii hitleriste. Am urmărit, în numărul trecut al revistei noastre, mecanismul, matematic conceput, de înrobire a sufletului feminin de către ideologia nazistă. Continuăm cu descrierea celui mai apropiat anturaj feminin al dictatorului.

Eva Braun

Gelly Raubal

R. BERGMANN (Frankfurt am Main)

Înainte de a fi cunoscut-o pe Eva Braun, Hitler a avut un șir de decepții sentimentale: Jenny Haug, sora șoferului lui, frumoasa Erna Haufstaengel, care l-a părăsit pentru un chirurg, fiica unui emerit om de știință din Berlin, care l-a respins din cauza antisemitismului lui feroce, fiica prietenului lui, fotografatul Heinrich Hoffmann, de care a încercat zadarnic să se apropie... Și lista poate continua. Toate aceste eșecuri i-au adâncit complexele. În cele din urmă, părea a fi găsit ființa pe care a iubit-o cel mai mult: Angela Raubal, tânăra lui nepoată de 17 ani, fiica surorii lui vitrege. Încă din anii liceului, aceasta își admira și iubea unchiul, dar era îndrăgostită de un tânăr. Hitler juca față de ea rolul de tutore, sever dar grijuliu, controlându-i relația cu prietenul și împiedicând până la urmă căsătoria lor.

Din 1928 Gelly Raubal s-a mutat în locuința lui și i-a devenit însoțitoare permanentă. El n-o părăsea din ochi, o răsfăța și o însoțea până și la cumpărături. Ca tip de femeie, era o austriacă precum într-o reclamă: ochi albaștri, durdulie, săni mari, romantică, un fizic zdravăn și visând să devină actriță. La un moment dat s-a zvonit că se vor căsători. Cu timpul însă, sentimentele ei s-au trasformat în opusul lor. Cu aversiune deja, fata îl ponegrea, etichetându-l drept „un tip odios”. Despre motive se pot face supoziții. Unii au spus că și-ar fi găsit pe altcineva, alții că nu a mai suportat teroarea lui, căci Hitler suferea de o gelozie cumplită, interzicându-i contactul cu alți oameni, controlându-i corespondența și convorbirile telefonice.

În cele din urmă, în ciuda presiunilor lui, Angela Raubal s-a hotărât să plece din München la Viena. La 18 septembrie 1931, fără a-și fi

putut realiza planul, a fost găsită împușcată în camera ei. Înurmăntarea s-a făcut precipitat, fără autopsie. S-a vorbit despre sinucidere, despre faptul că ar fi fost omorâtă, deoarece devenise un pericol pentru cariera lui politică. Ziarul *Münchner Post* a scris la 23 septembrie că tânăra de 23 ani vroia să plece la Viena pentru a se logodi, dar că Hitler o împiedicase. De asemenea, că se certase continuu cu Hitler și că fusese găsită cu arma lui în mână, cu nasul zdrobit și grave leziuni pe corp. Făcând apel la legea presei, Hitler a reușit să oblige ziarul la publicarea unei dezmițări. În cel de-al III-lea Reich tema sinuciderii ei a fost strict interzisă, după război apărând cu atât mai multe comentarii.

Între un iubit complexat și un tată terorizant

Pe Eva Braun a cunoscut-o în octombrie 1929, în atelierul-foto al lui H. Hoffmann, unde era angajată. Avea 17 ani și firea perfect potrivită unui despot: timidă, ușor de manipulat, gata să se supună fără condiții, fără pretenția de a se afirma, pe nici un plan, preocupată numai de mondenități și vise romantice, într-un cuvânt destul de ruptă de realitate.

Relația ei amoroasă cu Hitler a început după moartea Angelei Raubal, moarte care-l afectase profund, încât anturajul lui se temea să nu o urmeze. Bineînțeles că

Eva Braun a fost în prealabil verificată din punct de vedere al „purității rasiale”. Regulile relației fuseseră stabilite și dictate de Hitler. La început, el îi aducea flori și bomboane și o invita la cinema sau la o berărie, galanterii ce corespundeau convingerii lui că femeile trăiesc în lumea cotetărilor. Atelierul foto unde lucra Eva era o importantă bază a NSDAP-ului, unde se tipăreau broșuri, afișe, H. Hoffmann – care și-a publicat

memoriile în 1974 – fiind fotograf oficial al lui Hitler.

Eva Braun era tânără, frumoasă, dornică de viață, visând să fie iubită, iar Hitler o neglija încă de la bun început. Disperată, la 1 noiembrie 1932, a încercat să se sinucidă, trăgându-și un glonte în gât, dar a fost salvată. Actul ei a avut totuși un efect pozitiv: Hitler a hotărât să-i acorde o mai mare atenție. Cu toate acestea, a lăsat-o să lucreze, până în 1935, în atelierul-foto, fără să o sprijine financiar în mod substanțial.

Ea a continuat să locuiască în casa părinților, împărțindu-și camera cu cele două surori și rămânând supusă controlului sever al tatălui, care-i citea corespondența și-i asculta convorbirile telefonice. În 1935 a primit de la Hitler o vilă stil art-deco, cu două etaje și o mare grădină și a încetat să mai lucreze. S-a mutat acolo cu sora ei, Gretl, fericită că-și împlinise în bună parte visul. Frigiderul era vesnic plin cu bunătăți aduse de SS-iști, la ordinele lui Hitler, iar bani primea tot de la el.

Sir Oswald Mosley, liderul fasciștilor britanici, trece în revistă un batalion de adepți

Eva Braun se născuse la 6 februarie 1912, într-o familie mic-burgeză, tatăl fiind învățător, iar mama croitoreasă. Avea două surori: Ilse și Gretl. Convingerile politice ale familiei erau conservatoare, monarhice și naționaliste, antisemitismul fiind o componentă subsumată. După ce relația fetei lui cu Hitler a devenit notorie, tatăl, Fritz Braun, simțindu-se dezonorat și com-

promis, i-a scris acestuia în repetate rânduri, amintindu-i de „datoria de onoare a unui bărbat”, de faptul că „și cei mai mari sunt supuși imperativelor morale”. Îi cerea, de fapt, să se căsătorească cu Eva. Dar niciodată nu a primit vreun răspuns.

Eva era favorita mamei. Când venea acasă, tatăl se închidea în camera lui și nu schimba nici o vorbă cu fiica sa. Eva intra ca un iureș,

debordând de zburdălnicie, elegantă ca o stea de cinema, ascunzându-și cu greu nesiguranța pricinuită de statutul ei de metresă. Fără îndoială, visa la mai mult. Vioiciunea proba însă și incapacitatea ei nativă de a se concentra prea mult asupra aceluiași subiect, de a fi atentă la interlocutor. Ea căuta neîncetat ceva nou, altceva. Gretl, mai puțin frumoasă, îmbrăca rochiile de care Eva se plictisise. Era ca o umbră a surorii ei, un sprijin omniprezent.

A doua tentativă de sinucidere

Hitler venea rar să o viziteze și stătea puțin. La el înțâietate avea politica. Ea l-a catapultat la putere în 1933, când a devenit cancelar al Reichului. Prin prisma Evei Braun, evenimentele ce au marcat cei 12 ani sângeroși ai nazismului nu se rezumau decât la un singur aspect: cât timp putea petrece ea împreună cu Hitler. La 28 mai 1935, simțindu-se neglijată, a făcut o a doua încercare de sinucidere, cu somnifere, dar a fost din nou salvată.

Tempul liber pentru ea însemna așteptarea înfrigurată a vizitei sau telefonului lui. Practica și mult sport: înot, gimnastică, patinaj, schi. Prefera romanele lui Karl May și cele bulevardiere, despre femei ce se jertfeau pentru bărbații iubiți, precum și revistele de cinema. Ca multe tinere, visa să ajungă stea de cinema, dar la ea visul a dăinuit o viață întreagă. De aceea preocuparea Evei a fost întotdeauna garderoba, rochiile, pe care le schimba de șase-șapte ori pe zi, în căutare parcă a personalității proprii. „Dacă o vedeai vreodată concentrată, puteai fi sigur că se gândește la ceea ce urma să îmbrace“, a spus o dată o verișoară a Evei.

Vila ei s-a umplut cu daruri de la Hitler, începând cu portretul lui, în mărime naturală, maiestuos, pe un vârf de munte, cu haina

fluturând în bătaia vântului și cu privirea îndreptată în viitor. Tabloul fusese reprodus, în scop de propagandă, în milioane de exemplare. Eva a primit și un televizor, printre primele din Germania, un automobil, prototipul Volkswagenului, pe care constructorul lui, Ferdinand Porsche, i-l oferise lui Hitler de ziua lui. Cu timpul, Fritz Braun, tatăl Evei, s-a obișnuit cu ideea de a-l avea de ginere pe Hitler, chiar dacă neoficial. A devenit un admirator declarat al lui, s-a înscris în partid, afișându-se chiar ca un „martir“ al mișcării național-socialiste, deoarece fusese de față la 8 noiembrie 1939, când avusese loc atentatul nereușit organizat de Georg Elser asupra Führerului. Fritz Braun fusese chiar ușor rănit atunci.

Sub un clopot de sticlă

Încă din 1923, Hitler își cumpărase o casă în pitoreasca regiune muntoasă Obersaltzberg din Austria, aproape de Berchtesgaden. În 1933, din fondurile „Donăției Adolf Hitler“ s-au cumpărat, iar mai târziu, confiscat terenurile și imobilele din împrejurimi. Zona a fost închisă, construindu-se vile pentru Bormann, Speer, Göring, case pentru personalul de pază și o gospodărie agricolă cu sere de legume, udate numai cu apă de munte, deoarece Hitler era vegetarian.

În 1939 acolo s-a înălțat reședința de vară Berghof, care costase imensă sumă de 30 milioane Reichsmark. Avea 30 de camere, o sală de primire de 285 mp, cu un perete de sticlă, oferind o vedere grandioasă asupra peisajului alpin. Sala sugera o atmosferă nibelungiană, cu tablouri mari în rame aurite, goblenuri, sfeșnice de bronz, cuverturi de brocat.

Salonul se termina printr-o terasă mare, spre care ducea, de jos, un lung șir de trepte, în pantă. Greu de urcat, ele păreau a-l obliga pe vizitator să depună efort pentru a ajunge sus, până la EL,

Macheta complexului hotelier ce urmează să se înalțe – potrivit unui controversat proiect – pe locul fostei reședințe a lui Hitler de la Berchtesgaden

care-l privea rece, cum sosea gâfâind. Efectul psihologic fusese bine cântărit. Hitler își aștepta oaspeții fie sus, la capătul treptelor, pe terasă, fie coborând în întâmpinarea lor câteva trepte, după importanța pe care le-o acorda. Pentru Chamberlain, care avea aproape 70 de ani, nu a coborât nici o treaptă.

S-au construit, de asemenea, adăposturi antiaeriene la mare adâncime, cu rezerve de muniții pe mai mulți ani, alimente pentru toate gusturile, provenite din țările ocupate, șampanie și alte băuturi, medicamente și cosmetice, tot ceea ce era necesar pentru o viață subterană, paralelă, fără sens. Până la venirea trupelor americane localnicii au jefuit adăposturile.

Aici, la Berghof, și-a petrecut Eva Braun o treime din viață, într-o lume aparte, izolată, ca sub un clopot de sticlă, unde ecourile tumultuoase a tot ce zguduia lumea nu ajungeau deloc sau doar foarte palid. Exersată în a se supune, rămânea, conform voinței lui Hitler, în camera ei ori de câte ori venea un oaspete străin sau protipendada nazistă cu familia, ferindu-se să întâlnească oaspeții chiar și pe trepte. Dacă aceștia zăboveau mai mult, Eva se muta în casa lui Bormann. Așa a procedat în timpul vizitei amiralului Horthy, a cardinalului Pacelli, viitorul Papa Pius XII, a regelui Boris al Bulgariei sau a lui Chamberlain. Cel mai mult a durat-o că nu i-a fost permis să-l cunoască pe ducele de Windsor și pe soția sa, a căror poveste de dragoste o fascina.

În secvențele filmate ale vremii se vede cum, ori de câte ori apărea în imagine Hitler, Eva se dădea cu câțiva pași înapoi. Se autoelimina din imagine. În sine ea era însă jignită și nu fără teme. Suferea, dar în tăcere, sperând că va veni și ziua când va ieși din anonim. Ceea ce s-a întâmplat, dar numai cu un pas înainte de moarte.

Hitler prefera să fie înconjurat de femei mai reprezentative, precum Magda Goebbels, socotită „first lady” a Curții, Leni Riefenstahl, Winifred Wagner și altele. Când pleca la Berlin, Eva Braun nu avea acces la apartamentul lui Hitler din cancelaria Reichului, decât prin intrarea din spate a clădirii, deși din 1939 avea un apartament acolo. Dormitorul ei era cel al lui Hindenburg, dar libertatea de mișcare îi era strict limitată. Nu era luată niciodată în călătoriile oficiale. O singură dată se infiltrase în grupul secretarelor,

atunci când Hitler plecase la Roma. Dar, după ce gazdele descoperiseră cine este, o obligaseră să coboare la statutul de secretară, cu toate limitele de comportament ale acestora.

Gretl, marea pierdere

Hitler se ferea să fie văzut în public cu Eva. În general, era obsedat de ridicol, de a nu fi „surprins” rob al vreunei emoții. Una dintre secretarele lui a relatat, după război, că evita, de exemplu, să fie văzut jucându-se cu câinele lui preferat și că atunci când își dădea seama că este observat, gonia brutal animalul. Când pleca de la Berghof, deși Eva Braun era prezentă pe terasă, trecea pe lângă ea fără a-i arunca nici măcar o privire.

O mare pierdere pentru ea a fost căsătoria surorii ei, Gretl, cu Hermann Hegelein, ofițer de legătură S.S. al lui Himmler. Părea, de ambele părți, o căsătorie la comandă, despre Hermann șoptindu-se că prefera sexul masculin. Eva Braun pierduse însă ceea ce avea mai scump ca sprijin moral, compania fidelei ei surori. A ajuns astfel – în singurătatea ei – să se distreze ținând o cartotecă cu fișe despre fiecare rochie, palton, cu schița modelului, prețul, pantofii, gențile și bijuteriile cu care se asortau și cu care le purta. În prezența lui Hitler nu îndrăzne, deși dorea foarte mult, să danseze, să fumeze, să stea la soare ca să se bronzeze, cum era la modă. Știa că lui nu-i place.

În relațiile cu personalul Berghofului, se străduia să se impună, să dea ordine, cu o siguranță de sine care nu înșela însă pe nimeni. Poruncile i se îndeplineau cu vizibilă silă, mascată doar atât cât era absolut necesar. Eva se ferea însă să-și asume realitatea, prefera să se cruțe. Dar răul își urma cursul.

Ca întreg enturajul lui Hitler, se temea să nu-l supere cu ceva pe Hitler, să nu-i dezamăgească așteptările, nu vroia să-i ofere nici un motiv pentru ieșirile lui de furie. Când pleca din Berghof, personalul se simțea eliberat de presiunea și stresul prezenței sale. Intrigi refutate răbufneau atunci. Evei Braun servitorii i se adresau cu „gnädiges Fräulein” (stimată domnișoară), cu accentul pe „domnișoară”, și nu se mai grăbeau să o servească. ■

(Va urma)

Istoria revizuită

La Editura Enciclopedică se pregătește versiunea românească a volumului *Împărați romani*. 55 de portrete istorice, de la Cezar la Iustinian, a cărei ediție germană, coordonată de Manfred Clauss a apărut la editura C.H. Beck din München, în 1997. Începută de regretatul istoric Adolf Armbruster, munca este continuată de domnul Alexandru Avram. Din această carte vă propunem portretul unui împărat roman, asociat de multe ori, pe nedrept, cu Nero sau Caligula.

Titlul și subtitlurile ne aparțin.

COMMODUS

MICHAEL STAHL

La 17 martie 180, a început declinul Imperiului roman. Împărăția a decăzut „de la una de aur la una de fier și rugină”. Astfel au resimțit-o atât contemporanii, cât și urmașii lor, până în zilele noastre. Scena evenimentului era Vindobona, cartierul general imperial de la Viena. Pe patul de moarte, Marcus Aurelius l-a recomandat pe fiul și urmașul său desemnat, Commodus. În acea zi de 17 martie, noul împărat a preluat domnia autocrată ca *Imperator Caesar Lucius*, iar din octombrie, ca *Marcus Aurelius Commodus Antoninus Augustus*.

Sperante și iluzii

În lunile următoare, noul împărat – conform intențiilor și planurilor tatălui său – a purtat război împotriva germanilor, cu mijloace atât militare, cât și diplomatice. Călătoria de întoarcere la Roma s-a transformat într-un triumf. În apropiere de Capitală, populația, în

frunte cu membrii Senatului, i-a ieșit în întâmpinare. Era bucuria ce marca sfârșitul terribilelor războaie.

Commodus însă nu a fost în stare să acopere toate așteptările. În final, el avea să se trezească absolut singur. În noaptea de Anul Nou 192 spre 193, „tiranul”, posedat de plăcerea crimei – așa cum îl considerau până și cei mai apropiați ai săi – a fost sugrumat în apartamentele sale. Deznodământul s-a produs la îndemnul concubinei sale Marcia, a cameristului Eclectus și a prefectului pretoriului Laetus, care apoi aveau a se teme cu toții pentru viața lor. Commodus fusese împărat timp de 12 ani și opt luni: cel mai tânăr pe care-l cunoscuse până atunci Roma și ultimul din dinastia Antoninilor.

Observatorii contemporani și istoriografii de mai târziu au fost unanimi în judecata lor nimicitoare cu privire la Commodus: după Caligula și Nero, el a intrat în istorie ca al treilea monstru de pe tronul imperial. Se credea zeu,

ca nimeni altul dinaintea sa, și își afișa cu fervoare religiozitatea. În același timp, se expunea în fața tuturor, de orice condiție socială ar fi fost ei, neavând nici o reținere în a apărea gladiator în arenă. Violenta cu care a făcut ravagii în aristocrație i-a atras, pe lângă disprețul tuturor, și ura lor.

Domnia sa ne este descrisă în culorile cele mai sumbre, deși informațiile în ce-l privește sunt destul de sărăcicioase. Enumerarea crimelor, calomniile despre excesele-i sălbatice slujesc în primul rând scopului de a schița portretul unei creaturi criminale și respingătoare încă din fragedă copilărie. Această descriere contrasta puternic cu idealul împăratului, de cetățean desăvârșit.

Netrebnicia personajului, depravarea lui, nebunia lui, în ultimă instanță, să corespundă ele întru totul adevărului?

Commodus a fost primul împărat roman născut (la 31 august 161 la Lanuvium, nu departe de Roma) „în purpură”, căci tatăl său fusese înscăunat cu o jumătate de an înainte. Era al zecelea din cei, probabil, treisprezece copii și singurul din cei șapte fii ajuns la maturitate. Marcus Aurelius a făcut totul pentru a-i realiza succesiunea. În 175 Commodus a fost cooptat în toate colegiile sacerdotale, doi ani mai târziu i-au fost conferite titlul de Augustus și primul său consulat, ceea ce echivala cu o regență deplină.

Împăratul însuși și-a exprimat gratitudinea „că am găsit educatori potriviți pentru copilul meu”. De timpuriu, Marcus Aurelius l-a vrut pe Commodus alături la rezolvarea tuturor treburilor de conducere, luându-l cu el și în lungile sale călătorii. Nu a existat nici cea mai mică opoziție împotriva deciziilor împăratului.

Tânărul a crescut nu numai în universul

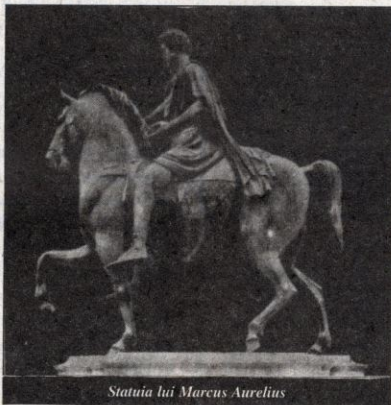
curții romane. El a cunoscut din proprie experiență provinciile nordice și orientale ale imperiului. Era familiarizat atât cu condițiile de viață din taberele militare, cât și cu atmosfera din universitățile grecești și cu tainele cultelor mistice orientale. La moartea tatălui său, Commodus a avut aprobarea unanimă pentru preluarea domniei. Nimeni nu a considerat gestul lui Marcus Aurelius o decizie eronată, alimentată exclusiv de o iubire paternă oarbă.

Ce este bine pentru imperiu

Prima misiune pe care a dat-o Commodus trupelor sale, după instalarea la conducerea imperiului, era conformă voinței părintelui lui: lărgirea și consolidarea stăpânirii romane „până la ocean”. Dar a avut și inițiative militare și de politică externă personale: a purtat tratative de pace cu marcomanii, quazii, burii și dacii, încheiate la sfârșitul campaniilor și care au durat toată vara anului 180. Este adevărat că ele se situau pe linia urmărită de multă vreme de Marcus Aurelius. Cronicarii antichi l-au criticat aspru pe Commodus pentru politica lui dusă la frontiera imperiului. I-au imputat o anumită comoditate, ce a condus la pierderea mult prea ușor a roadelor victoriei. De fapt, împăratul și majoritatea sfetnicilor săi – căci despre o

opoziție la cursul ales nu aflăm nimic – n-au făcut decât să pună în balanță, lucid, cheltuielile și profitul unor astfel de opțiuni.

Siguranța și consolidarea granițelor existente au reprezentat linia conducătoare a politicii externe a lui Commodus. Întreținerea de relații internaționale cerea o intensificare a pazei și controlului frontierelor. În domeniul

Statuia lui Marcus Aurelius

politicii externe perioada 180-192 prezintă un bilanț ferm pozitiv pentru Roma: s-a asigurat întinderea imperiului, iar acolo unde a fost necesar, a putut fi apărută cu succes, datorită unor trupe loiale și unor generali capabili.

În ceea ce privește politica internă, izvoarele atestă o administrație funcțională. Interesant este că Roma a început să-l preocupe pe împărat abia către sfârșitul domniei. Dar în provinciile africane și orientale, mai ales, există încă de la început mărturii ale activității și intervențiilor

imperiale și ale apropiaților săi. Izvorul cel mai cunoscut și deosebit de însemnat pentru istoria economică și socială a Imperiului roman este o inscripție din provincia Africa, din anul 182. Este vorba despre o petiție a arendașilor unui domeniu imperial către împărat. Micii fermieri se plâng de practicile marelui arendaș, care, sub acoperirea administratorilor domeniului și a procuratorilor, dar și pe baza dispozițiilor legale, le-ar cere munci și dări nejustificate de grele, pe care ar fi încercat să le obțină recurgând la soldați. Ei imploră „providența divină” a împăratului: „Ajută-ne ... și, întrucât noi suntem agricultori sărmani, care ne câștigăm existența prin munca brațelor, nu ne putem măsura cu marele arendaș, atât de îndrăgit de procuratorii tăi, grație cadourilor generoase ...pentru ca noi, grație milei înălțimii tale, să nu fim năpăstuiți de către arendașii fiscului districtual...”. Commodus a dat curs petiției, ca un suveran grijuliu față de supușii săi îndepărtați, care își apleacă urechea la cel umil și decide după principii umanitare.

În timpul guvernării sale, a fost creată o flotă pentru aprovizionarea Romei cu cereale

Commodus a început să fie omagiat ca Heracles (Hercule)

aduse din Africa, s-au acordat ajutoare în caz de catastrofe, au fost realizate numeroase construcții în mai multe orașe. Însă dificultățile economice nu au putut fi evitate. Această situație nu se datora atât risipei neînfrânate a curții imperiale – deși ea a existat – sau unor donații bănești către soldați și populația urbană. Mai degrabă războaiele grele și îndelungate și epidemia de ciură, care nu se stinsese de la Marcus Aurelius încoace și care a atins în 189 punctul culminant, au cauzat o înrăutățire generală a situa-

ției economice. În plus, Commodus a preluat de la tatăl său o vistierie aproape goală și un standard monetar deja afectat, astfel încât refacerea era dificilă.

Împăratul mai presus de toți

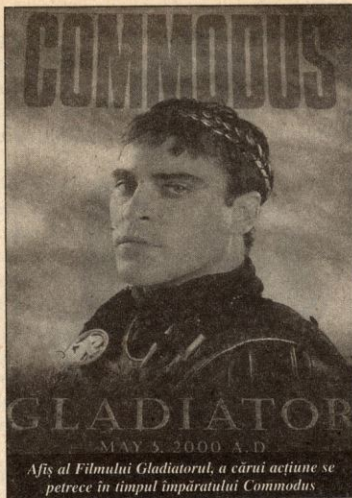
Commodus dispunea de un personal destoinic în aparatul central de la Roma. Cu toate acestea, el a rupt-o total cu practica predecesorilor săi. A exclus practic Senatul de la guvernare, biziindu-se exclusiv pe anumite persoane. Acestea nu proveneau din aristocrația senatorială, ci erau cavaleri sau liberi. Lor le-a fost încredințată, de fapt, conducerea statului. Comandantul gărzii lui de corp (prefectul pretoriului) a acumulat o putere nemaicunoscută până atunci în aparatul imperial de guvernare. Împăratul nu agreea studiul plicitor al actelor, audiențele fără sfârșit sau numeroasele consfătuiri cu responsabili de resort din administrație.

Prefecții pretoriului – și, înaintea tuturor, cavalerul Tigidius Perennis, între 182 și 185,

apoi libertul Marcus Aurelius Cleander, între 185 și 189 – au instituit la Roma un control absolut. Nimic și nimeni nu trecea de ei. Îneztrăți cu un mare talent economic și administrativ, ei au asigurat stăpânului lor un bun renume în provinciile imperiului. La Roma, în schimb, ei și-au consolidat și afirmat poziția într-un mod lipsit de orice scrupule: prin uciderea fără milă a tuturor adversarilor, printr-o îmbogățire personală rapidă, printr-o camarilă coruptă și intrigantă. Pe cât de puternici și de temut au fost, pe atât de repede au fost răsturnați, de îndată ce împăratul le-a retras favoarea, fie pentru că ambițiile lor trufăse și s-au părut brusc amenințătoare, fie la presiunea populației. Commodus a pus să fie lichidați, iar el a fost celebrat ca salvator al patriei.

Cu toate că împăratul a putut astfel să guverneze eficient și să-și consolideze propria poziție în fața populației Romei, el s-a distanțat prin acest nou regim de curte absolutist de preceptele administrative unanim recunoscute și confirmate ale stăpânirii imperiale. Ordinea politică stabilită de la Augustus funcționa fără fricțiuni, cu condiția ca suveranul să afișeze, înainte de toate, egalitatea și înțelegerea cu aristocrația senatorială. Spre deosebire de tatăl său, Commodus nu a respectat tradițiile în privința raportului Senat-împărat. El și-a exercitat de la bun început puterea absolută, fără nici un fel de reținere, și nu s-a temut nici de confruntarea deschisă cu Senatul.

Consecințele au fost inevitabile: conspirații și atentate repetate, singurele mijloace care îi mai rămăseseră aristocrației amenințate. Ca reacție, neîncrederea și frica lui Commodus de asasinate au crescut. Împăratul nu a știut cum

să scape altfel decât izolându-se în palat și încetând orice contact direct cu Senatul. „A ajuns la o ură atât de mare față de Senat, încât a dat grave lovituri acestui ordin“, consemnează biograful său.

Pe băncile astfel eliberate ale curiei, au luat loc un număr mare de oameni noi, *homines novi*, din ordinul ecvestru, chiar și liberi. Commodus putea fi sigur de loialitatea lor. Reprezentanți ai acestor categorii au ocupat posturile înalte de la comanda militară. Ei au

avut grijă ca Senatul să-l aclame docil și de la distanță pe împărat. În urma loviturilor mortale pe care i le-a aplicat Commodus, cea mai venerabilă instituție a statului roman, ajunsă la înjositoarea formulă de *senatus Commodianus*, nu a mai revenit nici mai târziu la rolul ce-i fusese atribuit de Augustus. De fapt, deopotrivă cu atitudinea împăratului, însuși Senatul și-a modificat profund alcătuirea internă și modul de a-și percepe propria poziție. A putut ataca și distruge atât de ușor structurile vechi, pentru că ele erau deja serios alterate.

Cliseul demenței

Commodus a căutat să dea un alt sens ideii de putere, după structura ființei sale. Mai ales spre sfârșitul vieții și-a arrogat puteri religioase numeroase, apărând la procesiuni bizare într-o costumație cu totul personală.

Primii care „au luat în stăpânire“ capitala Roma au fost zeii provinciilor orientale: Cibeles din Asia Mică, Serapis din Egipt, zeul sirian al Soarelui, Dolichenus din Anatolia răsăriteană, Mithra din Persia și Mă din Cappadocia. Fără îndoială că toți acești zei fuseseră tolerați de multă vreme și se bucurau de venerație în

întregul imperiu. Nou era doar fanatismul cu care tânărul împărat se apleca asupra acestor credințe, când, de pildă, se tunde complet în cap, se îmbrăca în hainele preoților egipteni și participa la procesiunea zeiței Isis, purtând imaginea zeului Anubis cu cap de șacal, cu care îi lovea pe participanții la serbare până le curgea sângele. Ritualurile pentru Mâ sau misterele lui Mithra erau transformate în băi de sânge. Aceste excese și completa decădere și abandonare a persoanei sacrosancte a împăratului în ritualurile religioase au conferit cultului zeilor orientali o nouă semnificație: ei nu dobândeau numai un loc egal în panteonul zeilor romani, ci împăratul era stăpânul atotputernic al universului pământean, prin faptul că el era primul lor slujitor și, în același timp, mijlocitor între cer și pământ.

Noul univers al zeilor, atât de variat, nu mai avea prea multe în comun cu politeismul tradițional. Din pricina aceasta, unii l-au blamat pe Commodus ca trădător al dogmelor și credințelor străbune. În final, Commodus, pradă unei autoapoteoze neînfrânate, a impus să fie intitulat și omagiat ca Heracles (Hercule). Statuia colosală a lui Nero, transformată

între timp într-o reprezentare a lui Apollo Helios, a fost din nou adaptată într-o figură a lui Hercule cu trăsăturile lui Commodus. Efigia împăratului divin Commodus Heracles a fost difuzată în întregul imperiu, prin intermediul monedelor și statuilor. În acest context se situează și aparițiile împăratului în amfiteatre ca gladiator sau vânător.

Alte dorințe imperiale au fost reînțemeierea Romei, devenită după el *Colonia Commodiana*, și schimbarea denumirilor lunilor după propriile sale titluri și nume. Cu toate acestea, nu trebuie să apelăm la clișeul demenței, al întunecării minții, pentru a explica activitatea acestui împărat. A fost primul care a sesizat contradicțiile interne la care ajunsese tot mai mult vechea ordine. Nu a mai fost dispus să suporte în continuare această stare de fapt. Nu a putut să distrugă vechea ordine și să o înlocuiască printr-una nouă, formele disponibile pentru aflarea unei soluții nu erau cristalizate. Va mai trece un întreg veac zbuciumat, până la apariția unor noi structuri imperiale, iar pentru aceasta va fi nevoie de personalități de talia unui Dioclețian sau Constantin I. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 1 noiembrie 2001, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

Cine este ctitorul mănăstirii Căldărușani?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna august 2001 este:

Ioan Cantacuzino

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric*, a fost câștigat de dl. Vasile Cornel Tilică, din satul Bălănești, com. Bărgăoani, jud. Neamț.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2002.

REGELE TAN-GUN

ÎNTEMEIERITORUL

EMILIA URIAN

În istoria universală puține sunt popoarele ce se pot mândri că știu data exactă a întemeierii primului lor stat. Printre ele, cel coreean. Statul Choson („Țara dimineților liniștite“, a nu se confunda cu regatul omonim din perioada 1392-1910) a fost fondat – nici mai devreme, nici mai târziu decât – pe... 3 octombrie 2333 î. Hr. În mod sigur, mulți cititori vor zâmbi cu subînțeles sau se vor întreba cum a fost posibilă stabilirea cu atâta exactitate a acestei date, mai ales că evenimentul a avut loc cu aproape patru milenii și jumătate în urmă. Să apelăm la Legenda regelui Tan-gun, una dintre cele mai cunoscute și îndrăgite creații literare ale poporului coreean.

În jurul anului 1285, călugărul budist Iryon a publicat un letopisetz intitulat *Samguk Yusa* (Fapte memorabile din perioada celor trei regate), ce conține și legenda regelui Tan-gun. Hwan-in, „Stăpânul tuturor cerurilor“, avea un fiu pe nume Hwan-ung, care stătea zile întregi și se uita la lumea omenească, întinsă sub cer. Văzând că oamenii de atunci nu dădeau dovadă de înțelepciune, trăiau în peșteri și grote, iar viața nu li se deosebea prea mult de cea a animalelor, el ardea de dorința de a coborî pe pământ, pentru a-i învăța cum să muncească și să trăiască mai bine. Înțelegându-i dorința, Hwan-in i-a dat „Trei mari sigilii ale cerului“ și 3 000 de sfetnici, cu care Hwan-ung a coborât pe un versant al Munților Taepaek (în prezent Myohyang), exact lângă un mesteacăn, crescut pe altarul unde se aduceau ofrande Divinității. Ajutat de miniștrii celor trei sigilii, respectiv al ploilor, al vânturilor și al norilor, el a adus cu sine și numeroase

semințe de cereale, viața îndelungată, bolile și pedepsele, bunătatea și răutatea, precum și 360 de învățături necesare lumii pământenă, cum ar fi lucratul pământului, pescuitul, duratul caselor, tămăduirea de boli, ba chiar și cum trebuie rânduite privilegiile de conviețuire, pe care le-a făcut cunoscute oamenilor.

Tigrul și ursoaica

Nu departe de locul unde coborâse Hwan-ung, se afla o grotă enormă, în care trăiau, în bună înțelegere, un tigru și o ursoaică. Văzând transformările în bine din viața oamenilor, la un moment dat, în mintea lor a încolțit dorința de a deveni și ei oameni. Tigrul și ursoaica au început să se ducă zilnic la altarul pe care se aduceau ofrande Divinității și-l implorau pe Hwan-ung să-i prefacă în ființe umane. Prințul le-a spus că a fi om nu este o treabă chiar atât

de ușoară. Este nevoie, în primul rând, de înțelepciune, dar și de multă hotărâre și răbdare, pentru a depăși multe greutăți și încercări.

În cele din urmă, mișcat de stăruința lor, Hwan-ung le-a dat câte o legătură de pelin și câte 20 de căței de usturoi, i-a sfătuit să le mănânce și apoi să intre într-o grotă unde să stea liniștiți 100 de zile, după care vor deveni oameni. Au procedat întocmai. La puțin timp însă, gura parcă le luase foc, la fel și burta. După zile întregi de chinuri groaznice, tigrlul nu a mai putut îndura. S-a ridicat brusc și, urlând, a părăsit grotă.

Ursoaica însă, chiar și după plecarea tigrlului, a răbdut cu tărie și, în a 21-a zi de când rămăsese singură, a început să simtă schimbări. Corpul i s-a molesit și s-a înfierbântat, de parcă i-ar fi fiert tot sângele. În cele din urmă, s-a transformat într-o fată frumoasă și zveltă, cu picioare lungi, drepte și suple, cu o piele fină și o față surâzătoare, cu un păr de abanos, lung și bogat, cu ochii negri și luminoși care străluceau limpede ca stelele la revărsatul zorilor.

A trecut un timp și Ung-nyo – așa o chema pe tânără – și-a durat o bojdeucă, într-un loc liniștit și cu un peisaj frumos. Trăia acolo fericită. Dar nu a putut îndura multă vreme singurătatea, așa că s-a adresat din nou celui care o făcuse om, cerându-i, de această dată, binecuvântarea de a-și găsi un soț, cu care să-și trăiască viața și să aibă copii.

Profund mișcat, Hwan-ung a hotărât să-i îndeplinească și această dorință. În clipa următoare, el însuși s-a transformat într-un pământean tânăr, voinic și chipeș și i-a spus că el va fi soțul ei. Nu peste mult timp, cei doi s-au căsătorit, iar în anul următor Ung-nyo a născut un băiat. Este cel care, peste ani, a devenit regele Tan-gun, părintele națiunii coreene.

Potrivit aceleiași legende, la 3 octombrie 2333 î.Hr. regele Tan-gun a întemeiat primul stat coreean, Choson, cu

capitala la Pyongyang, stat pe care l-a condus timp de 1 500 de ani, după care a părăsit treburile lumești și s-a dus în Palatul cerurilor. Mai târziu, la venerabila vârstă de 1908 ani, regele Tan-gun a revenit pe pământ, de data aceasta ca... „Spirit al munților“.

Intervine arheologia

Vechi documente chinezești și coreene consemnează că, pe teritoriul ce cuprinde Peninsula coreeană și o bună parte din Manciuria, trăia, încă din Antichitate, populația „Tong-Ai“ (arcașii sau barbarii din răsărit), care avea o legendă despre un rege – Tan-gun –, întemeietorul primului stat coreean „Choson“.

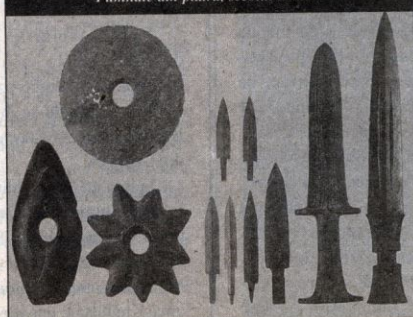
Istoriografia modernă susține că, pe teritoriile sus-menționate, primele „state“ ar fi apărut în secolul XI î.Hr. În secolul IV î.Hr. însă, documentele consemnează existența mai multor „state tribale“, dintre care „Choson“ – cel mai mare și mai puternic – condus de „regi“ care se declarau urmașii lui Tan-gun.

Legenda regelui Tan-gun, personaj semidivin, născut dintr-un fiu al cerului și o ursoaică, este strâns legată de credințele poporului coreean din Antichitate. Ea nu a fost niciodată contestată. Interesant este faptul că, recent, arheologi și istorici entuziaști din partea de nord a Coreei au anunțat, în mod oficial, că au descoperit chiar mormântul regelui Tan-gun, aflat în apropierea orașului Pyongyang. Sentimentul – și uneori chiar convingerea – coreenilor că sunt urmașii regelui Tan-gun le-a

inspirat o puternică mândrie națională care, de-a lungul mileniilor, i-a unit, le-a dat tăria să reziste tăvălugului istoriei și să-și păstreze până în zilele noastre nealterată identitatea națională.

Tocmai din acest motiv, ziua de 3 octombrie a fost declarată sărbătoare națională a Republicii Coreea. ■

Pumnale din piatră, secolul X î.Hr.

Chipuri uitate ale istoriei

Există civilizații sau mari personalități despre care astăzi nu mai știm nimic.

Aniversările UNESCO încearcă să remedieze omisiunile societății noastre concentrată aproape exclusiv pe sistemul de valori occidentale. Anul acesta se sărbătorește împlinirea a 800 de ani de la nașterea marelui astronom, matematician și filosof azerbaidjan Mahammed Nasiraddin Tusi.

Revista Magazin istoric găzduiește în paginile sale articolul ce urmează, obținut prin amabilitatea prof. univ. dr. Tahsin Gemil, ambasadorul României în Republica Azerbaidjan, care a realizat și versiunea în limba română.

ÎNVĂȚATUL CARE A ÎNTRECUT VEACURILE

Conf. univ. dr. NAZILE ABDULQASIMOVA (Universitatea de stat, Baku)

Mahammed Nasiraddin Tusi a văzut lumina zilei la 17 februarie 1201, la granița dintre veacuri, într-o familie de turco-azerbaidjani din orașul Hamadan, astăzi situat pe teritoriul statului iranian. Această informație ne-a parvenit prin intermediul marelui istoric persan Fazlollah (sau Fadl Allah) Rașid-ad-Din (1243-1318), care l-a și cunoscut personal pe marele astronom. De numele autorului *Sumei istoriilor*, în care sunt descrise cu lux de amănunte invaziile tătarilor în Europa (1241-1242) se leagă și menționarea extrem de interesantă a locuitorilor din Valahia, *ulak* și *kara ulak*.

Numele Tusi și l-a luat de la orașul Tus, amplasat în regiunea Khorosan, unde și-a petrecut tinerețea și s-a format ca învățat, urmând tradiția familiei. Tatăl și unchiul erau considerați printre cele mai luminate minți ale epocii.

În spiritul vremii, Nasiraddin Tusi s-a format ca un enciclopedist, îmbrățișând practic

toate domeniile cunoașterii timpului. El și-a pus semnătura pe circa 150 de lucrări științifice cu teme extrem de variate, de la astronomie la fizică și matematică, de la economie la literatură și logică sau de la psihologie la filosofie și... mineralogie.

De după gratii, la glorie

Printre lucrările sale, specialiștii au descoperit până acum și două redactate în limba veche turco-azerbaidjană – una dintre ele păstrându-se în Bulgaria, iar cealaltă la Bagcesaray – fosta capitală a hanatului tătar din Crimeea.

Faima lui Nasiraddin s-a răspândit repede în toată lumea islamică, unde învățații erau ținuți la mare cinste. Și astfel a fost invitat ca oaspete de onoare de către Nasiraddin Mohtasam, conducătorul ismaeliților din regiunea Khahistan, una dintre numeroasele secte

ale musulmanilor șiiti, avându-și originea în îndepărtatul secol VIII.

Sub oblăduirea celuialt Nasiraddin, Tusi a scris lucrarea ce avea să-i aducă faima, *Ahlaki Nasiri (Etica lui Nasiri)*. Terminată în anul 1235, ea a cunoscut o rapidă și largă răspândire, numele și conținutul său pătrunzând chiar și în India și China.

Dar *Etica lui Nasiri* nu a stârnit numai admirație. Ea a dispăcut într-o asemenea măsură califului din dinastia abbasidă din Bagdad (întemeiată de unul din descendenții unchiului lui Muhammad, Abu al-Abbas, în anul 750), încât acesta a poruncit închiderea tânărului savant în citadela Alamut, din nordul Iranului de astăzi, cunoscută și sub denumirea de „Cuibul de vultur”.

Nesăbuița l-a costat însă extrem de scump pe califul din Bagdad. Iar pentru Tusi, cei 20 de ani de viață petrecuți acolo au reprezentat timpul perfect pentru conceperea și realizarea celei mai mari părți a operei sale.

Faima savantului a ajuns și la urechile hanilor din zonă, devenind chiar subiect de aprigă dispută. În anul 1256, la începutul campaniei de cucerire a Iranului, când oștile mongolo-tătare au asediat cetatea Alamut, ele au primit ordin de la marele han Mangu să-l captureze pe Nasiraddin Tusi și să-l trimită la Pekin.

Numai că, hanul local Hulagu a preferat să-l păstreze pentru sine pe Tusi pe post de mare sfetnic. Iar opțiunea s-a dovedit benefică pentru hanul mongolo-tătar ce a întemeiat dinastia Ilhanizilor. Convocându-și consilierii, Hulagu han le-a pus problema următorului mare obiectiv de cucerit. Dilema era între Constantinopol și marele Bagdad. Deși cea mai mare parte a sfetnicilor au căutat să-l îndrume împotriva capitalei bizantine, Nasiraddin Tusi a susținut necesitatea și mai ales posibilitatea cuceririi Bagdadului, capitala și inima califatului islamic Abbasid. Și astfel, în 1258, armatele mongolo-tătare ale lui Hulagu han au cucerit Bagdadul, ultimul descendent abbasid refugiindu-se la Cairo.

Un observator astronomic drept răsplătit

Acest succes politico-militar a marcat radical și evoluția științifică a lui Nasiraddin Tusi. Încă din timpul asediului Bagdadului, el începuse pregătirile pentru construirea unui mare observator astronomic, la care visa de multă vreme.

În plin război, învățatul ceruse hanului, de acum prieten, să cruțe capitala abbasidă cu populația sa, astfel încât să nu aibă de suferit marile valori culturale ce erau adăpostite aici și nici colegii săi de breaslă să nu fie uciși.

Iar anul 1263, după triumful cuceririi Alepului și Damascului (1260), i-a adus lui Tusi și fericirea de a-și vedea visul împlinit. Căci acum observatorul astronomic ridicat la Maraga a început să funcționeze. „Minunile” științei trebuia pusă în slujba hanilor. Și Nasiraddin a fost destul de abil în a-l convinge pe Hulagu de acest mare avantaj. Se spune că atunci când învățatul i-ar fi cerut hanului să subvenționeze construirea unui observator astronomic, suveranul mongolo-

Globul terestru păstrat în Muzeul din Dresda

tătar ar fi fost surprins de mărimea sumei pretinse și l-ar fi întrebat despre utilitatea unor asemenea cercetări. Atunci, marele astronom i-ar fi sugerat hanului să trimită un om, în ascuns, în vârful stâncii lângă care se aflau și, de acolo, fără știrea oștenilor săi aflați în preajmă, aceasta să rostogolească un vas mare de metal. Zgomotul făcut i-ar fi speriat pe oșteni, în schimb, hanul ar fi rămas nepăsător. „Vedeți – ar fi spus atunci savantul – când știi cauza unui fenomen nu ai de ce să te sperii. Așadar, dacă vrem să trăim fără teamă pe pământ, trebuie să știm ce se petrece în ceruri.” Pilda a funcționat exemplar, Hulagu han acordând banii necesari pentru

construirea observatorului. El a destinat chiar surse importante financiare pentru întreținerea utilajelor și plata învățaților care au lucrat acolo.

Chiar dacă nu a fost primul observator construit în lumea islamică, cel ridicat la Maraga

s-a impus prin promovarea unui adevărat program de cercetare științifică. Să nu uităm că suntem la mijlocul secolului XIII, în îndepărtata lume mongolă...

Observatorul astronomic a fost ridicat pe o colină din apropierea orașului Maraga, ce se bucura pe atunci de aer curat, datorat lacului și pădurii din împrejurimi. El măsoara 350 m lungime și 150 m lățime și era dotat cu cele mai moderne aparate din acele vremuri. Multe dintre acestea au fost inventate, confecționate și puse în funcțiune pentru prima oară chiar în observator.

Biblioteca stabilimentului științific era și ea extrem de bogată, numărând, după aprecierea unor surse, circa 400 000 de volume. Cu titlul de „maestru al universului”, Nasiraddin

Tusi a adunat aici pe cei mai buni învățați din domeniul astronomiei și fizico-matematicii, diversele origini etnice nereprezentând deloc un impediment.

Dar contribuția colectivului științific condus de Tusi la progresul cunoașterii omenirii a început să fie recunoscută abia în ultima vreme.

Idel uitate, idel preluate

Astfel, de pildă, globus-ul, bine cunoscut astăzi și elevilor din clasele primare,

se credea până de curând că ar fi fost o invenție a geografului german Martin Bohein (1459-1507). Dar, la muzeul din Dresda, există un globus confecționat din aur și argint, pe care sunt menționate și pozițiile astrilor. Din inscripția aflată

Ruinele turnului central al Observatorului astronomic de la Maraga

pe el reiese că a fost făcut în anul 1279, la observatorul astronomic de la Maraga, de către fiul inginerului șef, Mahammad ibn Meivayyaddin.

De altminteri, tot dintr-o scriere a acestui inginer-inventator, păstrată la Paris, aflăm că la Maraga erau utilizate aparate mari, dintre care cinci erau chiar invenții autohtone, ieșite de sub îndrumarea lui Nasiraddin Tusi. Printre acestea se număra și un mare „cvadranț de perete” sau așa-numita „sferă armilar”, utilizată pentru stabilirea coordonatelor planetelor și stelelor.

Cercetătorii de la Maraga au inventat și „cvadranțul rotitor”, aparat care, în anul 1287, ajunsese și la Pekin, unde se păstrează încă și astăzi. Iar „cvadranțul azimutal” folo-

sit, mai târziu, în observatorul celebrului astronom danez Tiho Brahe (1546-1601), profesorul nu mai puțin celebrului Johannes Kepler (1571-1630), nu era altceva decât o formă puțin modificată a „cvaadrantului rotitor” de la Maraga. Cu acest aparat a fost posibilă calcularea exactă a eclipselor de soare și de lună.

Învățații europeni nu s-au folosit numai de aparatele lui Tusi și ale colectivului său de cercetători de la Maraga, ci și de rezultatele observațiilor acestora, transmise posterității prin interesante lucrări de specialitate. Printre ele se găsește și *Zidj-i Elkhani* (Tabelele Ilhanului), lucrare ce a servit astronomilor ca instrument de lucru timp de aproape 200 de ani, până la inventarea tabelelor marelui astronom Ulugbeg, nepotul marelui Timurlenk (c.1336-1405), învingătorul lui Baiazid la Ankara, în anul 1402. În tabelele lui Tusi existau toate elementele necesare pentru calcularea orbitei planetelor, pentru prevederea cu exactitate a eclipselor de soare și lună, tabele trigonometrice deosebit de precise, precum și coordonatele exacte ale nu mai puțin de 256 de orașe cunoscute ale vremii.

Mulți savanți europeni află, mult mai târziu, de descoperirile lui Tusi. Astfel, savantul german Otto Niegbauer consideră că rezultatele cercetărilor învățatului azer au ajuns și la urechile lui Copernic (1473-1543), nu se știe prin ce filieră. Astăzi este limpede faptul că polonezul s-a folosit de construc-

ția științifică a lui Tusi. La rândul său, profesorul W. Hartner, de la Universitatea din Frankfurt, consideră și el că azerul a oferit lumii științifice un nou model de mișcare a lunii, fundamental deosebit de cel gândit de Ptolemeu și chiar una dintre teoremele lui Copernic, privind viteza diferită a planetelor, nu reprezintă altceva decât un împrumut din lucrarea lui Nasiraddin Tusi, intitulată *Amin-tiri despre astronomie*.

Dar nu era pentru prima dată când Copernic se inspira din opera științifică a lumii arabe. El se pare că a folosit și schema concentrică a astronomului din Damasc Ibn es-Satir (1350), care însă și el se folosise de sistemul asemănător descoperit la Maraga. Din păcate, arăta Hartner, Copernic nu a catadicsit nici măcar o dată să pomenească numele lui Tusi. Mai mult, un alt cercetător polonez, S.Roczinsk, a dovedit că la Universitatea din Cracovia opera învățatului azer era utilizată frecvent, fără a se indica niciodată autorul.

Dar Mahammad Nasiraddin Tusi rămâne un nume important în istoria științelor exacte, chiar dacă multe dintre descoperirile sale au fost ulterior uitate sau trecute sub tăcere. Iată un ultim exemplu: în lucrarea *Tadfrid al-Kalam* (Izolarea cuvântului) găsim compoziția luminii, așa cum, peste 400 de ani, a fost ea definită de Isaac Newton (1642-1727). Posteritatea e uneori foarte crudă cu adevărații inventatori. Și de aceea rememorarea istorică trebuie să facă dreptate. ■

PREGĂTIT DE RĂZBOI

(Biverb: 7, 7)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția careului:

PAGINI DIN ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC

PREPARANĐIE-LAZAR-RALEA-
OM-NOTA-EU-INOT-ODE-DS-EI-
ETC-PI-A-SCOLI-SIBIU-T-SIGHET-
AL-IR-MAI-RASE-ARON-TOMIS-
AMAN-LUPU-C-SAT-BARITIU

Așa vă place istoria?

Jocurile Olimpice de la Sydney, din anul 2000, au adus în prim-plan numeroase cazuri de sportivi împiedicați să participe la probele de concurs ori descalificați, după obținerea unei medalii, ca urmare a depistării la analize a unor substanțe interzise, conform normelor olimpice. Pentru Jocurile Olimpice moderne, practica dopării este aproape centenară. Unul dintre cele mai izbitoare exemple este al sportivului italian Dorando Pietri (1885-1942), care a concurat la proba de maraton a celei de-a IV-a Olimpiade, desfășurată la Londra, în iulie 1908.

1908. CAZUL DORANDO PIETRI

Pe stadionul White City din Londra, publicul aștepta, pe o căldură înăbușitoare, sosirea concurenților la proba de maraton. Vineri 24 iulie, la ora 17.25, primul concurent, un tânăr italian mustăcios, a pătruns în arenă, singur, și s-a angajat în ultimul tur de pistă, care îl despărțea de aurul olimpic. Fostul ucenic de brutar din Capri lăsase pe drum pe marii favoriți ai cursei, deși posibilitățile sale materiale nu-i permisese decât închirierea unei camere într-un hotel de mână a treia din pestrițul cartier londonez Soho, unde își lăsase valiza de carton.

Descalificare, dintr-un gest frățesc

Primul dintre rivali, amerindianul Longboat – „Indianul neînfrânt” – cum îl numeau ziariștii, zăcea pe marginea traseului, la kilometrul 38, cu o sticlă de șampanie în mână, șocat de apariția fulgerătoare a acestui *outsider*. Nu mai erau decât 352 de metri de parcurs (din cei circa 42 000), pentru ca Dorando Pietri să fie încoronat drept câștigător al ediției din 1908.

Dar, lansat prea devreme într-un sprint sinucigaș, iată-l că se clatină și se prăbușește

pentru prima dată. Asemenea unui boxer numărat, el se ridică și pornește într-o direcție greșită. Peste stadion – în tribune, între cei 90 000 de spectatori, se afla și scriitorul Arthur Conan Doyle, creatorul lui Sherlock Holmes – se lasă o tăcere plină de consternare, întreruptă doar de strigătele de încurajare ale compatrioților săi. La a doua cădere, însăși regina, soția regelui Marii Britanii, Eduard VII, își abandonează atitudinea solemnă și impasibilă, transformându-se în prima supporteră a campionului, care juca acum și rolul unui erou tragic. Loja oficială a găsit șocant comportamentul Alteței Sale Regale.

Sportivul înainta în zig-zag, ca un robot, pe această potecă a gloriei, devenită drum al crucii. Genunchii săi au cedat din nou. În momentul în care doar câțiva metri îl mai separau de linia de sosire, a intrat pe stadion următorul concurent, americanul de origine irlandeză Johnny Hayes. În urletele întregului stadion, acesta venea pe urmele „marionetei dezarticulate”, amenințând să-i ia victoria. Atunci, un bun samaritean, sub înfățișarea unui judecător cu pălărie de pai, îi întinde mâna lui Dorando,

care continua să se clatine, și îl ajută să termine ca învingător. Acest gest frășesc – care ar fi smuls o binecuvântare chiar și din partea zeilor Olimpului – a determinat descalificarea concurrentului.

Ca și cum libretul acestei melodrame sportive – din care s-a inspirat, de altfel, compozitorul Giacomo Puccini în opera *La Fanciulla del West* – nu era destul de lacrimogen, învingătorul decăzut a intrat imediat în comă. „*Mirosea îngrozitor a stricină*“, comenta unul dintre concurenți, replică preluată imediat de presa americană. Pe scurt, sportivul era dopat într-o doză aproape letală.

Mica Italie, în extaz

Pentru Italia epocii, roasă de un complex de inferioritate față de „marile puteri“, care o va împinge în curând să-și încerce ambițiile coloniale în deșertul tripolitan, ultragiile acestei nedreptăți strigătoare la cer păreau un adevărat sacrilegiu. Ele au provocat reacții extreme la toate nivelurile. Dar timpul dezleagă limbile. Cu toate că

regina îi dăruise nefericitului său idol o cupă plină cu lire sterline, spunându-i „*în-drăznesc să sper că nu veți păstra ranchiună Marii Britanii*“ medicul care l-a îngrijit pe sportiv a recunoscut, în memoriile sale, că îl salvase de efectele unei supradoze medicamentoase.

Dar jocurile erau făcute. La 23 de ani, atletul Pietri se transforma în „icoana Dorando“. Acest prenume curios – făurit în provincia sa natală, Emilia-Romagna, bogată în bizarerii onomastice (cum o dovedește și prenumele Benito, primit la botez de Mussolini) – a devenit numele său de scenă. În luna noiembrie a aceluiași an, zidurile New York-ului erau pline de afișe care anunțau marea revanșă: „*Hayes versus Dorando*“.

A fost un maraton cu specific american. Pentru a umple stadionul, organizatorii au trebuit să promită că întreaga cursă se va desfășura sub ochii spectatorilor. După 279 de tururi epuizante și plictisitoare, Dorando și-a devansat rivalul olimpic și, de această dată, a rezistat până la capăt.

Succesul a umplut de mândrie „Little Italy“ (comunitatea italiană din Statele Unite)

Bunul samaritean îl ajută pe Petri

și, mai ales, pe celebrul cântăreț de operă Enrico Caruso, care venise deja la căpătâiul său, imediat după întâmplarea nefecundă de la Londra. Arthur Conan Doyle nu se bucura mai puțin; cu patru luni în urmă, fusese promotorul unei colecte publice în favoarea lui Dorando.

Această cursă i-a adus învingătorului onorarii princiare, făcându-l să treacă la profesionalism. Privat de aurul olimpic, el și-a găsit revanșa în banii ușor de câștigat din Lumea Nouă. Italia urmărea de departe, cu fericire și emoție, aventurile atletului căruia America îi recunoștea, în sfârșit, adevărata valoare. Din acel moment, a urmat un lung șir de succese. Renunțând la stricnina, de teamă să nu-și riște din nou viața ori pur și simplu mai abil în folosirea amestecurilor farmaceutice, care nu erau doar apanajul său, Dorando, în versiunea „star în turneu permanent”, a cucerit mulțimile. În loc să-și încredințeze cariera antrenorilor, el a preferat să apeleze la impresari.

Alături de Negus, în manuale

Atins de nostalgia țării natale, unde dorea să se întoarcă într-un timp cât mai scurt, Dorando a accelerat vertiginos frecvența demonstrațiilor, pentru a se îmbogăți cât mai repede. Ca și Buffalo Bill (*Magazin istoric*, nr. 8/1999), el își vindea talentul. O publicitate mediatică savant orchestrată îi pregătea fiecare apariție. Era prezentat copilul sărac, provenit dintr-o familie numeroasă, strivit de munca la brutărie, dar care credea cu înverșunare în steaua sa. Erau povestite începuturile sale promițătoare în ciclism, înainte ca o busculadă să-i determine renunțarea la acest sport. Erau descrise pariurile câștigate, cel mai cunoscut constând în ducerea unei scrisori la destinație pe distanța Capri – Reggio Emilia (50 km dus-întors).

Destinul său era pecetluit. Nu-i mai rămânea decât să-și uimească conaționalii,

urcând cât mai repede posibil treptele gloriei: campion provincial, regional, apoi național. Până în ziua în care un juriu fariseic și reaua-credință a adversarilor au complotat pentru a-i lua totul: victoria, onoarea și chiar viața. Dar, la capătul calvarului său, îl aștepta „învierea”.

Au urmat concursuri asemănătoare în Argentina, ba chiar întreceri cu cicliști cunoscuți ori cu cai de curse. Plin de pesos și de dolari, Dorando s-a întors triumfător în Italia, înainte de primul război mondial. Un țărăn italian ar fi trebuit să muncească mai multe secole pentru a strânge cele 200 000 de lire agonisite de atletul Pietri. Mai bine de jumătate din această „comoaară” a fost investită într-un proiect megaloman: transformarea unui han din așezarea sa natală într-un hotel, după cele mai înalte standarde. A fost neglijat totuși un amănunt important: clienții, în majoritate negustori de vite, comis-voiajori, angroșiști, care, dacă aveau un ban în plus, nu la hotel îl cheltuiau. Capri nu era Viena, St. Peterburg, Davos sau Veneția.

Afacerea a fost așadar, abandonată înainte ca Dorando să fie complet ruinat. Plecarea pe front și inflația galopantă i-au transformat restul agoniseli într-o simplă amintire. A părăsit cu tristețe Capri, unde privirile consătenilor îi aminteau eșecul, reușind să deschidă un garaj la San Remo. În 1936, Mussolini l-a numit „cavaliere”, iar povestea atletului nedreptățit de „perfidul Albion” figura la loc de cinste în manualele școlare, alături de azilul acordat de englezi Negusului (împăratul Etiopiei), alungat de trupele coloniale italiene, pentru ca tineretul italian să nu aibă încredere în ispitele britanice.

Dorando Pietri a murit în 1942, la vârsta de 57 ani, când Aliații păreau să se detașeze ca învingători, în timp ce puterile Axei se clătinau, probabil ca urmare a „dopajului” încercat prin Blitzkrieg. Revanșa-miracol reușită de atletul italian nu s-a repetat în plan politic-militar. ■

AU FOST CETĂȚI CÂNDVA...

CETATE ANTICA			CETATE		PE CAL		ÎNCERCUT	
CETATE DE SCAUN			URIAȘ		ÎNCĂ		CETATE	
			GINA!		VARNA!			
						ÎN RAMĂ!	VEȘNICĂ	
CETATE			CETATE					
DOMN IN FINAL!			GRAI					
DOI ROMAN					LEGENDĂ			CETATE
		ISIS!			LEMNE CE ARD			
CON-STRUCȚOR						MONEDĂ ROMANĂ		
ÎNTRE-BARE						CETATE		
		CELEBRI						
		CETATE						
ÎNCEPUT DE GROHOTIȘ			GIURGIU LA MA-HALALE			NEAGOE BASARAB		
CETATE			TEODOR			DOMN		
					DOMNI-TOR			
					MULTIME (OD.)			
ZIDURILE CETĂȚII TOMIȘ			EROU LEGEN-DAR				MASINĂ DE TEREN	
HORIA URSU			ERE!					
CETATE								ION VODĂ
			BOGAȚII					
SUPLU								
CAP DE AVARI			CETATE					

Prof. Viorel IORDACHE

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

„În urmă cu 50 de ani, cam pe vremea asta – își amintește nuvelistul Radu Cosașu – făceam adăpoii și pansajul, schimbam în diagonal dârlogii la școala de ofițeri a Regimentului de cavalerie din Oradea. Fraza asta îmi dă o ușoară și plăcută amețeală, ca venită din altă lume – am trăit eu o asemenea experiență?

Ajunsesem la Oradea, «la cai», în toamna lui '50, când m-am prezentat la recrutare ca frezor, acolo, la uzinele «Timpuri noi», lângă Abator, din cauză că sor-mea emigrase, legal, în Israel și cei de la ziarul *Scânteia tineretului* socotiseră că trebuie să trec «jos, în producție», printr-o «probă de foc» a devotamentului meu față de Uniunea Tineretului Muncitor (U.T.M.).

Puteam să scap de armată, invocând că sunt și la fără frecvență, în anul I la Litere, de unde nimeni nu mă dăduse afară, mai ales că, la examenul de intrare, luasem o notă mare, trăgând pentru oral bilețelul cu *Importanța studiului Poeziei putrefacției sau putrefacția poeziei* [un „studiu”-pamflet împotriva lui T. Arghezi, publicat, în 1948, în *Scânteia*, de Sorin Toma, redactorul-șef al ziarului; era semnalul de marginalizare a marelui poet – n.l.l.].

N-am vrut însă să scap de armată, nu am apelat la condiția mea de student (*Condiția umană* [de André Malraux] n-o citisem...), am pus mai presus de orice,

chiar de mine însumi, datoria față de Republica Populară, coroborată cu sfatul bătrânesc: nu-i bărbat acela care n-a făcut armata! Și astfel am ajuns, cântând și bând toată noaptea, în tren, cu ceilalți din «leat», la gara din Oradea, iar de acolo, cu lădițele și valizele în mână, în curtea Regimentului de cavalerie, lângă cimitirul din marginea orașului. (Cred că pentru mulți, azi, textul e ușor urmușian – *Let it be*, cum cântau Beatlesii, «Lasă-l să fie!».)

Școala noastră avea menirea «să scoată» ofițeri de cavalerie, ceea ce însemna că eram mulți băieți cu ceva carte, intelectuali să zicem, dacă socotim bacalaureatul un act intelectual și de ce nu l-am socoti astfel? Dar, indiferent câte clase ai, că ești de la oraș sau de pe câmp, «instrucția e instrucție, regulamentul – regulament și, în cazul nostru, calul e cal cât omul». Așa ni s-a spus, clar, din prima zi de școală.

Nu sunt dispus să fac haz de gradații noștri, să mă înscriu în infinitul bancurilor din armată care, toate, ascut lupta de clasă dintre cei cu 7 clase care comandau celor cu 7 ani de acasă, care li se supuneau; dintotdeauna, anecdotele din armată mi s-au părut de un comic facil, evident și plicticos.

Nu voi fi crezut, după cum mă cunoaște lumea azi, dar eu am luat armata în serios. Merg mai departe și recunosc că armata a fost o școală

unică a bărbăției mele care risca, altfel, să fie intelectualizată unilateral și livresc: nu știam să cos un ciorap sau un nasture – și am învățat; nu cunoșteam ce înseamnă să speli un closet sau cimentul unui coridor, să faci șmotru, să tai un cartof, să stai de planton, să fii consemnat, duminică, în cazarmă – le-am aflat.

Dar nimic nu se compară cu acea stranie experiență a vieții mele printre și pe cai. Am cunoscut calul îndeaproape: dimineată, la ora adăpoiului, dându-i să bea din găleată și așteptându-i fornăitul final, anunțându-mă că a băut destul; apoi, la ora țesălării – adică a pansajului – când trebuia să scot cât mai multe prafuri de pe părul și pielea lui; la ora instrucției, călare în manej sau pe câmp, la galop sau la trap, suportându-mi neștiința, îngoasa, prostia în a-l călări, de nenumărate ori enervându-se, ironizându-mă și batjocorindu-mă cum numai el, Nabucodonosor, sau numai ea, Carmen, știau; mi-am spart vreo trei perechi de ochelari, dar mi-au dat o optică de care abia acum, după 50 de ani, îmi dau seama cât e de necesară: aceea de a sta blând în fața necunoscutului, chiar când acesta ia, la miez de noapte, chipul unor ființe care se sperie în somn, visează urât, se ridică în două, trei, patru picioare, încep să necheze, se lovesc de stănoage, se rup din hamuri, întorc grajdul și lumea cu fundul în sus, te înnebunesc, dându-ți coșmarul, dar și conștiința meseriei de grăjdar schimbul II, de la 12 noaptea la 3 dimineata.

O meserie atât de dură, încât, de multe ori, se confunda cu o pedeapsă: «Soldat!, la noapte faci grăjdar schimbul doi, ca să te înveți minte!». M-am învățat, Domnul fie lăudat!

De 40 de ani, constat că nimeni din jurul meu

Universitatea

– oricâte prefaceri revoluționare s-au comis zi și noapte, în proporții de «massă» – nu cunoaște această meserie, de grăjdar schimbul II. Și nici nu o va mai cunoaște fiindcă – vorba de ieri, în Cișmigiu, a unui bătrân dus cu căruciorul de un copil – «războaiele fără șarje de cavalerie nu mai pot fi numite războaie!»

Editura Academiei publică volumul întâi din seria de *Documente privind istoria României. B. Țara Românească*. Sunt 250 de documente din anii 1501-1525, dintre care 180 traduse din slavă. Atât acel volum, cât și cele care i-au urmat, nu au respectat criteriul științific al editării documentelor, publicând doar traduceri. A fost nevoie ca, începând cu anul 1966, să se reia corpul, sub titlul *Documenta Romaniae Historica*, în patru serii: A – *Moldova*; B – *Țara Românească*; C – *Transilvania*; D – *Relații între Țările Române*.

Arhivele Statului trec din subordinea Ministerului Învățământului Public la Ministerul Afacerilor Interne, înființându-se Direcția Generală a Arhivelor Statului. Director general – istoricul A. Sacerdoțeanu (1940-1976; *Magazin istoric*, nr. 9-11/1997).

Printre altele, se alcătuiește un plan privind preluarea diverselor fonduri arhivistice aflate în posesia unor instituții, întreprinderi, unități agricole ș.a. Multe dintre aceste arhive erau predate centrelor de achiziționare a hârtiei vechi.

Pentru stăvilirea fenomenului, Direcția Generală a Arhivelor Statului a întocmit și a trimis filialelor regionale un chestionar privind „normele de preluare a materialelor arhivistice existente în țară”.

Casa Centrală a Armatei (acum Cercul Militar Național)

Iată un răspuns, primit din partea filialei Iași a Arhivelor Statului.

„Ne bucurăm că s-au luat aceste măsuri mai energice și bănuim că rezultatele bune nu vor întârzia.

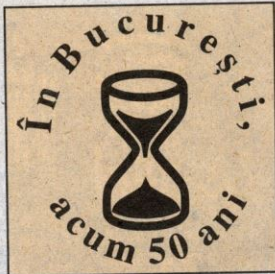
De-altminteri – și aceasta se poate constata în fiecare raport de selecționare a arhiviștilor delegați – chiar de prin 1929 [probabil 1949], de când a început vânzarea arhivelor [de] la „Societatea pentru Ocrotirea Tinerelor Fete” – grija noastră a fost permanentă: aceasta de a salva materialul arhivistice important.

Această grijă a noastră a dus de multe ori la salvări de la o distrugere sigură a atâtor piese de mare valoare din multe puncte de vedere; altelei încă constatăm că am ajuns prea târziu, când nimic nu se mai putea repara. Din anul 1929 (!) încoace avem multe cazuri de distrugeri de arhive, cu care putem ilustra îndeajuns acest trist capitol din istoria arhivelor noastre [...]

Tribunalul Focșani ne-a trimis în anul trecut opisele dosarelor existente, ca să fie selecționate aici. aceste opise începeau cu anul 1914. La fața locului, în subsolul clădirii, delegatul nostru a găsit rafturi întregi cu arhive vechi, amestecate în așa hal că nu s-ar fi putut găsi cel mai vechi dosar nici după o lună de cercetare.

Din mici sondajii s-au găsit dosare începând cu anul 1864; însă noi cunoaștem că acest tribunal a avut arhivă veche, de la 1832 și pe care a cercetat-o și A. Sava, când era acolo judecător. Astăzi nu se știe nimic de existența ei [...]” Se solicită „plecarea imediat pe teren a delegaților Arhivelor Statului. [...]”

La Piatra Neamț, la tribunalul local, în mormanul de arhivă selecționată și depozitată sub niște scări, așteptând vânzarea, s-au găsit de către delegatul Arhivelor Statului majoritatea dosarelor răscoalei țărănești din 1907 și

alte dosare importante, care au și fost ridicate și aduse în Iași la Arhivele Statului.”

Să consemnăm, pentru umorul istoriei, că, în 1951, Al. Sacerdoțeanu își redacta ciornele feluritelor scrisori către Filiale pe hârtie filigranată, cu timbru sec, cu efigia regală „Nihil Sine Deo”.

In Calea Călărași, este inaugurat un parc, amenajat prin muncă voluntară.

Sfatul Popular al Capitalei, prin Întreprinderea „Combustibilul-București”, anunță că ultimul termen de depunere a cartelelor de combustibil pe anul 1951 este 15 septembrie.

În raionul „Grivița Roșie” se aprinde lumina electrică și pe străzile din zona „Triaj C.F.R.”.

Lucrări de canalizare în cartierul Crângași, spre a se înlătura – scrie *Viața Capitalei*, din 6 septembrie – „pericolul de inundații [...]” Totodată, un important număr de cisterne, care erau folosite pentru evacuarea apelor provenite din ploii în această parte a orașului devin, astfel, disponibile pentru alte lucrări.”

Sosește în Capitală Alexandru III, patriarhul Antiochiei. Însoțit de patriarhul Justinian, vizitează mai multe biserici și mănăstiri din țară. Primește titlul de *Doctor Honoris Causa* al Facultății de Teologie din București. La plecare, este condus, la aeroportul Băneasa, de patriarhul Justinian, de Vasile Pogăceanu, ministrul Cultelor, și de episcopul Teoctist, vicar patriarhal.

Tehnice. La „Electrotehnica” se produce „pentru prima dată în țara noastră”, scrie *Viața Capitalei*, din 4 septembrie, „un nou tip de electromotor”.

Pe șantierul „Casei Scânteii” (acum Casa Presei Libere) se înregistrează sporuri de producție – anunță presa: echipe de betonisti lucrează în contul anului 1952.

Însămânțările de toamnă se desfășoară în bune condiții „datorită bunei organizări a muncii”, consemnează tot *Viața Capitalei*, la 28 septembrie. Printre alte exemple mobilizatoare, este amintită și experiența Gospodăriei Agricole Colective „Filimon Sârbu”, din com. Gomeni, care „a hotărât să însămânțeze grâul în rânduri încrucișate, după metoda sovietică”.

La Buftea – pe domeniile prințului Barbu Știrbei – se ridică Centrul de producție cinematografică românească. Vineri, 12 octombrie, scrie *Viața Capitalei*, Centrul este vizitat de Gheorghe Gheorghiu-Dej, însoțit de o delegație de oameni de cultură din U.R.S.S., între care marele actor N.K. Cerkasov (1903-1966), artist al poporului al U.R.S.S.

Instruirea noului leat

fabrică, „21 decembrie”, – scrie *Scânteia* din 6 septembrie – „fură unt, cacao, orez, zahăr, carne pe care le comercializează, iar cu banii provenienți din vânzarea lor face chefuri”.

Este publicat un decret al Marii Adunări Naționale, prin care sunt reglementate înfierile de copii ai căror părinți sunt necunoscuți (decedați sau dispăruți). Aceștia nu pot depăși vârsta de 5 ani.

Felurite. Mamele cu mulți copii primesc ajutoare familiale de stat lunare. În primele 6 luni ale anului, au fost astfel ajutate 1 059 mame. Una dintre ele, la a zecea naștere, a adus pe lume trei gemene și a primit 60 000 lei (un ziar costa 4 lei).

Cetățenii din cartierul Dămăroaia sunt nemulțumiți de activitatea deputatului ales de ei în Marea Adunare Națională. Într-o scrisoare publicată de *Scânteia* din 23 septembrie, îl anunță: „te așteptăm încă să vii printre noi”. Printre doleanțele lor: amenajarea unui trotuar pe strada Mănăstirea Cașin, introducerea luminii electrice pe bulevard, să se amenajeze un aprozar ș.a.

La uzinele metalurgice „Vasile Roaită”, se montează cea de-a 1000-a batoză.

Prin decret al Marii Adunări Naționale se instituie titlul de „Erou al Muncii Socialiste” și medalia de aur „Secera și ciocanul”.

La 13 octombrie, se inaugurează Parcul

Copiii muncitorilor sunt transportați din cele mai îndepărtate colțuri ale Capitalei, cu autobuzul, la grădinițe și școli

Sportiv „Dinamo”, din Șoseaua Ștefan cel Mare.

În sala judecătoreiei populare nr. 8, din str. Știrbei Vodă, are loc procesul unui grup de foști lucrători de la Spațiul Locativ al Capitalei, care au comis diferite abuzuri și ilegalități.

Gestionarul de la cantina de pe lângă o

Se desfășoară „Săptămâna Muzicii Românești” (22-28 septembrie). Deschiderea festivă are loc la Ateneul Român. Participă și delegații de muzicieni din U.R.S.S., Anglia, China, Ungaria.

Sunt audiate compoziții de Anatol Vieru, Gh. Dumitrescu, Theodor Rogalski, Mihai Andricu, Sabin Drăgoi ș.a.

Sunt publicate și unele cifre comparative privind arta muzicală în anii de după război. În 1945 existau 3 orchestre simfonice – în 1951, 10; nici o orchestră semi-simfonică – 6 în 1951; de la două teatre de operă – 4; nici o orchestră de muzică populară subvenționată de stat, în 1945 – 16 în 1951.

Cu acest prilej este organizat concursul internațional de cântece „Să cântăm pacea și prietenia între popoare”.

Premiul I, în valoare de câte 400 000 lei, este câștigat de V. Belfi (U.R.S.S.), Radu Paladi (România), Vano Muradeli (U.R.S.S.). ■

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

CITITORII SCRIBU ISTORIE

Govora

Govora este bine cunoscută, mai întâi pentru monumentul istoric de artă și cultură feudală Mănăstirea Govora și, apoi, pentru apele minerale iodurate și sulfuroase pe baza cărora s-a dezvoltat Stațiunea Balneoclimaterică Băile Govora.

Pe aceste locuri au fost descoperite urme ale vieții omului încă din comuna primitivă, continuată în timpul stăpânirii romane și după aceea, accentuate în feudalism, ca și în epocile modernă și contemporană.

În Evul Mediu s-au dezvoltat pe aceste locuri două sate: Hintă și Glodul, primul pe pârâul Hintă, iar cel de-al doilea pe partea stângă a râului Govora, sate dăruite de primii domni ai Țării Românești Mănăstirii Govora, încă de la înființarea sa, așa cum specifică un document din 3 noiembrie 1533 de la Vlad Vintilă Voievod.

Situația țărânimii se înrăutățește foarte mult în prima jumătate a secolului al XVII-lea, din cauza exploatării, cât și a luptelor interne dintre marii boieri ceea ce îi determină pe țărani să părăsească satele pentru alte locuri, cu stăpâni mai buni, fenomen cunoscut în istorie sub formula, „s-au spart satele”, în sensul că oamenii au fugit și satele s-au desființat.

În aceste condiții a venit la conducerea Țării Românești domnitorul Matei Basarab (1632-1654) care, văzând destoinicia unui călugăr, Meletie Macedoneanul i-a dat acestuia Mănăstirea Govora ca să o îndrepte, numindu-l egumen. Voievodul a instalat la Govora o tipografie și a înființat o școală, una dintre primele școli din Țara Românească.

Pentru că cele două localități, Hintă și Glodul, se „spărseseră”, ca și alte sate din împrejurimi ce erau date mănăstirii (Bârsești, Ivănești, Mihăești, Nănești, Stoiceni), și nu mai avea cine să lucreze pământul mănăstirii, Meletie a adunat oameni ce au fost rumâni, fugiți din satele mănăstirii, și oameni străini, din alte părți, stabilindu-i în satul de lângă mănăstire.

A mers apoi la București la Matei Basarab pentru a-i întări stăpânirea asupra acestui sat.

În ziua Bobotezii, din 1634, în prezența soborului tot, a mitropolitului Grigore, a episcopilor Teofil al Râmnicului, Efrim al Buzăului și a tuturor egumenilor de la toate mănăstirile și a tuturor dregătorilor domnului, ca martori, întărește Mănăstirii Govora, peste Olt, și egumenului Meletie Macedoneanul, tipograful, satul Govora, ce este aproape de mănăstire, scutindu-l de dări pentru domnie. De la 6 ianuarie 1634 satele Hintă și Glodul nu mai figurează în documentele vremii, în locul lor apărând noua așezare Govora Sat.

Din Govora Sat se va dezvolta mai târziu comuna cu același nume, cătunele și apoi satele: Vulpuiești, Țigănia, Gurișoara (sat reședință), Prajila (Govora Băi), Curături și Gătejești – pe partea dreaptă a râului Govora – și Mahalaua Mare, Teiușul, Coasta Mare, Râpănești și Titireciu, pe partea stângă a râului Govora, ultimele patru trecând către sfârșitul secolului al XIX-lea la com. Bunești. În anul 1908 satele Prajila, Curături și Gătejești s-au despărțit de com. Govora Sat și au format orașul stațiune Băile Govora.

În 1956 celelalte sate ale comunei Govora Sat – Gurișoara, Vulpuiești, Mahalaua Mare și Țigănia – sunt unite, peste voința cetățenilor, cu satele Buleta și Bârsești, din fosta com. Căzănești, formându-se com. Buleta, cu reședința în satul Buleta. Cu această ocazie s-a schimbat numele satului Mahalaua Mare, căruia i s-a dat denumirea de Govora Sat pentru a nu se pierde numele fostei comune, iar Țigănia a primit numele de Scărișoara, după dealul pe care se găsește o parte din așezare.

Cu ocazia organizării administrativ-teritoriale din 1968, com. Buleta este unită cu com. Mihăești formându-se com. Mihăești cu reședința în satul Buleta. ■

Mihai GUGU,
com. Mihăești, Govora Sat, jud. Vâlcea

DIALOG CU CITITORII

CU MARE CINSTIRE

DI. DUMITRU STAN, din București, ne semnaleză acest obicei al domnitorului moldovean Ioniță Sandu Sturdza (despre care publicăm un articol în acest număr), citat dintr-o scriere a lui Dumitru C. Moruzi, din 1913:

„Câteodată, Măria Sa voia să facă cinste mare vreunui velit [de rang înalt] boier. Atunci, găsind un fel de bucate mai pe placul lui – ca, de pildă, vestitele bucate sturdzești: plachia de găscă cu orez și curechiul [varza] cu slănină – întindea blidul către stolicnicul mare, zicându-i:

– Arhon stolnice, să iai acest blid după isprăvitul mesei, să iai și meterhaneaua [muzicanții] și cu mare alai să le duci bunului și cinstului boier. Să-i zici din partea Domniei mele că, gustând dintre aceste bucate și plăcându-ne mult, ne-am gândit cu dragoste și la domnia lui! [...]

A doua zi, Măria Sa trimitea din nou să cerceteze de sănătatea boierului și dacă bucatele din ajun nu l-au vătămat cumva la inimă“.

LIBER

Biblioteca Pedagogică Națională, din București, a scos primul număr al publicației cu titlul de mai sus, „revistă pentru bibliotecile pedagogice și școlare“.

Sunt reunite studii și articole pe teme de istorie, cultură, literatură, cu secțiuni consacrate lui M. Eminescu, Indiei, prezentării unor cărți rare ș.a.

DONAȚIE

Despre o frumoasă inițiativă personală ne scrie dl. colonel inginer (r) **FLORIAN POPA**, din București.

În ziua de 14 iunie a.c., am donat, în cadrul festiv (la sfârșit de an) elevilor Școlii Generale din satul Măgura, com. Bezdead, jud. Dâmbovița, colecția personală a revistei *Magazin istoric*, din perioada aprilie 1967 (de la apariție), până în luna mai 2001.

Tot cu această ocazie, cumnatul meu – ing. **VITALION DANCUI** – fiu al satului Măgura, domiciliat în București, a donat școlii amintite un calculator cu întregul echipament, atât de necesar inițierii elevilor și cadrelor didactice în lucrul cu acest aparat.

Gestul nostru privind completarea fondului literar al bibliotecii școlii cu revista *Magazin istoric* și dotarea cu un calculator a surprins, în mod plăcut, întreaga asistență la serbarea de sfârșit de an, fiind apreciat prin cuvântul de mulțumire al doamnei directoare Niculescu și prin aplauzele participanților.

MAGAZIN ISTORIC LA DEVA

Tot despre o donație ne relatează d-na profesoară **MIHAELA TEODOR**, directorul Grupului Școlar Industrial Construcții Montaj, din Deva.

Domnul **ALEXANDRU ORMINDEAN**, din localitate, în vârstă de 79 de ani, a oferit bibliotecii Grupului un număr de 216 exemplare *Magazin istoric*, din colecția anilor 1976-1994.

Va fi – scrie doamna director – o comoară bibliofilă pentru tinerii elevi și chiar și pentru profesorii de istorie, care vor avea foarte multe subiecte, atât pentru îmbogățirea propriilor lor cunoștințe, cât și pentru a le împărtăși elevilor.

Un gest deosebit, pentru care-l felicităm pe donator.

DIN SLOBOZIA

Primum numerele 3 și 4 (iulie, august), din anul I de apariție, ale revistei Tribuna literar-artistică și culturală.

În cele 32 pagini ale fiecărui număr, alături de literatură, semnalări bibliofile, articole în sprijinul cadrelor didactice, prezentări de locașuri de cult ialomitene, muza Clio este substanțial prezentă.

Astfel, în nr. 3 este evocat Nicolae Iorga, la 130 ani de la naștere, iar doamna Georgeta Filitti – a cărei semnătură cititorii noștri au întâlnit-o adeseori în paginile revistei *Magazin istoric* – scrie despre Oameni de altădată și de totdeauna: Familia Filitti.

În celălalt număr, 4, întâlnim pagini închinat lui Mihai Viteazul, între care și prezentarea, semnată de dl. Răzvan Ciucă, a Ansamblului medieval „Mihai Viteazul“, fostul Oraș de Floci, aflat la 7 km de comuna Giurgeni. Aici, între altele, „au fost dezvelite fundațiile a trei biserici, monumentale, necunoscute în istoria arhitecturii“.

CERERI ȘI OFERTE

GHEORGHE CRIȘTESCU, str. pictor Ștefan Luchian, nr. 16, sector 2, București, oferă colecția 1967-1998.

GHEORGHE ROȘIORU, str. Dărmănești, nr. 80, bl. K10, sc. A, ap. 7, Piatra Neamț, oferă colecția 1967-1991.

DUMITRU LUCULESCU, str. Șirul Begheului, nr. 17, Făget, jud. Timiș, solicită: nr. 1, 2/1990 și 2/1992; 12/1994; 12/1996; 10/1997.

COSMIN PANAITESCU, str. Dragoș Mladenovici, nr. 3, bl. R15, sc. 2, ap. 58, București, oferă: nr. 1, 6, 8, 9/1967; 3, 5, 7, 10/1968; 7, 8, 9-12/1969; numere răzlețe din anii 1970-2000.

CONTENTS (Romanian History) C. Noica About the Encyclopaedical Spirit • C. Xeni I. Maniu • A. Rădulescu The End of the Adventurer Aloisio Gritti • F. Șerbănescu The Monastery Căldărușani • C. Moraru, C. Moraru September 1968. Exchange of Intelligence between Bucharest and Washington • T.A. Pokivallova 1943. Speaking about Peace in Madrid • M. Oprea The Informants of Securitate • Z. Dumitrescu-Buşulenga A Romanian Museum near Seattle • C. Chinezu A Gift from Sturdza Family for Mount Athos • V. Avram Aviation in WWI • A.A. Spănu False Aerial Droppings on the Prahova Valley (1943) • T. Wexler, M. Popov Anti-Semitism in the Communist Party • D.H. Mazilu Prince Families in Exile (III) • I. Varta The Destiny of the Voivode Ioniță Sandu Sturdza • D. Mareş Old and New Clocks

SOMMAIRE (Histoire roumaine) C. Noica De l'esprit encyclopédique • C. Xeni I. Maniu • A. Rădulescu La fin d'un aventurier • F. Șerbănescu Le monastère de Căldărușani • C. Moraru, C. Moraru Septembre 1968 – échange d'informations entre Bucarest et Washington • T.A. Pokivallova 1943. Démarches de paix à Madrid • M. Oprea Les informateurs de la police politique • Z. Dumitrescu-Buşulenga Un musée roumain près de Seattle • C. Chinezu Don de la famille Stourdza au monastère du Mont d'Athos • V. Avram L'aviation dans la Grande Guerre • A.A. Spănu Fausses descentes aériennes dans la Vallée de la Prahova • T. Wexler, M. Popov L'antisémitisme au sein du parti communiste • D.H. Mazilu Cours princières en exil (III) • I. Varta Le destin du prince regnant Ioniță Sandu Sturdza • D. Mareş Horloges d'aujourd'hui et d'antan

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К. Нойка Об энциклопедическом духе • К. Ксени И. Маниу • А. Рăдулеску Конец авантюриста Алоизио Гритти • Ф. Шербăнеску Монастырь Кăлдăрушани • К. Морару, К. Морару Сентябрь 1968 г. Обмен информацией Бухарест – Вашингтон • Т.А. Покиваллова 1943 г. Мирные переговоры в Мадриде • М. Опря Донщики Секуритате • З. Думитреску-Бушуленга Румынский музей в Сиэтле • К. Кинезу Жалование рода Стурдза за Афонскую гору • В. Аврам Авиация в первой мировой войне • А.А. Спăну Фальшивые воздушные десанты на долину Прахова (1943 г.) • Т. Векслер, М. Попов Антисемитизм в рядах коммунистической партии • Д.Х. Мазилу Скитальные господаские двора (III) • И. Варта Участь господаря Ионитэ Санду Стурдза • Д. Мареш Старые и новые куранты

INHALT (Rumänische Geschichte) C. Noica Über den enzyklopädischen Spiritus • C. Xeni I. Maniu • A. Rădulescu Das Ende des Abenteurers Aloisio Gritti • F. Șerbănescu Das Căldărușani Kloster • C. Moraru, C. Moraru September 1968. Nachrichten Wechsel zwischen Bukarest und Washington • T.A. Pokivallova 1943. Die Frieden Sondierungen in Madrid • M. Oprea Die Securitate Informanten • Z. Dumitrescu-Buşulenga Ein rumänischer Museum in der Nähe von Seattle • C. Chinezu Sturdza Schenkung aus den Athos Berg • V. Avram Die Flugwaffe im ersten Weltkrieg • A.A. Spănu Falsche Lufteingriffe in Prahova Tal (1943) • T. Wexler, M. Popov Antisemitismus in der kommunistischen Partei • D.H. Mazilu Fürstliche Hofe in Verbannung (III) • I. Varta Prinz Ioniță Sandu Sturdzas Schicksal • D. Mareş Alte und neue Wanduhren

SUMARIO (Historia rumana) C. Noica Sobre el espíritu enciclopédico • C. Xeni I. Maniu • A. Rădulescu El fin del aventurero Aloisio Gritti • F. Șerbănescu El monasterio de Căldărușani • C. Moraru, C. Moraru Septiembre de 1968. Intercambio de informaciones entre Bucarest y Washington • T.A. Pokivallova 1943. Sondeos de paz en Madrid • M. Oprea Los informadores de la Seguridad • Z. Dumitrescu-Buşulenga Un museo rumano en las proximidades de Seattle • C. Chinezu La donación de Sturdza para el Monte de Athos • V. Avram La aviación durante la Primera Guerra Mundial • A.A. Spănu Falsas tropas aerotransportadas por el Valle del Prahova (1943) • T. Wexler, M. Popov Antisemitismo en el Partido Comunista • D.H. Mazilu Cortes principescas en destierro (III) • I. Varta El destino del príncipe Ioniță Sandu Sturdza • D. Mareş Relojes antiguos y nuevos

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

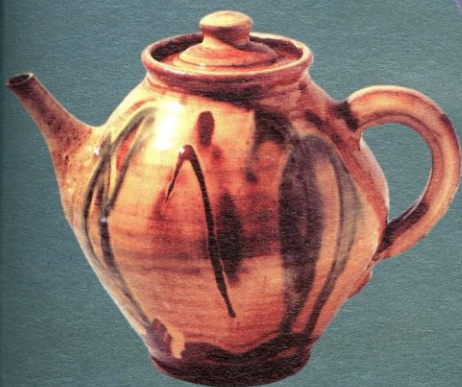
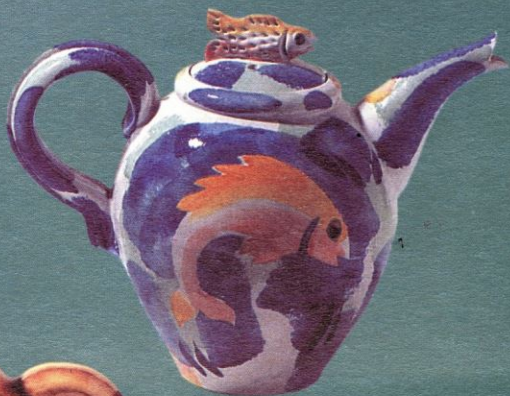
90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coreși” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 12 000

· АХМНЕНА ·

· СТЬАІРНА ·

